



Framtidig forsvar for Norge: Innspill til langtidsplan og forsvarskonsept

Ståle Ulriksen



Norwegian Institute
of International
Affairs



Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI) er et ledende miljø for forskning på internasjonale spørsmål innenfor områder av særlig relevans for norsk utenrikspolitikk.

NUPIs forskning og ekspertise dekker en rekke områder, inkludert forsvar og sikkerhet, konflikt og fred, økonomi, global styring, energi og naturressursar, og diplomati og utenrikspolitikk.

Sjøkrigsskolen (SKSK) driver lederutdanning til Sjøforsvaret og Forsvaret.

Her utdannes det offiserer gjennom en bachelor i militære studier med fordypning innen ledelse og sjømakt, samt ulike maritime ingeniørutdanninger.

SKSK forsker på bruk av det maritime domenet i fred, krise og krig.

Coverbilde: Kasper Kjølsvik/Forsvaret

Publisher: Norwegian Institute of International Affairs
Copyright: © Norwegian Institute of International Affairs 2024
Published under the CC-BY-NC-SA licence
ISSN: 999-999X

Visiting address: Any views expressed in this publication are those of the author. They should not be interpreted as reflecting the views of the Norwegian Institute of International Affairs. The text may not be printed in part or in full without the permission of the publisher.

Address: C.J. Hambros plass 2d
PO box 7024 St. Olavs Plass
0130 Oslo, Norway

Internet: www.nupi.no
E-mail: post@nupi.no

Fax: [+ 47] 22 99 40 50
Tel: [+ 47] 22 99 40 00

Innhold

Sammendrag	5
Bakgrunn	8
Et hardt år	9
Avgrensing, med noen kommentarer	11
Global sikkerhetspolitisk utvikling	15
Om å kjenne seg selv	17
Norge og havet	18
Regional utvikling: Norden og Nord-Europa	20
Om å forstå fienden	22
Trusselbildet, noen scenarier	23
Utvikling i Nordflåten	26
Allianser, partnerskap og samarbeid	29
Innspill: En lønnet reserve	31
Dimensjonering, utforming og utrustning	35
Det maritime domenet	37
Global kapasitet	38
Regional kapasitet	42
Kysten – et eget domene?	44
Kystinfanteri: Amfibiske stridsgrupper	47
Det maritime domenet: oppsummering	50
På land – Norden og Europa	53
Et arktisk korps	55
Brigade Sør	55
Hæren – utforming og utrustning	57
Hæren oppsummert	61
Heimevernet	61
Innspill: Luftdomenet	65
Oppsummering Luft	68
Oppsummering	70

Sammen drag

Hovedtanken i dette innspillet til et norsk forsvarskonsept handler om å knytte tette bånd til mange allierte, og å gjøre det på en måte som også sikrer at norske interesser blir ivaretatt. Dette handler på den ene siden om å forsikre seg om at Norge kan få hjelp i krise og krig, men også om å bidra til å styrke alliansen i stort. I de dystre scenariene jeg frykter er noe som likner på en verdenskrig ikke lenger utenkelig. Om Vesten skulle tape en slik storkrig vil skadevirkningene være enorme for Norge, selv om landet ikke blir en slagmark.

Samarbeid og integrasjon i flernasjonale enheter skaper samhold og styrker fellesskapet. I en tid da den politiske framtiden i mange av NATOs medlemsland er usikker er det viktig å styrke slikt lim i alliansen.

Både Forsvarskommisjonen og Forsvarssjefens militærfaglige råd, som kom i mai og juni 2023 slo fast at Forsvaret er for lite i forhold til oppgavene og trusselbildet. I Langtidsplanen for forsvarssektoren, Forsvarsløftet, som kom i april 2024 ble disse rådene tatt til følge i mye større grad enn i tidligere langtidsplaner. Forsvarsløftet er et veldig viktig dokument som viser at regjeringen tar de sikkerhetspolitiske, forsvarspolitiske og militære utfordringene på alvor. Planen vil tilføre store ressurser til Forsvaret.

Denne rapporten inneholder en del innspill som delvis supplerer Forsvarsløftet, og delvis foreslår noen endringer i den foreslåtte styrkestrukturen. En viktig erkjennelse i mitt innspill til forsvarskonsept er at det er krevende å samarbeide tett med mange partnere samtidig. Den norske forsvarsstrukturen av 2024 har begrenset kapasitet, også for slikt. Det har blitt enda tydeligere etter som samarbeidet med Sverige og Finland trappes opp. Slik jeg ser det bør det nordiske samarbeidet prioriteres svært høyt. Jeg mener for eksempel at Norge bør foreslå å opprette fellesnordiske avdelinger på korps- og divisjonsnivå. Da bør både Brigade Nord og den nye Brigade Sør inngå i slike avdelinger. Samtidig er det helt nødvendig å opprettholde og utvikle samarbeid med viktige allierte som USA, Storbritannia og Tyskland.

Den strukturen som Forsvarsløftet foreslår, vil ha større kapasitet for slikt samarbeid, men den er ikke optimalisert eller dimensjonalisert for det. Det nordiske samarbeidet har størst potensial for luftstridskrefter og bakkestyrker. Både Luftforsvaret og Hæren vil da måtte fokusere mer på den nordiske landmassen og luftrommet over. Siden Sveriges og Finlands mariner vil måtte prioritere Østersjøen, blir det opp til Norge og andre allierte å sikre forsyningslinjene til Norden og energileveranser til Europa. Da blir Barentshavet, Norskehavet, Nordsjøen og ikke minst Norges kystlinje viktige operasjonsområder. Jeg er spesielt bekymret for beredskapen på kysten, både i forhold til regulære og irregulære trusler. De viktigste bakkestyrkene som kan forsterke Norge og Norden fra USA, Storbritannia og Nederland er marineinfanteri. For både å styrke beredskapen på kysten og sikre tett samarbeid med disse allierte har jeg foreslått å opprette flere kyststridsgrupper der styrker både fra Sjøforsvaret og Hæren inngår.

Skal et tett samarbeid med mange allierte lykkes må de norske bidragene være troverdige og relevante for de allierte. De må holde høy kvalitet. Samtidig må den norske styrkestrukturen

naturligvis også kunne forsvare Norge og sentrale norske interesser. Denne rapporten gir noen innspill til justeringer av den styrkestrukturen som foreslås i Forsvarsløftet. For å klare å bygge et større og kompetent forsvar mener jeg at Norge bør opprette en lønnet reserve i tillegg til eksisterende ordninger. Denne reserven bør bestå av personell som allerede har tjenestegjort i Forsvaret. Personellet er altså allerede utdannet, men bør tjenestegjøre et par måneder i året for å vedlikeholde kompetansen. Forsvarsstrukturen som foreslås i denne rapporten består både av stående styrker, en lønnet reserve og en mer tradisjonell reserve.

Om det skal gjøres store investeringer i Forsvaret tror jeg det er en forutsetning at dette får positive følger for hele samfunnet. I en usikker framtid kan det å ha en sterk egen industri være strategisk avgjørende. Et løft for Forsvaret kan gi muligheter til å styrke både forsvarsindustri, de maritime næringene og andre relevante næringer.

Jeg foreslår videre følgende:

- Det bør opprettes et flernasjonalt korps nord i Norden, med ansvar for de nordligste fylkene i Norge, Sverige og Finland. Brigade Nord bør inngå som en mobil enhet i dette korpset. Finnmark Landforsvar/Finnmarksbrigaden bør inngå i korpset, men med hovedoppgavene i Finnmark. Korpset bør bli et center of excellence for vinterkrig, og knytte bånd til alpejeger- og bergjegeravdelinger i Tyskland, Frankrike, Italia og Spania.
- Norge bør opprettholde og styrke forbindelsen med allierte på kontinentet gjennom Det tysk-nederlandske korpset. Ansvar for å ivareta dette samarbeide legges til Brigade Sør, der Telemark bataljon bør inngå som et kjerneelement. Brigade Sør bør også utforske mulighetene for tettere samarbeid med svenske avdelinger.
- Det bør opprettes fire kyststridsgrupper basert på to nye amfibiske regimenter fra Hæren, en utvidet kystjegerkommando og skvadroner av standardfartøy fra Marinen. Alle bør samarbeide med marineinfanteri fra USA, Storbritannia, Nederland og Tyskland. En kyststridsgruppe i sør bør innlede samarbeid med det svenske Amfibiekårens avdelinger i Göteborg og kunne bidra til JEF.
- Ubåtvåpenet gis flere ubåter og fortsetter og utvikler samarbeidet med Tyskland, også operasjonelt. De nye ubåtene er kjøpt inn i partnerskap med Tyskland, og i den sammenheng ble det inngått et bredere strategisk samarbeid.
- Fregattvåpenet må ha evne til å holde ett fartøy kontinuerlig enten i NATOs SNMG, eller sammen med amerikanske eller britiske hangarskipsgupper. Samtidig må fregattvåpenet klare å holde en fregatt i kontinuerlig høy beredskap i havområder nær Norge.
- Kontroll av luftrom bør integreres så mye som mulig i en nordisk ramme. Det blir viktig både for luftvernet og for utvikling av operasjonelle konsepter for jagerflyvåpenet.
- Jagerflyvåpenet må prioritere samarbeidet i Norden, men bør også ha kapasitet for å opprettholde og videreføre samarbeidet med Nederland, Belgia og andre.
- Det bør opprettes en stående styrke med ansvar for sikkerhet for olje- og gassinstallasjoner i Nordsjøen, både produksjonsplattformer og rørledninger. Denne må også sikre elektriske kabler og kommunikationskabler. En slik styrke bør være basert på at Nordsjølandene deler et så komplett bilde som mulig av alt som foregår i dette området. Disse landene bør også rotere egnete krigsskip og overvåkingskapasiteter i beredskap for denne styrken. For Norge bør det innebære at antallet maritime overvåkingsfly og mineryddingssystemer økes noe.
- Samarbeidet mellom de landene som opererer P-8 Poseidon maritime overvåkingsfly i nord bør utvikles videre. USA, Storbritannia og Norge har allerede slike fly og et visst samarbeid. Tyskland er i ferd med å anskaffe slike fly. Her kan det være veldig hensiktsmessig å tenke slikt samarbeid både i Barentshavet, Norskehavet og i Nordsjøen.

I denne rapporten foreslår jeg en forsvarsstruktur som både skal være i stand til å samarbeide tett med nære allierte og å bidra til alliansen i stort. En slik forsvarsstruktur må åpenbart også kunne forsvare Norge og tjene norske interesser. Konseptet bygger på en erkjennelse av at et godt forsvar må ha flere forsvarslinjer og et bredt spekter av kapabiliteter. Med flere forsvarslinjer mener jeg at forsvaret må ha flere lag av styrker som en motstander må trenge gjennom for å kunne ramme Norge. Med et bredt spekter av kapabiliteter mener jeg ulike typer enheter med ulike typer våpen og annen utrustning. Om en angriper bare møtes av et lag med en type styrker vil han lett finne og utnytte deres svakheter. Møter han flere lag av ulike styrker blir jobben mye vanskeligere.

Bakgrunn

Denne rapporten er en del av prosjektet «Norge i stormaktspolitikken – Geopolitikk, teknologi og klima». Prosjektet er finansiert av Forsvarsdepartementet. Rapporten er basert på forskning på sikkerhetspolitikk og militære spørsmål gjennom mer enn tre tiår. Jeg har lagt inn referanser til en del av den forskningen. Mesteparten av arbeidet med denne rapporten ble gjort mens Langtidsplanen for Forsvaret ble utformet i Forsvarsdepartementet, uten at jeg hadde kunnskaper om hva LTP faktisk ville inneholde.

Min første rapport i prosjektet, «Stormaktenes militærmakt: Militær kapasitet og muligheter for å bidra med forsterkninger til Norge»¹, ble publisert i november 2023. Den tok for seg status i forsvaret til USA, Storbritannia, Frankrike og Tyskland. Konklusjonen var at evnen til å forsterke Norge er relativt svak, og spesielt dersom en konflikt først bryter ut et annet sted i Europa eller i Asia.

Det betyr ikke at alliansen er irrelevant. Dersom en krig med Russland først skulle bryte ut i Norden vil alliansen kunne bidra med store militære styrker og ekstremt viktig politisk støtte. Dersom en krig mellom vesten og Russland skulle bryte ut et annet sted først, vil det i seg selv begrense hvor mye kapasitet Russland har til å gjennomføre offensive operasjoner mot Norge og Norden. På den ene siden betyr dette at Norge må gjøre mye mer selv. På den andre siden betyr det at dersom Norge og Norden klarer å bygge et effektivt forsvar vil det å håndtere styrkene i det nordvestlige Russland være en realistisk ambisjon.

Det blir også litt feil å bare fokusere på om Norge kan få forsterkninger eller ikke. Jeg tror at sannsynligheten for en krig mellom vestlige land på den ene siden og Russland på den andre har økt dramatisk. Jeg tror også at sjansen for en krig mellom Kina på den ene siden, og USA og allierte på den andre, også har økt kraftig de siste årene. Jeg frykter at dersom krig skulle bryte ut i vest kan det fort utløse en krig i øst, og vice versa. Med andre ord, faren for noe som kan likne en verdenskrig er absolutt til stede. Om Vesten skulle tape en slik krig vil konsekvensene bli spesielt tunge å bære for Norge. Det vil bety slutten på en verdensorden som har gitt Norge muligheten til å bli et av verdens beste land å leve i.

For meg betyr dette at Norge ikke bare bør styrke sitt eget forsvar, men etter beste evne gjøre dette på en måte som vil bidra til å styrke det kollektive forsvaret av alliansen, av demokratiet og av de verdiene som er viktige for oss. I Norge har vi en tendens til å se på oss selv som et lite land som ikke betyr så mye i de store sammenhengene, og spesielt når det gjelder sikkerhetspolitikk og militære spørsmål. Vi ligger litt i utkanten og er ikke så viktige. Våre bidrag gjør ikke store forskjellen fra eller til. Jeg mener dette er feil. Norge er en kritisk viktig energileverandør. Landet ligger i en militært sett svært viktig strategisk posisjon. Norske rederier, både i handelsflåten og kystflåten, sitter på kapasitet som vil ha meget stor verdi i en storkrig. Norge sitter på et av verdens største investeringsfond. Og norske teknologiselskaper er blant de ledende i verden på flere strategisk

1 Ulriksen, Ståle (2023) Stormaktenes militærmakt: Militær kapasitet og muligheter for å bidra med forsterkninger i Norge, Norsk Utenrikspolitisk institutt, NUPI Rapport 3/2023. <https://www.nupi.no/publikasjoner/cristin-pub/stormaktenes-militaermakt-militaer-kapasitet-og-muligheter-for-aa-bidra-med-forsterkninger-til-norge>

viktige felter. Forsvaret vårt er lite, men godt. Norge kan altså gjøre en forskjell. Det er også viktig å forstå at en økning i Forsvarets kapasitet vil ha reell effekt på alliansen. For eksempel vil en ekstra norsk ubåt kontinuerlig deployert øke antallet tilgjengelige ubåter for NATO i Atlanterhavet med rundt 10 prosent.²

Selv om en skulle klare å unngå en «varm» krig, synes det svært sannsynlig at internasjonal politikk vil bli preget av konfrontasjon og strategisk konkurranse i lang tid framover. Det betyr at det ikke bare blir viktig å styrke Forsvaret som sådan, men også å styrke strategisk viktig industri. Det betyr også at det er viktig å sikre tilgang til leveranser av kritisk viktige varer og ressurser. Her ligger det store utfordringer, men også store muligheter.

Et hardt år

Forsvarskommisjonen leverte sin innstilling 3. mai 2023.³ Forsvarssjefen leverte sitt fagmilitære råd en drøy måned etter, den 7. juni.⁴ Våren og sommeren 2023 var de fleste relativt optimistiske på Ukrainas vegne i krigen mot Russland. Det var forventninger til at Ukrainas varslede offensiv kanskje ville klare å drive russerne tilbake. Slik gikk det ikke. Ukrainerne klarte ikke å bryte gjennom de russiske forsvarslinjene i sør. Siden har det blitt kjent at Russland har klart å øke produksjonen av artilleriammunisjon og missiler ganske dramatisk,⁵ mens vesten ikke har klart å nå sine relativt beskjedne mål om slik økning. Samtidig har Russland klart å fortsette en høy byggetakt av krigsskip og ubåter, og endatil økt verftenes kapasitet for å bygge enda flere. I Fokus 2024 anslår Etterretningstjenesten at Russlands forsvarsbudsjett, som allerede har vokst kraftig i 2022 og 2023, vil øke med 61 prosent i 2024.⁶ Da vil det utgjøre rundt 30 prosent av statens utgifter. I Norge ville det tilsvare et forsvarsbudsjett på 557 milliarder kroner.

Vinteren 2023-2024 har også vist klare tegn på at viljen til å støtte Ukraina er svekket, og særlig på republikansk side i USA. Lørdag 10. februar 2024 holdt Donald Trump en tale i Conway i South Carolina. Han hevdet å ha sagt til en viktig NATO-alliert mens han var president:

“You didn’t pay? You’re delinquent?” sa Trump. “No, I would not protect you. In fact, I would encourage them to do whatever the hell they want. You gotta pay. You gotta pay your bills.”

Utsagnet er ikke enestående. Trump har tidligere kommet med flere utsagn, direkte rettet til

2 Basert på antallet ubåter og anslått grad av tilgjengelighet på disse i USA, Storbritannia, Tyskland, Nederland, Frankrike, Spania og Portugal. Anslagene over tilgjengelighet er delvis basert på publiserte tall, delvis på egne observasjoner.

3 Forsvarskommisjonen v 2021 (2023) Forsvar for fred og frihet, NOU 2023:14, <https://www.regjeringen.no/contentassets/8b8a7fc642f44ef5b27a1465301492ff/no/pdfs/nou202320230014000dddpdfs.pdf>

4 <https://www.forsvaret.no/aktuelt-og-presse/publikasjoner/fagmilitaert-rad>

5 Hardie, John (2024) “Russian Munitions Production Higher But Still Insufficient”, FDD’s Long War Journal, 18. Januar. Russian Munitions Production Higher But Still Insufficient ([fdd.org](https://www.fdd.org)); Estonian Ministry of Defence (2023) Setting Transatlantic Defence up for Success. A Military Strategy for Ukraine’s Victory and Russia’s Defeat, Desember. [setting_transatlantic_defence_up_for_success_0.pdf](https://www.etterretningstjenesten.no/publikasjoner/setting_transatlantic_defence_up_for_success_0.pdf) ([kaitseministeerium.ee](https://www.kaitseministeerium.ee)); Snodgrass, Erin (2023) “Russian manufacturers are making up to 7 times as much ammunition as Western arms makers, Estonian defense official says”, Business Insider 14. september. Russia Is Manufacturing 7 Times As Much Ammo As the West, Officials Say ([businessinsider.com](https://www.businessinsider.com))

6 Etterretningstjenesten (2024) Fokus 2024, 12. februar. <https://www.etterretningstjenesten.no/publikasjoner/fokus>

europiske ledere, der han er ganske klar på at Trumps USA ikke vil støtte allierte i NATO.⁷ Presidenten kan ikke melde USA ut av NATO uten Kongressens støtte. Likevel, dersom Trump igjen blir valgt til president i USA er altså sjansene store for at USA i hvert fall ikke vil prioritere NATO. Artikkel 5 i Traktat for det nordatlantiske området blir ofte løftet fram som en garanti for militær støtte til et medlemsland om det skulle bli angrepet. Da vises det bare til første setning i traktaten. Om man tar seg tid til å lese hele paragrafen viser det seg dessverre at det ikke er noen klar forpliktelse om å sende militær hjelp, bare å gjøre tiltak som hvert medlemsland anser for nødvendig for «å gjenopprette og opprettholde det nord-atlantiske områdes sikkerhet.

Den nordatlantiske traktat (1949), Artikkel 5.

Partene er enige om at et væpnet angrep mot en eller flere av dem i Europa eller Nord-Amerika skal betraktes som et angrep mot dem alle. De er følgelig blitt enige om at hvis et slikt væpnet angrep finner sted, vil hver av dem under utøvelse av retten til individuelt eller kollektivt selvforsvar som er anerkjent ved artikkel 51 i de Forente Nasjoners pakt, bistå den eller de angrepne parter ved enkeltvis og i samråd med de andre parter, straks å ta slike skritt, der under bruk av væpnet makt, som den anser for nødvendig for å gjenopprette og opprettholde det nord-atlantiske områdes sikkerhet.

Ethvert slikt væpnet angrep og alle forholdsregler som blir tatt som følge av dette, skal øyeblikkelig meldes til Sikkerhetsrådet. Slike forholdsregler skal bringes til opphør når Sikkerhetsrådet har tatt de skritt som er nødvendige for å gjenopprette og opprettholde mellomfolkelig fred og sikkerhet.⁸

Da NATO-traktaten ble underskrevet var det amerikanerne som insisterte på en mindre forpliktende formulering enn den som var brukt da europeiske land la grunnlaget for Vestunionen i Brusselpakten fra 1948. Vestunionen var en forløper for NATO. USA krevde at europeerne viste at de kunne samarbeide som en forutsetning for opprettelsen av NATO. I Brusselpaktens artikkel fem står det at om et medlemsland ble angrepet skulle de andre komme til hjelp med alt som sto i deres makt.

Brussels Treaty (1948) Article V

If any of the High Contracting Parties should be the object of an armed attack in Europe, the other High Contracting Parties will, in accordance with the provisions of Article 51 of the Charter of the United Nations, afford the Party so attacked all the military and other aid and assistance in their power.⁹

Amerikanernes tilbakeholdenhet skyldtes at en president ikke kan forplikte en framtidig president til å gå til krig.¹⁰ Dette har også å gjøre med forholdet mellom presidenten og Kongressen i USA. Sommeren 2023 skrev senator Rand Paul et innlegg som nettopp gikk i dybden på NATOs artikkel 5. Paul slo fast

7 Se for eksempel Colvin, Jill, Kevin Freking & Michelle L. Price (2024) "Trump's threat to NATO allies draws little condemnation from GOP, reflecting his grip on the party", Associated Press 13. februar. <https://apnews.com/article/trump-nato-presidential-election-congress-republicans-20e902788e8701999ce0424f73d478cc>

8 Traktat for det nordatlantiske området, original versjon. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1949-04-04-1>

9 The Brussels Treaty on Western European Union. 17, March. 4, 1948: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/05/5-05/brussels-weu.html>

10 Acheson, Dean (1969) Present at the Creation. My years in the state department, W.W. Norton, side 280-281.

at det er Kongressen som bestemmer om USA skal gå til krig, men også at artikkel 5 ikke forplikter USA til å sende militær hjelp til et NATO-land som er angrepet. Rand Paul har vært senator siden 2011 og medlem av Senatets utenrikskomite siden 2013. Pauls innspill handler nok mest om de interne «checks and balances» i USA, men indikerer kanskje også at nettopp den knallharde polariseringen i amerikansk politikk kan slå tungt ut i amerikansk utenriks-, forsvars- og sikkerhetspolitikk. Donald Trump sine holdninger til NATO har vært kjent lenge. Den sterke polariseringen i amerikansk politikk har utviklet seg over mange år. Det nye og dramatiske er at disse tingene topper seg i en situasjon der vesten står overfor de største sikkerhetspolitiske utfordringene på mange tiår. Det får dramatiske følger. Siden høsten 2023 har Kongressen blokkert militær støtte til Ukraina til tross for at ukrainernes motstandskraft mot Russland er veldig avhengig av slik støtte.

Slik jeg ser det kan vi i Norge ikke lenger late som om ting er mer eller mindre normale. Til sammen bør Russlands hensynsløse krigføring i Ukraina, Russlands og Kinas voldsomme opprustning, og den nærmest hatefulle polariseringen i amerikansk politikk virkelig få alarmklokkene til å ringe. Forsvarsløftet har naturlig nok bygd på innspillene fra Forsvarskommisjonen og Forsvarsjefens fagmilitære råd. Men i løpet av under ett år har altså Russland vist seg sterkere, og Vesten svakere enn hvordan situasjonen så ut da disse dokumentene ble utarbeidet. Det er godt mulig at en slik negativ utvikling vil fortsette. Da tror jeg det er fornuftig at Norge er beredt til å justere målene for hvordan forsvarsstrukturen skal se ut i tråd med den internasjonale utviklingen.

Denne rapporten drøfter hvordan Norge best kan innrette Forsvaret for 1) å selv kunne klare de oppgavene der sannsynligheten for hjelp er små, 2) å kunne dra mest mulig nytte av de muligheter som tross alt finnes for å få forsterke Norge og Norden, og 3) å bidra til å styrke samarbeidet og solidariteten i alliansen, i Europa og i Norden.

Avgrensning, med noen kommentarer

I dette utkastet har jeg konsentrert meg om å gi innspill og forslag til praktiske løsninger. Det viktigste i denne rapporten har vært hensynet til overordnede interesser og for å bygge Forsvaret for å optimalisere mulighetene for å beholde og videreutvikle partnerskap med allierte. Det finnes mange velbegrunnede meninger om hvordan Forsvaret bør organiseres og utrustes. Vel vitende om dette vil jeg likevel gi noen relativt detaljerte innspill her om hvordan jeg mener de ulike delene av Forsvaret bør utvikles. Det kan være gode grunner til å gjøre ting annerledes, men jeg tror at det er fruktbart med en bred debatt. Ikke minst fordi teknologien er i rask utvikling, og det finnes mange miljøer som arbeider kreativt med å finne nye måter å operere på.

Det er også slik at man kan alltid ønske seg mer av det meste. Slik også her. Likevel har jeg forsøkt å holde mine forslag innenfor en ramme jeg mener bør være realistisk. Den foreslåtte strukturen er det jeg mener må til for å ivareta landets vitale interesser i en tid der storkrig ikke lenger er en urealistisk forestilling og der hybride operasjoner er i ferd med å bli normalen. Jeg har da også lagt inn tabeller for å vise de lange linjene i forsvarsstrukturen. Tabellene viser at det foreslåtte kvantitative nivået for det meste ligger godt under nivået fra Den kalde krigen.

Det er langt utenfor rammene til dette prosjektet å gi økonomiske overslag over hva ulike tiltak for å styrke Forsvaret vil koste. I Forsvarsløftet ble rammene for forsvarsbudsjettet betydelig utvidet. Jeg tror alle planer for hva forsvarsmateriell vil koste de neste 12 årene vil være veldig usikre. Jeg foreslår en struktur som er litt mer ambisiøs enn den som foreslås i Forsvarsløftet. Mine forslag vil kreve en økning i forhold til Forsvarsløftet. Veldig grovt anslått vil økte investeringer ligge på mellom 100 og 150 milliarder gjennom hele perioden. Den største ekstra utgiftsposten vil være tre ekstra

batterier med langtrekkende luftvern slik at hele landet kan dekkes. På slutten av perioden, med en økning på ca 2000 ansatte og 3000 i førstegangstjeneste og med en lønnet reserve på 30 000 vil lønnsutgifter øke med rundt 10 milliarder i året. Tallet er nok litt lavere siden den foreslåtte reserven i Forsvarsløftet også vil koste en del per år. I mitt forslag vil økningen nødvendigvis komme gradvis. Om økningen kommer jevnt vil total ekstra kostnad over 12 år være på rundt 65 milliarder. Det vil også komme noen økte utgifter til drift, vedlikehold, øvelser og bygninger, og det er ikke regnet inn økninger i støttefunksjoner utenfor forsvarsgreinene. Mitt forslag er i større grad enn Forsvarsløftet basert på reserver, det reduserer driftskostnader per enhet kraftig. Med et par små unntak har jeg ikke foreslått andre typer materiell enn det som allerede ligger i Forsvarsløftet, bare mer av det. Det er betydelig billigere enn om jeg hadde foreslått helt nye systemer, som f.eks. angrepshelikoptre eller bombefly.

I Forsvarsløftet er de totale utgiftene til Forsvaret i hele perioden beregnet til 1624 milliarder kroner. I mitt forslag vil de ligge nærmere 1800, en økning på rundt 11 prosent. I Forsvarsløftet er budsjettet i 2036 anslått til 166 milliarder kroner. I mitt forslag vil det ligge på rundt 180 milliarder, en økning på 8-9 prosent. Jeg understreker at dette er veldig grove anslag, og veldig avhengig av hvilke valg man treffer underveis. Den viktigste forskjellen i forsvarsstruktur mellom mitt forslag og Forsvarsløftet er at jeg har et mye større innslag av reserver, og at de reservene som foreslås gis mye mer øvelse og trening. Jeg mener at mitt forslag gir en mye større økning i kampkraft og utholdenhet enn den som ligger i Forsvarsløftet.

Jeg foreslår altså en noe dyrere løsning enn den som ligger i Forsvarsløftet, men jeg har også forsøkt å foreslå grep som vil ha positive effekter på samfunnet i stort. En så stor nasjonal satsing vil påvirke hele samfunnet, med både store kostnader og store muligheter. De grepene jeg foreslår vil kanskje være inflasjonsdrivende i en stram økonomi som den vi har i 2024, men de vil også gi landet flere og sterkere ben å stå på om verdensøkonomien skulle gå inn i en dyp krise. Det er usikkert hvor høyt en krig eller handelskrig mellom stormaktene vil slå ut på Richters skala i samtidens globaliserte økonomi og «just-in-time» forsyningskjeder, men rystelsene vil antakelig bli ganske dramatiske.

Jeg skal heller ikke vurdere hvor stor del av brutto nasjonalprodukt (BNP) Norge bør bruke på forsvaret. Men det er et poeng at NATOs vedtatte målsetning om at alle medlemslandene skal bruke minst to prosent av sitt BNP på forsvaret har blitt en standard som sier noe om hvor mye de enkelte landene bryr seg. I seg selv sier en prosentandel av BNP lite om hvor effektivt forsvaret er, det er ikke nødvendigvis et godt mål. Likevel, hele poenget er at det er dette landene har blitt enige om. Det er dette statslederne har skrevet under på. Det er dette de har lovet. Og det er på dette målet internasjonal presse vurderer de enkelte land.

Før Forsvarsløftet ble offentliggjort, ble Norge veid og funnet for lett. I februar 2024 deltok den kjente og anerkjente forskeren Julian Lindley-French på den årlige Leangkollkonferansen, en viktig arena for norsk forsvarsdebatt. Etterpå skrøt Lindley-French av arrangementet, men slaktet norsk forsvarspolitik. De følgende sitatene er en hard dom og levner hverken Norge eller andre land som yter under evne liten ære:¹¹

«Oslo expects America and Britain to play a crucial role in Norwegian defence and deterrence. If Norway is not prepared to spend the minimum agreed on defence NOW why the Hell should we bother? All rich Norway is doing is transferring the cost of Norway's defence onto broke Britain.»

11 Lindley-French, Julian (2024) "No Way Norway!", på bloggen Speaking truth unto power, 10. februar. <https://lindleyfrench.blogspot.com/2024/02/no-way-norway.html>

«The NATO Defence Planning Process is in danger of becoming one of the great works of European fiction because of countries like Norway and the Netherlands.»

«And yet, there was little or no sense of urgency in Oslo. Worse, whilst the eastern Europeans, Finns and Swedes understand the need for strengthened deterrence, Western European powers including Norway do not really feel threatened by Russia or anyone else for that matter except perhaps, Donald J. Trump.»

Slik omtale skader naturligvis Norges omdømme. Enda mer alvorlig er den åpenbare konsekvensen at enhver organisasjon blir svekket dersom medlemslandene lar være å følge opp viktige vedtak de selv har vært med på. Alle norske sikkerhetspolitiske dokumenter understreker hvor viktig NATO er for norsk sikkerhet. Likevel har Norge de siste årene framstått som en rik gratispassasjer, en som ikke holder sine løfter. Norge har dermed bidratt til nettopp slike holdninger som Donald Trump har gitt uttrykk for. Jeg tror Norge må belage seg på å bruke betydelig mer enn to prosent på Forsvaret. I den grad prosentandelen er viktig har det med slike ting å gjøre, om Norges omdømme og om graden av institusjonalisering i NATO.

Denne rapporten går ikke i dybden på hvordan Forsvarssektoren er organisert internt. Det er likevel ikke til å komme forbi at sektoren både er tungrodd og på mange måter dysfunksjonell. Jeg mener at en forenkling av hele sektoren er en forutsetning for å få til en virkelig styrking av kampkraft og stridsevne.

I 2023 hadde Forsvaret litt i underkant av 18 000 ansatte og 10 000 vernepliktige som gjennomførte førstegangstjeneste. I tillegg kom over 4000 ansatte i resten av forsvarssektoren, altså i Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Forsvarets Forskningsinstitutt og Forsvarsdepartementet. Av disse rundt 22 000 ansatte var bare 7453 militære og 1156 sivile ansatt i de fire forsvarsgreinene; Hæren, Sjøforsvaret, Luftforsvaret og Heimevernet¹². Det utgjør under av 40 prosent av totalen. Det er først og fremst her veksten må komme. Det vil likevel være vanskelig å øke i forsvarsgreinene uten å øke tilsvarende i alle de organisasjonene som skal støtte dem. For å få det til må det tas kraftige grep for å forenkle arbeidet i disse organisasjonene, og ikke minst i hvordan de arbeider sammen.¹³ Uten slike grep tror jeg ikke det er mulig å nå ambisjonene i Forsvarsløftet. Da bør ikke sentralisering av funksjoner være svaret. I de siste årene har både personalforvaltning (HR) og økonomistyring blitt sentralisert. Det har resultert i mye større avstand mellom dem som forvalter og dem som skal forvaltes. Da tar ting mye lenger tid. Og da blir oppgaver som tidligere ble utført av avdelingenes personaloffiserer eller økonomiansvarlige overført til andre, som i sin tur får mindre tid på å forberede seg på krig.

12 Tall fra Forsvarets hjemmesider på <https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon>. Forsvarets Spesialstyrker og Etterretningen, som også er «spisse» avdelinger, men som ikke kan oppgi antall ansatte, kommer i tillegg.

13 Se for eksempel disse masteroppgavene fra Forsvarets Høgskole: Lønøy, Hans Magnus (2023) Ansvar og myndighet skal følges ad: Hvordan etterleves Forsvarets styringsprinsipper ved gjennomføring av hovedoverhaling fregatt?, Masteroppgave Forsvarets Høgskole. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/3089982> og Storesund, Kristine Kobbeltvedt (2023) Tidlig samarbeid med industrien i investeringsprosjekter – et uforløst potensial? En studie av forsvarssektorens konsept for tidlig samarbeid, Masteroppgave Forsvarets Høgskole. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/3113096>

Generelt er det et veldig stort problem at styringen av Forsvaret er basert på budsjetterte utgifter og i mye mindre grad på effektmål som stridsevne, beredskap og utholdenhet. Om man for eksempel reduserer antallet ansatte i personalforvaltning og økonomistyring sparer man kanskje noen kroner i budsjettet. Men om det fører til overføring av oppgaver til offiserer som skulle brukt tiden sin til å forbedre stridsevnen ville resultatet blitt negativt om man hadde målt effekt. Forsvaret har også gått gjennom store reformer og mange flytteprosesser de siste årene. Meg bekjent har slike initiativ aldri sett på transaksjonskostnadene. Hvor mange arbeidstimer og årsverk, som skulle vært brukt til hovedoppgavene, går med til å planlegge og gjennomføre en reform? Hvor mye dyrekjøpt kompetanse mister man om man legger ned ett sted for å flytte funksjonene til et annet sted?

Denne rapporten går heller ikke inn i problemstillinger knyttet til klima. Likevel, det er all grunn til å tro at klimatiske endringer vil få meget store politiske følger, også sikkerhetspolitiske. Det kan bety flere kriger om knappe ressurser. Det vil ganske sikkert føre til større flyktningestrømmer. Det vil helt sikkert føre til mer ekstremt vær og flere naturkatastrofer. Det er allerede arbeid på gang for å gjøre Forsvaret mer klimavennlig, for å kutte utslipp fra skip, fly og kjøretøy. Her har norsk industri mye å bidra med, spesielt i det maritime domenet. Det er også slik at et større forsvar også gir større ressurser som kan brukes for å støtte resten av samfunnet etter naturkatastrofer.

Selv om mange regner cyberspace og verdensrommet som militære domener har jeg ikke fokusert på dem i denne rapporten. Likevel betrakter jeg begge feltene som svært viktige styrkemultiplikatorer i alle andre domener. Jeg har heller ikke skrevet mye om Forsvarets spesialstyrker (FS), spesialstyrkene, eller Etterretningen i denne rapporten. Ikke fordi de ikke er viktige, men fordi analysene antakelig ikke egner seg i en ugradert rapport. Generelt vil jeg si at alle tiltak som kan bedre kommunikasjon internt og med allierte, og alle tiltak som kan styrke situasjonsforståelse er svært viktige for at Forsvaret skal kunne fungere optimalt. Det krever en fortsatt høy satsing på kontinuerlig etterretning, overvåking og bildebygging i fred, krise og krig. Det krever også meget høy evne til rekognosering og målangivelse når det smeller.

Global sikkerhetspolitisk utvikling

Den eksisterende verdensorden, måten det internasjonale samfunnet fungerer på, ble bygd etter den andre verdenskrig og etter avslutningen av den kalde krigen. Den er basert på vestlige idealer og vestlig makt, med USA som den ledende vestlige stat. I 2024 er de økonomiske, militære og politiske styrkeforholdene i verden i veldig rask endring. Stater som utfordrer den vestlige dominansen, har blitt mye sterkere. Kina er den sterkeste av disse, Russland en god nummer to. Målt i nominelle dollar har Kina den nest største økonomien i verden, mens Russland kommer på 11. plass. Kinas økonomi utgjør to tredeler, 66 prosent, av USA sin økonomi. Russland ligger mellom Canada og Mexico på listen, med en økonomi som bare tilsvarer sju prosent av den amerikanske, eller 42 prosent av den tyske.

Målt i kjøpekraft, derimot, er Kina klart størst, og Russland kommer på sjette plass. Da er Kinas økonomi mer enn en femtedel større enn den amerikanske (122 prosent). Russlands økonomi blir 19 prosent av den amerikanske og 91 prosent av den tyske. I nominelle tall tilsvarer Kina og Russlands økonomier bare 62 prosent av USA og Tysklands økonomier. I kjøpekraft blir tallet 117 prosent. Ifølge IMF sine prognoser vil Kinas og Russlands økonomier målt i kjøpekraft til sammen være på om lag 50 trillioner dollar. USAs og Tysklands vil være på 39. Da tilsvarer Kina og Russlands samlede økonomier 128 prosent av USA og Tysklands. Alle tall basert på IMF.¹⁴

Poenget her er at verken Kina eller Russland lønner sine soldater i amerikanske dollar. De bygger nesten alle sine våpen og annen militær utrustning selv, og betaler i egne valutaer. Når det gjelder disse landenes evne til militær opprustning er altså brutto nasjonalprodukt målt i kjøpekraft mye viktigere enn BNP målt i nominelle dollar. Om man tror på IMF sine prognoser vil altså styrkeforholdet forverre seg med tanke på evnen til å bygge og opprettholde militærmakt.

Også når det gjelder industriell evne er det grunn til bekymring. I den andre verdenskrig var industriell kapasitet og tilgang på råvarer helt avgjørende for hvem som vant. I krigen i Ukraina ser vi mye av det samme, kapasitet til å produsere ammunisjon har en direkte effekt på utviklingen på slagmarken.

I 1990, da den kalde krigen sluttet, var USA verdens største industrinasjon, med Japan, Tyskland, Frankrike, Storbritannia og Italia på de neste plassene.¹⁵ Da var Russland nummer sju og Kina nummer 8 på lista. Siden har Russland falt noen plasser, men Kina er nå den suverent største industrinasjonen i verden, med en produksjon som i 2021 var omtrent dobbelt så stor som USAs.

Stål er en viktig ingrediens i forsvarsindustrien. I 2023 sto EU og Nord-Amerika til sammen for om lag 15 prosent av stålproduksjonen i verden. Kina alene produserte nesten 39 prosent.¹⁶ Om stålproduksjon er et gammeldags mål for industriell kapasitet er antallet industrielle roboter kanskje mer relevant. I

14 For en utdyping av denne problematikken, se Ulriksen, Ståle (2021) «Norge og Russland», i Tormod Heier (red.) Militærmakt i nord, Universitetsforlaget, Oslo.

15 West, D.M and Lansang, C. (2018) Global manufacturing scorecard: how the US compares to 18 other nations. <https://www.brookings.edu/articles/global-manufacturing-scorecard-how-the-us-compares-to-18-other-nations/>

16 Tallene varierer noe fra kilde til kilde: <https://www.oecd.org/industry/ind/latest-developments-in-steelmaking-capacity-2023.pdf>; <https://www.safeguardglobal.com/resources/top-10-manufacturing-countries-in-the-world-2023/>; <https://www.shiphub.co/top-10-manufacturing-countries/>

2021 installerte Kina flere roboter i industriproduksjonen enn alle andre land til sammen. Da installerte kineserne 268 000 roboter, mer enn 10 ganger som mange som i 2011. USA, som kom som nummer tre, installerte 35 000 roboter.¹⁷ Kina importerer roboter fra andre land, men landets egen produksjon av industriroboter økte fra 13 100 i 2017 til 39 500 i 2022. Altså mer enn en tredobling på seks år.¹⁸

Situasjonen er særlig problematisk i det maritime domenet, der Norge har spesielt store interesser. Kina bygde 47 prosent av alle skip i verden i 2022.¹⁹ I militær sammenheng betyr dette at Kina kan ruste opp mye raskere til sjøs enn alle landene i vesten til sammen. Det er også et poeng at Kina, Sør-Korea og Japan samlet står for 94 prosent av all skipsbygging i verden. En mulig effekt av en storkrig i Asia kan altså bli en nesten fullstendig kollaps i tilgangen på nybygg av sivile skip og fartøy. For en maritim nasjon som Norge kan dette bli svært problematisk.

Poenget her er at dersom framtidige konfrontasjoner og kriger avgjøres av industriell kapasitet er (gjen)oppbygging av industri et sikkerhetspolitisk tiltak av stor strategisk betydning. Derfor bør slike hensyn være et viktig kriterium både når nytt forsvarsmateriell skal kjøpes inn, og i valg av politisk strategi for utvikling av industri i stort. Dette er i tråd med tonen i Forsvarsløftet.²⁰

17 International Federation of Robotics (2022) Presentation of World Robotics 2022. PowerPoint-Präsentation (ifr.org)

18 Fortune Business Insights (2023) China Industrial Robots Market. China Industrial Robots Market Size, Share | Growth [2030] (fortunebusinessinsights.com)

19 UNCTAD (2023) Review of maritime transport, United Nations Trade & Development, <https://unctad.org/publication/review-maritime-transport-2023> Side 29.

20 Se f.eks. Prop. 87S (2023-2024) Forsvarsløftet, s. 71 og 91.

Om å kjenne seg selv

Hva er viktig for oss? Hvorfor er vi viktige for andre? Hva er det med oss, og vårt land, som gjør oss interessante i andre lands strategiske vurderinger? Svarene på disse spørsmålene bør være utgangspunktet for ethvert lands generelle forsvarsstrategi. I utformingen av de militære styrkene kan man gå videre: Hvordan kan fienden angripe oss? Hvordan kan vi forsvare oss? Hva vil vi beskytte, hva trenger vi for å få det til?

For det første er Norge en veldig viktig leverandør av energi til Europa. I en større krig mellom Russland og Vesten ville en stopp i disse leveransene umiddelbart skape energikrise i Europa. Om noen vil ramme Europa vil et anslag mot norsk produksjon og leveranser av olje og gass være en effektiv måte å gjøre det på. Slike anslag kan gjøres med regulære midler i krig, men antakelig representer bruk av ulike irregulære midler i en førkrigsfase en vel så alvorlig trussel.

For det andre ligger Norge der det ligger. Det er kort vei fra Norge til noen av Russlands viktigste militære baser. Her ligger Russlands aller viktigste våpensystemer, de strategiske ubåtene med interkontinentale ballistiske missiler. De representerer Russlands kjernefysiske andreslagskapasitet. Disse ubåtene er Russlands livsforsikring. Det er antakelig ingenting russerne ikke vil gjøre dersom de tror at det vil komme et angrep mot disse ubåtene og basene som drifter dem. De strategiske ubåtene er ikke en direkte trussel mot Norge. Her handler det om overordnet global strategi, først og fremst for å balansere USA. Sett fra Russland er antakelig amerikanske bombefly, atomdrevne jaktubåter og hangarskip den største trusselen mot disse ubåtene og basene deres.

Strategiske ubåter og andreslagskapasitet er svært viktige for alle stormaktene, og balansen dem imellom. I nord ligger også baser for Russlands nye og svært avanserte atomdrevne angrepsubåter. På samme måte som amerikanske, britiske og franske atomdrevne jaktubåter kan true de russiske strategiske ubåtene, kan de russiske Severodvinsk-klasse ubåtene true amerikanske, britiske og franske strategiske ubåter. Dermed har de tre vestlige atommaktene sterk interesse av at disse russiske ubåtene ikke «slippes løs» i Atlanterhavet.

Norges beliggenhet, og topografien og oseanografien på kysten, gjør også at Norskekysten kan regnes som det sjømaktsteorien kaller en «strategisk posisjon». Under andre verdenskrig etablerte Tyskland baser i Norge for å unngå å bli sperret inn i Nordsjøen og Kielerbukta, og dermed gjøre det lettere for ubåter og krigsskip å kunne trenge ut i Atlanterhavet. De russiske flåtene i Europa har i dag samme problem som de tyske marinene under begge verdenskrigene, de kan sperres inne. Som nevnt har de vestlige stormaktene sterk interesse av å kunne gjøre nettopp det.

Disse to faktorene er antakelig de mest avgjørende i forhold til norsk forsvarsstrategi. Likevel er flere andre trekk ved Norge viktige:

- Norge har veldig sterke havbaserte næringer som sitter på ressurser som kan bli veldig viktige i en krig, slik handelsflåten var i begge verdenskrigene.²¹
- Norge er en viktig leverandør av proteiner i form av fisk og sjømat. I en tid der konkurransen om

21 Se Østensen, Åse Gilje og Ståle Ulriksen (2019), Bridging the Atlantic. A Norwegian Contribution to US Sealift, Concept Paper Series 1/2019. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/2630742> og Ulriksen, Ståle og Åse Gilje Østensen (2019), Building on strength. Proposals for US-Norwegian cooperation on the operational and tactical level, Concept Paper Series 2/2019. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/2630745>

de minkende ressursene i havet tilspisser seg, vil bærekraftige fiskestammer i norske farvann øke i verdi. Også for andre aktører.

- På litt lengre sikt kan det være viktig at det på norsk sokkel finnes meget store mineralressurser som kan få stor strategisk betydning.
- Olje og gass har gitt Norge et av verdens største investeringsfond. Dette tas ikke opp i denne rapporten. Likevel er det åpenbart at dersom det er politisk vilje til det, kan norske investeringer i strategisk viktige industrier bidra til å styrke hele alliansen.

Norge er en småstat og en liten aktør i de fleste sammenhenger. Men ikke på havet.²² Norge er blant de viktigste aktørene i verden når det gjelder skipsfart, maritim teknologi, finans, forsikring og standardisering, fiske, havbruk og offshore konstruksjon og produksjon. Norge sitter altså på store maritime ressurser, men også på kompetanse og ekspertise som er etterspurt. Havet er viktig for Norge. Og Norge er viktig på havet.

Norge og havet

I 2017 la Solberg-regjeringen fram en norsk havstrategi, «Ny vekst, stolt historie». Den slo fast at «Regjeringens målsetting er at Norge i fremtiden skal bli verdens fremste havnasjon».²³ Strategien sa også mye om hvor viktig havet er for Norge. For eksempel sto havbaserte næringer for 70 prosent av Norges eksportinntekter. Samtidig gjorde strategien det også helt klart at Norge en meget betydelig global aktør i det maritime domenet. I 2019 kom «Blå muligheter», regjeringens oppdaterte havstrategi. Her ble målet slått fast: «Norge skal fortsatt være en ledende havnasjon».²⁴ Det gjøres helt klart at havbaserte næringer er et veldig viktig satsingsområde for Norge: «Havet vil også i overskuelig fremtid være en av Norges viktigste kilder til arbeidsplasser, verdiskaping og velferd i hele landet,[...]». Havstrategien gjorde det altså klinkende klart at havet, det maritime domenet, er kritisk viktig for Norge. Det går også klart fram av strategien at norske interesser på havet er globale, de handler ikke bare om norske nærområder.

I 2024 er tonen den samme på regjeringens hjemmeside:

«Regjeringen satser på hav og Norge har tatt en internasjonal lederrolle i globale havspørsmål. Rundt 225.000 nordmenn jobber innenfor de tre store havnæringene olje og gass, sjømat og maritim, og i 2019 skapte havnæringene verdier for 695 milliarder kroner.»²⁵

22 Se også Ulriksen, Ståle (2023) «Sjømakt i det internasjonale systemet», i Bjørn Terjesen og Hans Jørgen Wiborg (red.) Sjømakt – Politikk, strategi og militære operasjoner i det maritime domenet, Fagbokforlaget, Oslo; Østensen, Åse og Ståle Ulriksen (2022) «Det maritime totalforsvaret – en styrkemultiplikator for sjø og land», i Gjermund Forfang Rongved og Per Martin Norheim-Martinsen Totalforsvaret i praksis, Gyldendal.

23 Regjeringen (2017) Ny vekst, stolt historie. Lastet ned fra Regjeringens hjemmeside januar 2021: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/ny-vekst-stolt-historie/id2552578/>. Strategien er underskrevet av næringsministeren, fiskeriministeren og olje- og energiministeren.

24 Regjeringen (2019) Blå muligheter. Regjeringens oppdaterte havstrategi. Lastet ned fra Regjeringens hjemmeside januar 2021: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/oppdatert-havstrategi/id2653026/>. Strategien er underskrevet av samferdselsministeren, klima- og miljøministeren, olje- og energiministeren, næringsministeren, kommunal og moderniseringsministeren, fiskeriministeren, forsknings- og høyere utdanningsministeren, utenriksministeren og utviklingsministeren.

25 Hav - regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/tema/hav/id2603523/>

I 2017 ble havstrategien underskrevet av ministre fra tre departementer. Den oppdaterte versjonen ble i 2019 underskrevet av ni ministre. Det var altså åpenbart at regjeringen ønsket en helhetlig havstrategi. For vårt formål her er det dermed problematisk at hverken Justisdepartementet eller Forsvarsdepartementet har skrevet under på havstrategien. Havstrategien forholder seg i svært liten grad til den sikkerhetspolitiske utviklingen globalt og regionalt. Utover å anerkjenne betydningen av Kystvakt og Redningstjeneste legger ikke Havstrategien føringer på bruk av Forsvaret for å støtte denne strategiske satsningen. Implisitt erkjenner likevel regjeringen i havstrategien at havretten er svært viktig for Norge. Strategien lister noen sentrale føringer for havpolitikken. Den første av disse er «å fremme, utvikle og hegne om havretten». ²⁶

Havrettskonvensjonen er en forutsetning for de fleste at satsingsområdene i den norske havstrategien. Den gir Norge som kyststat suverene rettigheter i store havområder, og den gir Norge som sjøfartsnasjon muligheter til å selge tjenester over hele kloden. Havretten er en av de institusjonene som er under press i den nye geopolitiske konkurransen mellom stormaktene.

Det er utviklingen av Havretten som har gitt Norge suverene rettigheter i havområder som er rundt sju ganger større enn fastlandet. Havretten er en del av en internasjonal rettsorden som har vokst fram over lang tid. Den internasjonale rettsorden og havretten har ikke blitt til av seg selv. Det ligger et stort diplomatisk arbeid bak. Havretten har blitt skapt med støtte av de stormaktene som har vært i stand til å dominere verdenshavene med flåtemakt. Disse flåtemaktene, som Storbritannia og USA, kunne ha brukt sin makt til å nekte andre tilgang til ressursene i og under havet. Det er ikke sikkert at nye sterke flåtemakter vil være like villige til å avstå fra å bruke makt for å sikre seg enerett til havets rikdom som britene og amerikanerne har vært. Dermed kan heller ikke Havretten tas for gitt.

Det har i minst et tiår kommet klare og tydelige tegn på at det amerikanske og vestlige herredømmet på havet er i ferd med å bli utfordret. Havretten ble bygd opp i en periode der USA var ekstremt sterkt i det maritime domenet. Samtidig var europeiske flåtemakter, som Storbritannia og Frankrike, også meget sterke til sjøs. Med Sovjetunionens sammenbrudd ble den vestlige dominansen enda sterkere, så sterk at de vestlige landene gradvis tillot seg å kutte kraftig ned på sine militære styrker i det maritime domenet. Samtidig bygde andre stater opp slike styrker. I første omgang handlet det om å bygge militær kapasitet, kampfly og missiler, som fra baser på land kunne angripe fartøy langt til havs. I 2024 er styrkeforholdet mellom de vestlige «status quo»-maktene og utfordrere som ønsker å endre verdensordenen i rask endring også langt til havs. Kina er den viktigste av disse utfordrerne, med Russland som en god nummer to.

Kina og Russland har særlig satset mye på å bygge opp sine maritime styrker, mens USA og NATO-landene siden 2001 har brukt meget store deler av sine forsvarsbudsjetter til å støtte stabiliseringsoperasjoner som i Afghanistan og Irak. Styrkeforholdet har derfor kanskje endret seg mer i det maritime domenet enn på land og i luften.

Siden 1990 har Kinas marine utviklet seg fra å være en gammeldags kystflåte til å bli en

26 Regjeringen (2019) Blå muligheter. Regjeringens oppdaterte havstrategi. Lastet ned fra Regjeringens hjemmeside januar 2021: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/oppdatert-havstrategi/id2653026/> Strategien er underskrevet av samferdselsministeren, klima- og miljøministeren, olje- og energiministeren, næringsministeren, kommunal og moderniseringsministeren, fiskeriministerens, forsknings- og høyere utdanningsministeren, utenriksministeren og utviklingsministeren. Side 39.

høyt teknologisk styrke med global rekkevidde. I teknologisk forstand har både Russland og Kina gjort store framskritt. Det er høyst usikkert om Vesten faktisk ennå har den teknologiske overlegenheten som man har tatt for gitt i mange tiår. Også kvantitativt er maktforskyvningen meget betydelig. Kina har det siste tiåret bygget flere store krigsskip og ubåter enn USA og de vest-europeiske landene til sammen.²⁷ Det vil være svært krevende for USA å holde tritt med den kinesiske opprustningen. I Sør-Kinahavet har Kina gjort krav på store havområder som etter Havrettens prinsipper tilhører andre stater. Det er grunn til å tro at et sterkere og mer selvhverdende og selvikkert Kina vil sette makt bak disse kravene. Havretten er global. En negativ utvikling i Asia vil få følger også andre steder. Med andre ord, er det en fare for at havretten, som Norge er så avhengig av, og kan komme under meget sterkt press. Dette er en reell risiko for alle de store ambisjonene som uttrykkes i «Blå muligheter».

Utviklingen som er beskrevet over er meget alvorlig for Norge på flere måter. For det første vil en verdensorden der stormakter kan skyve Havretten til side, og ta seg til rette i andre staters økonomiske sone, være en direkte trussel mot norske interesser og norsk velferd. Det er grunn til å tro at USA, som åpenbart har behov for å bruke store ressurser på hjemmebane, vil slite med å opprettholde den maritime verdensorden alene. Siden Norge har så store interesser i det globale maritime domenet er det all grunn til å tro at Norge vil bli bedt om å stille opp. Og nettopp på grunn av disse store interessene er det også åpenbare årsaker til at Norge bør gjøre nettopp det. I så fall har altså Forsvaret et klart behov for kapasiteter som kan bidra i internasjonale operasjoner sammen med allierte også utenfor Norges nærområder. Slike bidrag er, uten at de er strengt definert, også bakt inn i gjeldende langtidsplan for forsvarssektoren:

«I perioder skal Sjøforsvaret kunne bidra i allierte og internasjonale operasjoner med en oppdragstilpasset maritim styrke, herunder tidvis lede disse styrkene. I tillegg skal Sjøforsvaret kunne bidra med enkeltfartøyer til mer langvarige maritime operasjoner.»²⁸

Regional utvikling: Norden og Nord-Europa

Norsk forsvarsstrategi etter andre verdenskrig har implisitt antatt at Norge ikke trengte å forsvare grensene mot Sverige og Finland. Med finsk, og antakelig svensk, medlemskap i NATO har Norge også påtatt seg et visst ansvar for å bidra til å forsvare begge nabolandene.

Det er stor usikkerhet knyttet til den politiske utviklingen i Europa, både når det gjelder forholdene mellom viktige land og forholdene internt i mange av de viktigste landene. Aktuelle presidentkandidater i både USA og Frankrike har uttalt seg svært kritisk om NATO. Dette gjør det ekstra viktig å gjøre det nordiske samarbeidet så sterkt som mulig. Da vil en gjensidig forpliktelse

27 Dette regnestykket inkluderer overflate krigsskip over 1000 tonn (FFL, FFG, DDG, CG, CV, CVN), amfibieskip over 4000 tonn (LST; LPD, LHD) og forsyningskip over 10 000 tonn (AOR, AORH), samt dieseldrevne og atomdrevne ubåter bygd for strid (SSK, SSN, SSGN, SSBN). Totalt har USA og vest-europeerne bygd 105 slike fartøyer, mens Kina har bygd 135. Tallene er hentet fra egen statistikk, basert i stor grad på Janes.com. Den kinesiske overvekten skyldes delvis masseproduksjon av korvetter på 1500 tonn, men Kina bygger også flere destroyere med områdeluftvern enn Vesten. En stor andel av de amerikanske skipene bygd siden 2011 er da også Littoral Combat Ships med relativt beskjedne kapabiliteter for strid. Det er altså ikke lenger til å komme bort i fra at kineserne henter inn Vesten i kvalitet så vel som kvantitet. Se også Ulriksen, Ståle (2020) Østavisind – framveksten av den kinesiske marinen, i Necesses vol. 5, no 1.

28 Prop. 14 S (2020-2021) «Evne til Forsvar – Vilje til beredskap», side 101.

om at landene i Norden skal hjelpe hverandre om krigen kommer. Skal samholdet styrkes må slike forpliktelser gå ut over en ren arbeidsdeling der hvert land bare feier for egen dør. For Norges del innebærer det at vi må bidra til å sikre at forsyninger kan komme inn til hele Norden, men slik jeg ser det kan det ikke stoppe der.

Storparten av befolkningen i Norge, Sverige og Finland bor i de sørlige landsdelene. Om en krig bryter ut vil det sørlige Finland og de baltiske landene antakelig være mest utsatt for større angrep på bakken. Etter mitt syn innebærer det også at Norge bør stille styrker i nabolandene, også på bakken, om de skulle bli angrepet. Et slikt løfte fra Norge vil bidra til å styrke samholdet i Norden dramatisk. Jeg mener derfor at Norge må ha store nok styrker til å kunne gi et substansielt bidrag også til forsvaret av nabolandene.

Likevel, norske interesser er altså i stor grad maritime, eller på en eller annen måte knyttet til havet. Russland ser på nordområdene primært som et maritimt operasjonsområde. OSK Nordflåten har vært det eneste av de fem militærdistriktene, altså fellesoperative hovedkvarter, i Russland som har vært ledet av en admiral. Etter at Finland ble med i NATO ble det varslet at Nordflåten vil miste sin status som militærdistrikt, og at kommando over luft- og bakkestyrkene overføres til den gjenfødte Leningrad Militærdistrikt. Samtidig mister alle militærdistriktene kommando over de fire flåtene. De skal nå ledes direkte av den russiske marinen. Dette tyder på at russerne står i det samme dilemmaet som NATO, de ser at Norden både er et viktig maritimt og landbasert operasjonsteater, og at det er problematisk å håndtere dette kommandomessig. I NATO har hovedkvarteret i Norfolk ansvar for Nord-Atlanteren og det nord-vestlige Europa, Brunssum for sentral-Europa. Plasseringen av Sverige og Finland skal formelt vedtas i juli 2024. Per 10. april 2024 ser det ut til at hele Norden vil komme under det fellesoperative hovedkvarteret i Norfolk, USA.²⁹ Norfolk er et sjøtungt hovedkvarter, og åpenbart best egnet til å håndtere operasjoner i nord. Men det kan også argumenteres fornuftig for at operasjonsteateret i det østlige Norden er så viktig for forsvaret av de baltiske land at i alle fall deler av Sverige og Finland har burde vært lagt under det landtunge fellesoperative hovedkvarteret i Brunssum i Nederland. Selv om NATO i juli skulle velge å legge hele Norden under Norfolk, kan det seinere komme omkamper om grenseoppgang. Slikt har skjedd før.³⁰

Hvor grensene mellom hovedkvarterenes ansvarsområde bør gå skal ikke diskuteres videre her. Likevel, for å sikre et tett nordisk samarbeid selv om landene kommer under ulike NATO-kommandoer bør det opprettes fellesnordiske hovedkvarter og gjerne flernasjonale nordiske enheter i styrkestrukturen. Jeg har foreslått noen slike løsninger under.

29 Se Joint press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg with Alexander Stubb, President of Finland, 10. April 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_224677.htm

30 Se f.eks. Pedlow, Gregory W. (na) The Evolution of NATO's Command Structure, 1951-2009". <https://shape.nato.int/resources/21/Evolution%20of%20NATO%20Cmd%20Structure%201951-2009.pdf>

Om å forstå fienden

Jeg er ikke en «Russlandsekspert». Hva de ulike variantene av Russland egentlig har villet har vært debattert i vesten veldig lenge. Etter at Sovjetunionen og Nazi-Tyskland inngikk en ikkeangrepspakt i august 1939, og Sovjetunionen gikk til angrep på Polen i september, sa Winston Churchill i en radiotale at:

“I cannot forecast to you the action of Russia. It is a riddle wrapped in a mystery inside an enigma, but perhaps there is a key. That key is Russian national interest.”

Men hva er egentlig de nasjonale interessene? Hvem definerer dem og hvordan prioriteres det mellom dem. Jeg forsker på ulike lands forsvars- og sikkerhetspolitikk og på militære spørsmål. Da vurderer jeg staters sikkerhetspolitiske intensjoner etter hvordan de prioriterer i forsvarspolitikken og hvordan de militære styrkene settes sammen og utplasseres. Hvordan blir styrkene brukt? Hva øver de på? I hvilken grad er det samsvar mellom de politiske erklæringene og det landene faktisk gjør? Om vi antar at president Vladimir Putin og en krets rundt ham definerer russiske nasjonale interesser, kan vi spørre om Putins politiske utspill blir fulgt opp av militære tiltak.

I 2007 talte Putin på den sikkerhetspolitiske konferansen i München. Talen var en kraftig kritikk av USAs hegemoniske rolle i internasjonal politikk og av NATOs utvidelse østover. Den 11. desember samme år trakk Russland seg ut av CFE-avtalen som regulerte antallet konvensjonelle våpen i Europa. Samme dag meldte NRK at hangarskipet Admiral Kuznetsov drev øvelser mellom plattformene i Nordsjøen. Helikoptertrafikken fra Norge måtte innstilles.³¹ Russland valgte altså å demonstrere sin stormaktstatus i den økonomisk viktigste delen av norsk økonomisk sone. Året etter kom krigen mot Georgia, og i etterkant av den store reformer av det russiske forsvaret. På denne tiden fikk også den russiske marinen større ressurser til å gjenoppbygge flåten etter mange år med tørke.

I oktober 2014 talte Vladimir Putin i Sochi. Da hadde Russland allerede annektert Krim og satt regulære styrker inn i Donetsk og Luhansk. Talerstolen var plassert under et banner der det sto «The world order: New rules or no rules». Slagordet gjenspeilte innholdet i talen. Putin aksepterte ikke lenger det han kalte diktater fra det USA-ledede vesten. Den russiske hæren hadde gjennomført en reform der sovjetisk organisasjon ble erstattet med selvstendige brigader etter vestlig modell. Slike avdelinger egnet seg for mindre freds- og stabiliseringsoperasjoner, men i mindre grad for store kriger. Men i midten av forrige tiår gjenopprettet den russiske hæren flere store formasjoner åpenbart ment for større kriger. Den første garde tank armé ble for eksempel nedlagt i 1999, men gjenopprettet i 2014. Dette er en avdeling med to panserdivisjoner, en mekanisert divisjon og flere missil- og artilleribrigader, altså en veldig tung og slagkraftig styre ment for storkrig.

Russland og Sovjetunionen har, og har hatt lenge, en høyt utviklet militær vitenskap. Selv om russerne sliter med korrupsjon, manglende disiplin og dårlig HMS, har de altså en plan. Det er ikke tilfeldig hvilket materiell de kjøper, hvordan de øver eller hvilke åpne og fordekte operasjoner de

31 Thime, P. (2007) Russisk tungvekter i nordsjøen, NRK: <https://www.nrk.no/rogaland/russisk-tungvekter-i-nordsjoen-1.4268981>

velger å sette i gang. Man må ha i bakhodet at noe aktivitet er strategiske kommunikasjon, noe handler om å forvirre motparten (maskirovka), og noe er eksperimentelt. Likevel kan vi altså hente mye informasjon ut i fra det vi ser av investeringer, deployeringer og øvelser. For å kunne sette det vi ser inn i en kontekst må vi også ha i mente at motparten ganske sikkert vil ha flere planer, og at hvilken plan som vil bli iverksatt kan avhenge av situasjonen.

Trusselbildet, noen scenarier

Så lenge krigen mot Ukraina pågår med høy intensitet vil russerne antakelig ikke ha kraft til å true andre stater med regulære militære midler på bakken. Russland ruster kraftig opp og vil antakelig fortsette med det etter at krigen er over eller satt på lavbluss. Det vil ta lengst tid å bygge opp bakkestyrkene etter de store tapene i Ukraina, men hverken luftforsvar eller marinen har tatt veldig betydelige tap i krigen. Om krigen i Ukraina skulle ende omtrent langs dagens fronter, vil Russland i framtiden måtte forholde seg til et svært fiendtlig Ukraina som kanskje også er medlem av NATO. I tillegg vil Polen, som nå ruster opp med stor kraft, og de aller fleste landene i Sentral- og Øst-Europa kunne stille betydelig større og mer moderne styrker enn tilfelle var før februar 2022. Det er antakelig langs denne framtidige frontlinjen at Russland vil ha størst behov for store bakkestyrker. I så fall er det ikke veldig sannsynlig at landet vil evne å bygge opp styrker store nok til å angripe Norden for å okkupere regionen. I 1985 hadde Leningrad Militærdistrikt, som grenset opp mot Norden, hele ti divisjoner med mer enn 2000 stridsvogner og enda flere artilleriskyts. I luften hadde militærdistriktet over 400 jagerfly, nesten hundre bombefly og godt over hundre rekognoseringsfly av ulike slag. I Nordflåten alene fantes nesten 40 store havgående krigsskip, nesten 60 større korvetter, og rundt 120 atomdrevne og dieseldrevne taktiske ubåter.³² En slik styrke er ikke realistisk de neste tiårene. Vi kan altså anta at så lenge NATO holder sammen, så lenge de nordiske landene har et oppegående forsvar, og så lenge Russland har sterke motstandere andre steder, så vil det ikke være mulig for Russland å angripe Norden for å okkupere regionen. Gitt de forutsetningene kan vi altså avskrive en *strategisk offensiv*.

Det betyr ikke at vi kan avskrive svært offensive tiltak på taktisk og operasjonelt nivå som en del av en strategisk defensiv, snarere tvert imot. Slike tiltak kan inkludere regulære militære angrep, men også irregulære tiltak som cyberangrep, raid, fysisk sabotasje og drap på sivilt og militært nøkkelpersonell. Om de regulære styrkene er svake, må oppgavene løses med andre midler.

Russlands invasjon av Ukraina skapte frykt og førte altså til utvidelse av NATO. Dette var ganske sikkert ikke russernes hensikt. Det indikerer at det nåværende regimet ikke nødvendigvis treffer alle beslutninger basert på grundige konsekvensanalyser. Det kan også hende at Putin vurderte at det å ta kontroll over Ukraina var så viktig at det var verdt prisen, altså en utvidelse av NATO i nord. Alternativt kan det tenkes at russiske beslutninger har blitt tatt på sviktende grunnlag,³³ eller ut fra en annen type rasjonalitet enn den vi normalt bruker i Vesten. Det betyr i klartekst at det nåværende russiske regimet er uforutsigbart og kan gjøre ting som virker irrasjonelle fra et vestlig perspektiv. Om man likevel forsøker å analysere situasjonen ut fra en militær logikk, betyr utvidelsen av NATO i nord, sett fra Russland, at alliansen kan true flere russiske vitale sårbarheter, eller tyngdepunkt, enn

32 Tall for bakke- og luftstyrker hentet fra Militærbalansen 1985, for sjøstridskrefter beregnet fra Jane's Fighting Ships 1985/1986 og Combat Fleets of the World 1986/87.

33 Ulriksen, Ståle (2022) «Militære faktorer som tyder på at krigen er rett rundt hjørnet», i Internasjonal Politikk vol. 80, nr 4. Militære faktorer som tyder på at krigen er rett rundt hjørnet | Internasjonal Politikk (tidsskriftet-ip.no)

tidligere. Basene på Kola har lenge kunnet bli truet fra vest og fra nord, fra ubåter, skip, bombefly, jagerfly og potensielt fra landbaserte systemer på norsk jord. Nå kan også NATO true den svært viktige jernbanen fra St. Petersburg til Murmansk. Både de militære styrkene og sivilbefolkningen på Kola er helt avhengig av denne for forsyninger. NATO kan også true selve St. Petersburg både fra Estland og Finland. Ved å fly gjennom Finland kan også NATO true Severodvinsk, byen der alle russiske atomdrevne ubåter bygges og vedlikeholdes. I dag står det få russiske styrker i Karelen og Arkangelsk oblast. Om NATO-flyene svinger sørover er det lite som kan stoppe dem før de nærmer seg Moskva. Til sammen betyr dette at Russland må bygge opp en betydelig militær kapasitet i det gjenopprettede Leningrad Militærdistrikt.

Som nevnt innledningsvis befinner noen av Russlands aller viktigste militære baser og våpensystemer seg på Kolahalvøya. Sett fra Russland er Norge et mulig oppmarsjrområde for angrep mot disse basene, og norsk territorium kan brukes for å sperre den russiske Nordflåten inne i Barentshavet. I en krig mot Vesten vil Russland måtte prøve å hindre dette. Russland vil forsøke å beskytte sine baser og sikre seg adgang til verdenshavene, men det kan være mange måter å gjøre dette på. Her vil jeg drøfte tre ganske ulike, og et stykke på vei vesensforskjellige, mulige russiske handlingsmåter: Nektelse i geografisk status quo, nektelse fra framskutt posisjon og nektelse fra tilbaketrukket posisjon. De har til felles at de er strategisk defensive, men varierer i graden av taktiske offensiver og i ambisjonene om kontroll og nektelse.

I alle disse scenariene, som altså vil være en del av en større krig mellom Russland og Vesten, vil det ganske sikkert være et russisk mål å forstyrre eller ødelegge norske leveranser av gass, olje og elektrisk kraft til Europa. Også her kan både irregulære og regulære midler brukes.

Den første handlingsmåten er nektelse i en geografisk status quo. Da vil Russland bruke regulære og irregulære styrker for å skape så mye kaos i Norge, og andre deler av Norden, som mulig. Regulære styrker i denne sammenheng er langtrekkende missiler, bombefly, ubåter og spesialstyrker. Irregulære styrker kan være russiske sivile skip, russiske mannskaper på norske skip, den russiske fiskeflåten, leiesoldater, fordekte agenter og hackere. Det innebærer spesielt angrep på infrastruktur som kabler for elektrisitet og kommunikasjon, havner, flyplasser, veier og drivstofflagre. Regulære angrep kan være bruk av miner, missiler og droner av ulike slag. Sjøminer vil sannsynligvis være en viktig del av et slikt angrep. Det kan kombineres med tung minelegging i Barentshavet. En slik operasjon vil ganske sikkert starte fordekt, irregulære midler vil bli brukt tidlig. Svakheten med en slik strategi i et russisk perspektiv er at den ikke gir ekstra beskyttelse mot fartøy og langtrekkende bombefly som kan operere fra Norskehavet eller Polhavet.

Denne handlingsmåten er et uttrykk for at Russland står i en relativt svak posisjon og vil redusere risiko for egne styrker i nord. Da vil russiske angrep på bakken antakelig bare komme enten som targets of opportunity eller targets of necessity. Dersom Finnmark eller nord-Finland ligger åpent vil det kunne være fristende å få utvidet forsvarsperimeteret på en billig måte. Om NATO-styrkene som står i Finnmark eller Lappland har kapasitet til å angripe Nordflåtens baser effektivt, da må russerne slå ut disse styrkene.

Vi vet at Russland har oppfordret russiske sjøfolk til å ta farledsbevis i Norge. Vi vet at russiske myndigheter har kjørt kampanjer for å få norske rederier til å hyre russiske sjøfolk. Vi vet at russiske yachter, forskningsskip, fiskefartøy og andre sivile fartøy har brukt mye tid i områder på Norskekysten

der det befinner seg strategisk viktige installasjoner.³⁴ Denne ganske intense russiske interessen for Norges kyst må betraktes som en indikator på at Russland har en interesse av enten å nekte Norge og Norges allierte å bruke den i krig, eller av å kunne bruke den selv. Russisk interesse for norske olje- og gassinntallasjoner både på land og til havs er en indikator på at Russland planlegger for å kunne ramme disse i en krise eller krig.

Den andre handlingsmåten handler fremdeles om nektelse, men fra en framskutt posisjon. Siden de russiske basene i nord også kan trues av missiler fra bombefly, krigsskip og ubåter fra nord og vest, vil kontroll over deler av Norge kunne styrke det russiske forsvaret. Handlingsmåten er defensiv på strategisk nivå, men offensiv på det operasjonelle nivået. Her vil Russland fremdeles forsøke å lamme Norge ved å skape kaos, men også forsøke å ta kontroll over Svalbard og deler av Norskekysten. Det vil de sannsynligvis gjøre ved å lande på øyer og øygrupper som er relativt lette å forsvare. Hensikten vil ikke være å annektere land, men å skaffe seg en midlertidig taktisk fordel ved å plassere ut avdelinger med langtrekkende luftvern- og sjømålsmissiler. De vil ta kontroll over flyplasser og flytte fram kampfly dit. Antakelig ville en slik operasjon vært gjort med en kombinasjon av luftlandestyrker og amfibiske styrker. Sannsynligvis ville den involvert sivile skip både for transport og understøttelse. Forutsetningen for et slikt angrep er at russerne kan skaffe seg luftherredømme i en periode tidlig i krigen. Derfor vil et slikt angrep sannsynligvis begynne med tunge angrep på flybaser i Norge og i Storbritannia med langtrekkende missiler. Det er all grunn til å tro at Russland vil øke sin kapasitet til slike angrep kraftig i årene som kommer. Fordelen med et slikt framskutt forsvar er at russernes forsvarsperimeter vil bli sterkt utvidet. Ulempen er at dette er en krevende og risikabel operasjon.

Et sett med indikatorer på at en slik framskutt scenario kan være en mulighet handler om at fra 2014 økte de russiske styrkene på Kola fokuset på amfibiske operasjoner. Tidligere var stort sett marineinfanteriet i 61. brigade alene om slike operasjoner. Men siden 2014 har også enheter fra 200. mekaniserte brigade og 80. arktiske brigade deltatt i slike øvelser. Også avdelinger fra 98. og 106. divisjon VDV (luftlandestyrkene) som til vanlig er stasjonert rundt Moskva deltok i slike øvelser med Nordflåten.³⁵ Russland har også demonstrert evne til å flytte tunge missilbatterier, mot både luft- og sjømål, med både amfibiske landgangsskip, sivile skip og med transportfly.

Fra 2018 til 2020 økte antallet store tanklandingskip, eller landgangsfartøy, i Nordflåten med 50 prosent, fra fire til seks skip. Før invasjonen av Ukraina i 2022 ble tre av disse overført til Svartehavet sammen med tre tilsvarende skip fra Østersjøflåten. Det er uvisst om disse vil komme tilbake. Men Russland bygger nå flere klasser av store amfibieskip ved Yantar-verftet i Kaliningrad og i Kerch på Krim. Sammen med vedtaket om å bygge ut marineinfanteribrigadene til divisjoner viser dette at Russland fremdeles satser mye på amfibiske operasjoner. Dette må også sees i sammenheng med en tilsvarende økning av luftlandestyrkene (VDV). Også her utvides brigader til divisjoner. Da øker altså Russlands totale evne til å gjennomføre utplassering av styrker til langt framskutte posisjoner. Som vist under er også Russlands evne til å gjennomføre ganske massive missilangrep fra sjø og luft raskt økende.

34 Se Ulriksen, Ståle (2021) «Norge og Russland», i Tormod Heier (red.) Militærmakt i nord, Universitetsforlaget, Oslo og Ulriksen, Ståle (2017) «Den russiske marinen – status og framtidssutsikter», i Necessé, vol. 2, nr. 2, 2017. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/2456308>

35 Her har Ina Holst-Pedersen Kvam gjort et viktig arbeid med å kartlegge denne aktiviteten.

Om et angrep som skissert over skulle lykkes, ville den norske Hæren i Troms og Finnmark stå uten luftstøtte og uten mulighet for å få forsterkninger og forsyninger inn sjøveien. Om Hæren er svak, og for eksempel ikke har nok effektivt luftvern, vil den være svært utsatt for nedsliting. Om Russland skulle lykkes i å opprettholde nektelse vestover over tid, vil altså Troms og Finnmark etter hvert framstå som targets of opportunity.

Den tredje handlingsmåten er tilbaketrukket. Russiske strategiske styrker trekkes inn i Karahavet der de kan bruke sivile havner på Yamal-halvøya. Disse er bygd kraftig ut det siste tiåret. Russland har allerede bygd opp, eller gjenoppbygd, militære baser på øyene som omkranser Karahavet, på Novaja Zemlja, på Franz Josef Land og på Severnaya Zemlya. Flyplassen i Dikson er også oppgradert for militær bruk. En slik operasjon ville antakelig ha blitt kombinert med minelegging mot vest, og antakelig irregulære operasjoner mot Norge. Omfanget av det siste vil antakelig avhenge av om Russland vil forsøke å begrense krigen til et annet område, og unngå spredning nordover. Olje- og gassinstallasjonene i Nordsjøen vil likevel antakelig være et prioritert mål. En slik handlemåte vil være en russisk erkjennelse av egen svakhet. Da vil russerne kanskje søke å begrense krigføringen i nord ved å holde en relativt defensiv profil også på bakken.

Fordelen ved en slik handlingsmåte er at forsvarsperimeteret ville blitt utvidet, og uten at man risikerer styrker i en offensiv. En viktig ulempe er at selv om de strategiske ubåtene kan beskyttes så vil basene på Kola fremdeles være svært utsatt.

Norge kan ikke avskrekke Russland fra å iverksette operasjoner om de frykter at USA vil angripe landets strategiske andreslagskapasitet. Men Norge kan ganske sikkert påvirke hvilke operasjoner russerne vil velge å sette i gang. Av de tre handlingsmåtene over, er den framskutte den farligste for Norge. Det norske Forsvaret bør altså være sterkt nok til at denne handlingsmåten for russerne framstår som for risikabel. Da vil de velge en annen handlingsmåte. Da må Norge likevel ha evne til å kunne sikre landet mot regulære og irregulære nektelsesoperasjoner.

Utvikling i Nordflåten

Nordflåtens viktigste rolle er å kontinuerlig sørge for at Russland har en deployert kjernefysisk andreslagskapasitet. Denne består av interkontinentale missiler med mange kjernefysiske stridshoder på store atomdrevne ubåter (SSBN). Snart vil den også inkludere liknende ubåter med Poseidon atomdrevne undervannsdroner, eller «dommedagstorpadoer», med store kjernefysiske stridshoder.

I tillegg har Nordflåten atomdrevne jaktubåter, såkalte «hunter-killers» (SSN/SSGN). Denne flåten er i ferd med å bli fornyet med svært avanserte ubåter av Severodvinsk-klassen. Disse kalles ofte multirolleubåter og er utrustet både med torpedoer og et stort antall kryssermissiler. De er i stand til å true både den amerikanske østkysten, hangarskipsgrupper og sannsynligvis også amerikanske, franske og britiske strategiske ubåter.

Byggingen av atomdrevne ubåter har tatt lang tid de siste tiårene. Det har endret seg. Nå går dette ganske fort, og verftet i Severodvinsk leverer nå en strategisk ubåt og en jaktubåt i året, samt en

atomdrevet spesialubåt av og til. Dette er svært avanserte og stillegående ubåter med en svært stor våpenlast. Både de strategiske ubåtene med interkontinentale ballistiske missiler og de taktiske atomdrevne jaktubåtene med kryssermissiler må sees på som strategiske virkemidler. De er ikke bygd for operasjonsteateret i Norden eller Nord-Europa, men viktige brikker i stormaktsspillet mot USA og de europeiske atommaktene.³⁶ De truer altså ikke Norge direkte, men utgjør en trussel mot hele alliansen, inkludert USAs evne til å forsterke Europa i krig. Derfor er det naturlig at også Norge bidrar i arbeidet med å demme opp for denne trusselen.

Nordflåten har på papiret lenge hatt fem-seks gamle Kilo-klasse ubåter (prosjekt 877). I praksis har bare to vært operative de siste årene. Kapasiteten har altså vært begrenset, og rollene har antakelig bare handlet om en defensiv «portvokter»-funksjon utenfor Nordflåtens baser. Dette er i ferd med å endre seg. Admiralitetsverftet i St. Petersburg har levert oppdaterte Kilo-klasse ubåter (prosjekt 636.3) nesten på samlebånd i mange år. Den 31. januar 2024 ble Krohnstadt, den første serieproduserte ubåten i Lada-klasse ubåter satt i kommisjon i Nordflåten. Minst tre til er under bygging, og 12 foreløpig planlagt³⁷. De fleste russiske ubåtdivisjoner med konvensjonelle ubåter har seks slike. Det ser også ut til at Nordflåten får en divisjon med seks oppdaterte Kilo-klasse ubåter (prosjekt 636.3). De tre første ble bestilt i august 2022.³⁸ Det er altså helt sikkert at Nordflåten vil få fornyet sin flåte av konvensjonelle ubåter. Antallet er litt usikkert for utsagn om framtidig fordeling av skip og ubåter mellom flåtene er endrer seg ofte. Likevel, det er ikke usannsynlig at antallet tilgjengelig dieseldrevne ubåter vil øke fra to til tolv. Det er usannsynlig at de store atomdrevne ubåtene vil bevege seg inn i norske kystfarvann, men ganske sannsynlig at de konvensjonelle kan gjøre det. Derfor er det så viktig at standardfartøyene i marinen blir utrustet for ubåtjakt i kystfarvann.

Alle nye russiske ubåtklasser kan legge miner. Med mange flere aktive konvensjonelle ubåter i Nordflåten vil altså kapasiteten for skjult minelegging i norske farvann øke kraftig. De fleste NATO-land har kuttet dypt i sine flåter av mineryddere. Det betyr at dersom skipsledene langs Norskekysten skal holdes åpne, må Norge ha ganske stor kapasitet for minerydding selv.

Russlands evne til å drive fjernbombardement med missiler fra ubåter, skip og fly mot landmål øker veldig fort, og dette er en klar satsing i den russiske marinen. Alle nye russiske ubåtklasser kan skyte langtrekkende missiler mot mål både på havet og på land. Denne typen kapasitet blir også styrket på overflateskipene. For eksempel har de fire første fregattene av Gorshkov-klassen (prosjekt 22350) 16 celler for missiler mot land- og sjømål. De fire neste, alle nå under bygging, har 32 slike celler. Snart vil såkalte Super Gorshkov (prosjekt 22350M) bli bygget både på Severnaya-verftet i St. Petersburg, på Amur-verftet i Komsomolsk-na-Amur ved Stillehavet og kanskje på Yantar-verftet i Kaliningrad.³⁹ Disse vil ha enten 48 eller 64 celler for missiler mot land- og sjømål, her varierer kildene.

Hittil har denne klassen av fregatter bare vært bygd i St. Petersburg. Av 10 skip bestilt hittil var planen at Nordflåten skulle få fire, Stillehavsflåten fire og Svartehavsflåten to. Det er nå altså vedtatt at Amur

36 Dette blir tematikken i min tredje rapport i dette prosjektet. Den er planlagt ferdigstilt høsten 2024.

37 Den første ubåten, eller prototypen, i Lada-klassen, ble nylig tatt ut av tjeneste. St. Petersburg var altså ikke vellykket, men ble brukt som en eksperimentell ubåt for å teste ut konseptet.

38 Staalesen, Atle (2023) New submarine for Northern Fleet will be named «Mariupol», Barents Observer 10. juli. <https://thebarentsobserver.com/en/security/2023/07/new-submarine-northern-fleet-will-be-named-mariupol>

39 Yantar-verftet har tidligere bygget Grigorovich-klasse fregatter og Ivan Gren-klasse landgangsskip. Nå bygges enda større landgangsskip og verftet er i ferd med å oppgradere kapasiteten med en ny tørrdokk som skal kunne bygge skip på over 12 000 tonn. Se <https://flotprom.ru/2024/%D0%AF%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%8C1/>

skal bygge slike fregatter for Stillehavsflåten. Samtidig har Severnaya-verftet gjort store investeringer i nye produksjonsanlegg og kan dermed bli i stand til å øke takten i skipsbyggingen. Nylig ble det også meldt at Yantar-verftet i Kaliningrad vil få nye dokker med kapasitet for skip på inntil 12 000 tonn. Yantar bygger nå amfibieskip, men har også bygd fregattene av Grigorovich-klassen. Det er mulig at også Yantar kan komme med i byggingen av Gorshkov-klassen. Dette er en ganske dramatisk økning av kapasiteten til å bygge nye krigsskip. I sin tur vil det antakelig innebære at Nordflåten får flere fregatter enn det vi hittil har sett for oss, og at de også vil få dem raskere. Et foreløpig anslag er at Nordflåten vil ha sju eller åtte slike skip i 2030. Det betyr i sin tur både en kraftig økning av Nordflåtens evne til å skyte missiler mot landmål, og de russiske skipenes evne til å beskytte seg selv og andre fartøyer. Gorshkov-klassen har mye bedre luftvern enn de Udaloy- og Sovremenny-klassen som de antakelig vil erstatte. Russland har hittil hatt ganske få krigsskip med langtrekkende luftvern. Med økt produksjon av Gorshkov-klassen blir det altså vanskeligere å bekjempe dem.

I tillegg til Gorshkov-klassen må det også regnes med at Nordflåten vil få erstattet sine gamle Grisha-klassen korvetter med moderne fartøy. Da kan både Buyan-M-klassen og Karakurt-klassen være aktuelle kandidater. Begge kan ta langtrekkende missiler mot mål både på sjøen og på land. Fartøy av begge klassene er allerede stasjonert i Østersjøen, og har ved flere anledninger gått nordover til Kvitesjøen via elver, innsjøer og kanaler. Dette er en ny praksis for slike fartøy. Det betyr at de raskt kan forsterke Nordflåten, men også at de kan ligge tilbaketrukket på Onega eller Ladoga og skyte missiler mot Norden derfra. Et alternativ for erstatning av Grisha er oppgraderte Stereguishchiy-klassen korvetter. Dette er større fartøy enn Buyan-M og Karakurt, og NATO kategoriserer dem som fregatter.⁴⁰ Slike korvetter er i tjeneste både i Østersjøflåten og Stillehavsflåten. Denne klassen er også, i motsetning til Karakurt og Buyan-M, utrustet for å drive ubåtjakt. De nyeste av disse skipene kan også skyte både Kalibr, Oniks og Zircon-missiler, både mot sjø- og landmål. Skip fra denne klassen har besøkt Nordflåten, men da ved å seile ut av Østersjøen og rundt Norge.

På toppen av alt dette må det antas at slagkrysseren Admiral Nahkimov snart kommer i tjeneste. Dette er søsterskipet til Pyotr Veliky, som nå er lagt i opplag. Mannskapet er overført til Admiral Nahkimov, som har lagt i Severodvinsk for ombygging og modernisering i mange år. Når Admiral Nahkimov kommer i tjeneste vil hun ha hele 80 celler for land- og sjømålsmissiler og et meget avansert luftvern.

For å oppsummere må vi forvente at Nordflåten vil bli kraftig styrket i løpet av inneværende tiår, og da både med krigsskip, landgangsfartøy og ubåter som vil operere relativt kystnært, og strategiske og multirolleubåter med et mer globalt operasjonsområde. De siste vil true alliansen, de første vil først og fremst true Norge og norske nærområder.

40 En fjerde kandidat er Gremyashchiy-klassen, som er en litt oppgradert Stereguishchiy.

Allianser, partnerskap og samarbeid

En felles kommandostruktur og en integrert styrkestruktur er selve limet i alliansen. Under den kalde krigen var både kommandostruktur og de høyere nivåene i styrkestrukturen tett integrert. Siden 1990 har NATOs kommandostruktur blitt kraftig redusert, og koblingen mellom kommandostruktur og styrkestruktur svekket. Samtidig har klynger⁴¹ av land gått sammen og bygd ulike typer flernasjonale styrker. Noen flernasjonale styrker er relativt løst organisert, andre er tett integrerte strukturer. Noen er hovedkvarter med offiserer fra mange land, men uten permanent øremerkede avdelinger. Andre er satt opp med fullt utrustede kamp- og støtteavdelinger.⁴² I NATOs reaksjonsstyrker og i alliansens «enhanced forward presence» i landene i øst er det vanlig at medlemslandene roterer enheter slik at de står i beredskap eller er deployert en periode før de avløses. For bakkestyrkene er det vanlig at faste klynger av medlemsland går sammen i flernasjonale korps eller divisjoner, og bruker disse når de tar på seg oppdrag for NATO eller EU. For sjø- og luftstridskreftene sin del er samarbeidet løsere, det varierer mer hvem man deplojerer sammen med.

De fleste europeiske NATO-land har gått inn i samarbeidende klynger, men i ulik grad og på forskjellige måter. For Norge kan det være en stor fordel å institusjonalisere samarbeidet med flere partnere, slik noen andre mindre medlemsland i NATO har gjort. Nederland kan være et eksempel. Landet har et nært samarbeid både med nabolandene i BENELUX og med Storbritannia og Tyskland. Hæren er tett integrert med den tyske i Det tysk-nederlandske korps. Tre nederlandske brigader kan inngå i tre tyske divisjoner. En tysk stridsvognsbataljon er integrert i en nederlandsk brigade og en tysk marineinfanteribataljon er likeledes integrert i det nederlandske marineinfanteriet. I luften samarbeider Nederland og Belgia tett, de veksler på å ha ansvar for å sikre BENELUX sitt luftrom. Marinene er enda mer integrert, både operativt under Admiral Benelux, en felles ledelse, og når det gjelder materiellanskaffelser. Operativt samarbeider den nederlandske marinen mye med Royal Navy, og samarbeidet mellom Korps Mariniers, marineinfanteriet, og Royal Marines er spesielt høyt utviklet. Det er også et poeng at Nederland deltar i JEF (Joint Expeditionary Force) som ledes av Storbritannia, men der hverken Tyskland eller Belgia deltar.

For Norges del vil det være svært viktig å knytte og opprettholde tette bånd til forsvarsgreiner og avdelinger både i Norden, til USA og Storbritannia og til flere av NATO-landene på kontinentet. Gitt den politiske usikkerheten i mange NATO-land tror jeg det er viktig å ikke legge alle eggene i en kurv.

41 En «klynge» i denne sammenheng må forstås på samme måte som en «næringslivklynge», der mange aktører oppnår synergi gjennom et visst samarbeid innenfor sitt felt.

42 Se Ulriksen, Ståle (1996): "Desentralisert militær integrasjon? Forsvarspolitik i Vest-Europa etter den kalde krigen", NUPI-rapport nr 208, juni; Ulriksen, Ståle (2003) "EUs militære kapasiteter", i Rieker, Pernille og Ståle Ulriksen (red.) En annerledes supermakt? Sikkerhets- og forsvarspolitikken i EU. Oslo, NUPI; Ulriksen, Ståle (2004) "Requirements for Future European Military Strategies and Force Structures", in Giovanna Bono and Ståle Ulriksen (ed.) The EU, Crisis Management and Peace Support Operations, Special Issue of International Peacekeeping, vol. 11, no. 4, Autumn; Ulriksen, Ståle (2007) "European Military Forces: Integration by Default?", i Janne Haaland Matlary og Øyvind Østerud (red.) Denationalisation of Defence. Convergence and Diversity, Ashgate Publishing, Aldershot, UK.

Direkte og kontinuerlig samarbeid mellom avdelinger på relativt lavt nivå er et veldig sterkt lim i en allianse. Om samarbeidet fungerer er det også en forsikring om at man vil klare å jobbe effektivt sammen også i kriser og krig. Men det er også et svært viktig poeng at slikt samarbeid kan være vanskelig og krever at partene investerer tid og ressurser i det. Da bør hver enhet bare ha et lite antall prioriterte partnere. Om Norge skal få til et forsvarskonsept der det knyttes sterke bånd til mange partnere må vi derfor ha mange nok enheter til at partnerskapene kan følges opp. Vi må også ha gode nok enheter til at de framstår som interessante partnere for våre allierte. Det går jeg mer konkret inn på under.

Innspill: En lønnet reserve

Forsvaret og forsvarssektoren vil måtte tilføres betydelige midler i årene som kommer. Da blir det viktig å bruke pengene effektivt, og å bruke dem på en måte som kommer hele samfunnet til gode.

Både Forsvarskommisjonen, Fagmilitært råd og Forsvarsløftet foreslår betydelige økninger i forsvarsstrukturen. Det gjør også mine innspill. Om slike økninger i volum skal kunne realiseres er det første og viktigste skrittet å sørge for at Forsvaret får nok folk og nok kompetanse. Uten kompetent personell har det lite for seg å kjøpe inn dyrt materiell. Det er klart at teknologi til en viss grad kan erstatte mennesker i en militær organisasjon. Men selv ubemannede systemer krever mennesker for å drifte dem, og for å kunne utnytte mulighetene de gir.

Mange sektorer mangler kompetent arbeidskraft. En kraftig økning av antallet mennesker i Forsvaret vil kunne komme i konkurranse med andre deler av det offentlige, men også med privat sektor. Dette gjelder også næringer som er svært viktige for Norge. Jeg tror likevel det er mulig å oppnå en synergi, der satsing på Forsvaret også gir andre sektorer et større rekrutteringsgrunnlag.

La oss ta et eksempel: På maritim side står rederiene overfor en bemanningskrise. I løpet av noen få år vil en meget stor del av norske sivile sjøoffiserer nå pensjonsalderen. I dag utdannes det ikke på langt nær nok folk til å erstatte disse. Det er også vanskelig å rekruttere «vanlige» sjøfolk. Dersom Sjøforsvaret blir større vil flere unge vernepliktige og lærlinger få erfaring fra arbeid på sjøen, og kanskje velge en maritim karriere når de vender tilbake til det sivile. Også i viktige stillinger på land har de maritime næringene, som er svært viktige for Norge, lenge ansatt svært mange offiserer med utdanning og erfaring fra Sjøforsvaret. Disse maritime næringene har både overlevd og gjort det godt i knallhard konkurranse i det globale markedet. Jeg er ikke i tvil om at Sjøforsvaret indirekte har bidratt til dette.

Forsvaret er allerede landets største lærlingebedrift, men jeg tror det er mulig å øke inntaket av lærlinger enda mer. Et større Forsvar bør også føre til flere lærlingeplasser.

Forsvarets egne skoler må ganske sikkert øke antallet elever dramatisk. De uteksaminerte gjennomfører en plikttjeneste med samme lengde som utdanningen. Mange velger å slutte i Forsvaret i årene etter plikttjenesten. Av de yngre forsvarsansatte som sluttet i 2021 og 2022 valgte 71 prosent fra Luftforsvaret og 70 prosent fra Sjøforsvaret å gå til det private næringslivet.⁴³ Kvinner og menn med utdanning og erfaring fra Forsvaret er svært etterspurte i arbeidsmarkedet. Det er et problem for Forsvaret, men godt for samfunnet i stort. Mange slutter av helt andre årsaker enn at de har mistrikket i Forsvaret. Derfor tror jeg at svært mange av dem som slutter i Forsvaret ville kunne tenke seg en deltidsstilling i en lønnet reserve (se under). Dette er altså kvinner og menn som er utdannet, har erfaring og verdifull kompetanse.

43 Se Maria Fleischer Fauske og Kari Røren Strand (2023) Sluttårsaker blant militært personell i Forsvaret I 2021 og 2022, Forsvarets Forskningsinstitutt, FFI-rapport 23/0112. S. 34. Se <https://ffi-publikasjoner.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/20.500.12242/3216/23-01128.pdf>

For mange er Forsvaret en midlertidig arbeidsplass. Etter plikttjeneste eller utløp av kontrakt går de tilbake til det sivile. Forsvaret har brukt store ressurser på å gi disse menneskene utdanning, øving og trening. De har altså fått kompetansen, men den utnyttes bare delvis, primært i Heimevernet. Det øvrige Forsvaret har svært få organiserte reserveavdelinger. Forsvaret har altså ganske lav avkastning, målt i stridsevne og utholdenhet, på denne store investeringen i mennesker og kompetanse. Det samme er tilfelle med vernepliktige. Kvaliteten på de vernepliktige er nå veldig høy. De er både flinke og motiverte. Her går litt under halvparten til Heimevernet, mens resten etter kort tid havner i en ikke-disponert reserve.⁴⁴ Det betyr at de kan kalles inn etter behov, men de hører ikke til i noen avdeling og blir ikke øvd. Slike reservister mister fort sin kompetanse, og om de ikke tilhører noen avdeling vil det heller ikke finnes utstyr til dem om de blir kalt inn. Også her bruker samfunnet store penger på å gi dem utdanning og kompetanse, men med liten uttelling i form av reserveavdelinger.

Jeg vurderer det slik at i en framtidig krig vil Russland kunne slå Norge og Forsvaret delvis ut av balanse. Langtrekkende missiler med høy presisjon gjør at alle bygninger, baser, havner og andre anlegg er svært sårbare for et overraskelsesangrep. De mest utsatte styrkene vil da være avdelinger med relativt lav beredskap som ligger i sine baser, med utstyret liggende til kai eller parkert i usikrede garasjer og hangarer. Styrker som er i bevegelse utenfor hjemmebasen er mye tryggere, det vil være krevende for en angriper å ha et oppdatert bilde av hvor de er. Reservestyrker, der mannskapene lever vanlige sivile liv, og utstyret er lagret i sikre fjellhaller, vil også være trygge med tanke på slike missilangrep. Så er poenget at selv om russiske missilangrep skulle kunne slå Forsvaret ut av balanse en stund, så er det lite sannsynlig at Russland i framtiden vil ha evne til å kunne følge opp raskt med et angrep for å ta kontroll over store deler av Norge. Da vil det altså være tid til å mobilisere reservene. Forutsetningen er at reservene faktisk er øvet, at avdelingene er samtrente og at kompetansen er vedlikeholdt.

Jeg mener at den beste måten å løse dette på er, i tillegg til de eksisterende ordningene, å innføre en lønnet reserve der personellet tjenestegjør et par måneder i året i noen år. Der kan man tilby vernepliktige med gode skussmål fra førstegangstjenesten en deltidsjobb i Forsvaret, for eksempel tilsvarende en 20-prosentstilling og kanskje mens de gjennomfører sivil utdanning. Om lønn for en soldat kan gjøre det mulig å studere uten å ta opp lån, kan en slik ordning også være sosialt utjevne. Mange offiserer og befal slutter i Forsvaret på grunn av endring i livssituasjonen, ikke fordi de ikke trives der. Det er godt mulig at slikt personell kan re-rekrutteres inn i 20-prosentstillinger i en slik lønnet reserve.⁴⁵

Om man tenker seg at man får fem soldater for en million, vil seks milliarder gi en styrke på 30 000 soldater som allerede er utdannet og øvet. Disse vil kunne fordeles til nye mobiliseringsavdelinger, men også brukes for å forsterke stående styrker i korte perioder i fred. Det vil gi Forsvaret både økt evne til å stå imot et førsteslag, større fleksibilitet, og mye større utholdenhet. I de konkrete forslagene til utformingen av Forsvaret under, har jeg tatt utgangspunkt i en lønnet reserve på 30 000 kvinner og menn. I tillegg bør Forsvaret også ha mer tradisjonelle reserver.

44 Olderskog, Nora Storefjell (2022) Om lag halvparten av soldater med fullført førstegangstjeneste disponeres i Heimevernet, Forsvarets Forum 16. mai. <https://www.forsvaretsforum.no/forsvarsministeren-hv-politikk/om-lag-halvparten-av-soldater-med-fullfort-forstegangstjeneste-disponeres-i-heimevernet/265171#>

45 Se Ulriksen, Ståle (2023) «Hva betyr Ukraina-krigen for det norske Forsvaret?», i Tormod Heier (red.) Krigen i Ukraina, Fagbokforlaget, Oslo.

En slik ordning vil nødvendigvis bygges opp gradvis, og den vil måtte tilpasses både arbeidslivet og utdanningsinstitusjonene om den skal være realistisk gjennomførbar.

I Forsvarsløftet foreslås det å øke inntaket vernepliktige til 13 500 hvert år. I gjennomsnitt består årskullene som i dag er fra 10 til 19 år gamle av om lag 66 000 kvinner og menn. Forsvaret har de siste årene utdannet rundt 10 000 vernepliktige hvert år. Det tilsvarer omtrent 15 prosent av kullene, og gir 49 500 utdannede i løpet av fem år. Om man tenker seg et frafall på 20 prosent i løpet av fem år, står man igjen med omtrent 40 000 reservister. Dagens Heimevern på 40 000 soldater trenger 4000 vernepliktige per år, altså 20 000 over fem år. En modell for en lønnet reserve der 20 000 av totalt 30 000 soldater og befal er vervet blant vernepliktige og en gjennomsnittlig ståtid på fire år vil måtte verve 5000 hvert år. Et større forsvar vil kreve en ganske stor økning av antall militært ansatte. En stor del av disse vil ganske sikkert måtte verves blant dem som har avtjent førstegangstjenesten. Et anslag på 1000 kvinner og menn hvert år er nok forsiktig, men la det være et utgangspunkt. Om antakelsene over er noenlunde riktige vil altså Forsvaret måtte hente ut rundt 10 000 vernepliktige hvert år til reserve eller videre tjeneste. Da må antallet som kalles inn hvert år økes kraftig. Om man henter inn en større del av årskullene må man antakelig også regne med større frafall og at en mindre andel vil være interessert i å verve seg. Dersom behovet er 10 000, og om vi bruker et anslag der 60 prosent av dem som gjennomfører førstegangstjenesten vil være tilgjengelige i en av kategoriene over, må inntaket økes til rundt 16-17 000 i året. Det tilsvarer omtrent 25 prosent av årskullet.

Effekten av dette blir da at rundt 15 prosent av hvert årskull blir tilknyttet Forsvaret i noen år etter førstegangstjenesten. Den modellen jeg har foreslått i denne rapporten trenger, veldig grovt anslått, et sted mellom 90 000 og 120 000 totalt i organiserte stående eller reserveavdelinger.⁴⁶ Det tilsvarer i underkant av to prosent av en befolkning på 5,55 millioner. I 1990 var nesten 320 000 nordmenn av en befolkning på 4,2 millioner enten i de stående styrkene eller i en organisert reserve.⁴⁷ Da besto altså Forsvaret av 7,6 prosent av befolkningen.

En lønnet reserve som skissert overfor vil gjøre det mulig å utvide Hæren og etablere både en troverdig brigade i Sør-Norge og to amfibiske regimenter ved kysten. Da vil det også være mulig å reetablere en viss evne til faktisk å føre strid i Heimevernet. For Luftforsvaret vil det gjøre det mulig å reetablere noen mobiliseringsbaser, styrke baseforsvar og teknisk støtte, og ikke minst å bygge flere luftvern avdelinger. I Sjøforsvaret vil en slik reserve styrke evnen til å holde høy beredskap og gi evne til å utnytte potensialet i handelsflåten og kystflåten.

En slik reserve vil naturligvis koste penger, men siden folkene allerede er utdannet og siden reserven vil gjøre det mulig å bruke store sivile kapasiteter, vil investeringen gi veldig stor uttelling i form av utholdenhet og kampkraft. Dette er lavhengende frukt.

Det er mange måter å organisere reservestyrker på. Noen avdelinger må være fullt oppsatt hele tiden. Andre kan være satt opp delvis med stående styrker, delvis med reservister, og noen kan være satt opp med en liten kadre og et flertall av reservister. Siden det å ha et samtrent lag er så viktig for stridsevnen bør avdelingene settes sammen for best mulig å sikre kontinuitet innenfor hver enhet. I

46 Antallet avhenger bl.a. av hvor store avdelingene i Hæren bør være, hvor mange mannskaper per skrog man skal ha i Sjøforsvaret, og hvor mye personell som trengs i støttefunksjoner.

47 I tillegg sto 60 000 nordmenn i en ikke-organisert reserve. Tall fra 1990 hentet fra IISS Militærbalansen 1990-1991, norsk utgave ved Den norske Atlanterhavskomiteé.

enkelte stillinger vil det likevel antakelig være mest hensiktsmessig med individuelle reserver som kan hentes inn etter behov.

Jeg mener altså at det bør innføres en lønnet reserve. Det vil ta tid å bygge opp en slik styrke, men arbeidet bør settes i gang så raskt som mulig. Vervingen bør kunne startes opp raskt. Gitt at reserveavdelingene bør ha den samme personlige utrustningen og mye av det samme materiellet som de stående styrkene trenger man ikke å kjøre tidkrevende utviklings- og anskaffelsesprosesser. Det er strengt tatt bare å bestille mer av det samme materiellet man allerede har. Det vil ta lenger tid å få på plass nødvendig bygningsmasse og infrastruktur, men det er ingen grunn til å vente på at slikt er på plass. Slik jeg ser den sikkerhetspolitiske utviklingen, har Norge ikke tid til å vente.

Dimensjonering, utforming og utrustning

I avsnittene under drøfter jeg hvordan Forsvaret bør utrustes for å kunne håndtere de utfordringene jeg tror Norge står overfor. Jeg ender med noen konkrete forslag. Som nevnt innledningsvis kan detaljene i slike forslag naturligvis diskuteres. Det må gjøres mange avveininger mellom ytelse, pris og hva man trenger av personell og kompetanse når en forsvarsstruktur planlegges. Det er ofte også mulig å løse et oppdrag eller en oppgave på mange måter. Ny teknologi, og nye måter å bruke teknologi på, kan endre forutsetningene raskt.

Hvordan dimensjonere en forsvarsstruktur? Jeg har lagt til grunn sju hovedprinsipper. For det første må Forsvaret kunne forsvare Norge og sentrale norske interesser. Med sentrale interesser mener jeg faktorer som er kritisk viktige for Norge å ivareta, som å styrke NATO, å hegne om Havretten, både globalt og i nærområdene, og å sikre energiproduksjon og leveransene av energi. Disse oppgavene trenger ikke Norge å løse alene, men Norge må kunne bidra til å løse dem. Hittil har de bare i liten grad vært dimensjonerende for utformingen av Forsvaret.

For det andre må Forsvaret av Norge være robust i den forstand at planene ikke kollapser om ett enkelt styrkeelement faller ut. Forsvaret må være bygd opp av flere lag med ulike typer styrker og kapabiliteter. Jo flere lag, jo vanskeligere blir det å slå det ut, og jo sterkere blir avskrekkingen. De siste tiårene har lag etter lag blitt skrellet av. Da hviler hele Forsvarskonseptet på noen få kapabiliteter. Resultatet er at Forsvaret blir forutsigbart og lettere å nedkjempe. Med flere lag vil også utholdenheten styrkes.

For det tredje må Forsvaret ha kapasitet nok til å inngå og vedlikeholde nært samarbeid med en rekke partnere og allierte. Forsvaret må også holde en slik kvalitet at Norge framstår som en attraktiv partner å samarbeide med. Med nært samarbeid mener jeg at det må knyttes bånd mellom norske og allierte enheter på et relativt lavt nivå. De må øve sammen, bli kjent med hverandre, og de må gjerne bruke samme type materiell slik at de kan støtte hverandre også logistisk. Dette åpner også for mulige innsparinger både med tanke på innkjøp, drift og opplæring. I noen tilfeller bør norske kapasiteter overdimensjoneres i forhold til egne behov. Hensikten vil da være å legge til rette for å støtte allierte enheter som kanskje ikke selv har et eget støtteapparat. På maritim side har Norge så store sivile kapasiteter at slike løsninger burde være ganske lavthengende frukt.

For det fjerde må utformingen av Forsvaret ta hensyn til hvor de ulike elementene skal kunne brukes. De delene av Forsvaret som primært skal operere i Norge kan optimaliseres for norske forhold. Kompetanse for hvordan man kan utnytte topografi og klima er en styrkemultiplikator. Da vil det være mulig å bruke billigere teknologi enn om styrkene også skal forberedes på innsats i andre deler av verden. De delene av Forsvaret som faktisk er tenkt å kunne brukes sammen med allierte langt hjemmefra må derimot være utrustet for faktisk å kunne inngå i flernasjonale styrker under ulike forhold. Det vil kreve større investeringer.

For det femte må Forsvaret i enda større grad enn i dag holde tette forbindelser med andre norske offentlige institusjoner og med de relevante delene av næringslivet. Dette er helt nødvendig for å gjøre landet bedre i stand til å møte både «hybride» utfordringer og for å utnytte samfunnets ressurser bedre i krig. Særlig på maritim side har norske selskaper veldig store ressurser og kompetanse. Skal dette kunne utnyttes effektivt må samarbeidet øves og forberedes i fredstid. Da bør ordningene baseres på samarbeid som tjener begge parter, ikke bare på å rekvisisjon.

For det sjette må Forsvaret og industrien sees i sammenheng. Ukraina-krigen viser klart at industriell kapasitet fremdeles kan være helt avgjørende i storkrig. Målet kan ikke være at Norge skal være helt selvforsynt med alt mulig forsvarsmateriell, noe som også ville vært helt umulig. Men Norge bør bidra til at alliansen i stort har nok kapasitet til å klare seg i en storkrig. Om Norge bygger ut sin forsvarsindustri vil det bidra til å styrke alliansens samlede kapasitet. Norge bør da satse på å produsere materiell på felter der vi har spesielle behov eller spesiell kompetanse. Den økonomiske risikoen ved en slik satsing er antakelig veldig lav.

Endelig, for det sjuende, må hele Forsvaret og Totalforsvaret legge veldig stor vekt på bildebygging. Dette handler om å hente inn informasjon fra mange ulike kilder og å bearbeide denne kontinuerlig slik at myndighetene og Forsvaret hele tiden har et veldig godt bilde av hva som foregår i våre nærområder.

Vi er inne i en tid med meget rask teknologisk utvikling. Utviklingen går forttere på sivil side enn på den militære, men i Ukraina-krigen ser vi veldig gammel og helt ny militær praksis utfolde seg på bakken, i luften og på havet. «Revolusjoner i militære forhold» er et omstridt begrep i militær akademia.⁴⁸ I korthet handler det om at i noen perioder utvikles ny teknologi og ny militær praksis veldig raskt. Ofte blir det gjort teknologiske gjennombrudd på mange felter nesten samtidig. Da kan ny teknologi, ofte utviklet for sivil bruk, kombineres for å utvikle ny militær teknologi. I et samspill mellom ny teknologi og nye konsepter for krigføring utvikles det et nytt militært paradigme. Denne prosessen går mye raskere i krig, slik vi nå ser bruken av ulike typer ubemannede systemer i Ukraina.

LTP Forsvarløftet legger et løp for utviklingen av Forsvaret fram til 2036. I løpet av de 12 årene planen skal virke vil det ganske sikkert skje betydelige endringer både i militær teknologi og militær praksis. Det er også slik at nye systemer kan være fullstendig overlegne på slagmarken i dag, men i morgen kan det komme mottiltak som nøytraliserer dem. Da er det ikke nødvendigvis lurt å detaljplanlegge hva som skal anskaffes mot slutten av 12-årsperioden allerede i dag. La oss ta et ikke veldig alvorlig, men talende eksempel. KNM Fridtjof Nansen ble satt i tjeneste i 2006. Samme år ble den siste filmen produsert i VHS-format lansert. Videospillere forsvant fra markedet rundt 2003⁴⁹. Men i bestillingen av nye fregatter ble det spesifisert at det skulle være VHS videospillere på Marinens fregatt. Og slik ble det.

Det tar som regel lang tid å utvikle, bestille og produsere komplisert militært materiell. Ledetidene

48 Ulriksen, Ståle (2003) "Non-great power actors in Revolutions in Military Affairs: The Past and Present Challenges of the Scandinavian Navies", in Bertil Heurlin, Kristian Søyby Kristensen, Mikkel Vedby Rasmussen & Sten Rynning (ed.) *New Roles of Military Forces, Global and Local Implications of the Revolution in Military Affairs*, Copenhagen, Danish Institute for International Studies.

49 Harlow, Olivia (20) *The Fate of the VHS*, Blogginlegg, Analog, Legacybox, <https://legacybox.com/blogs/analog/the-fate-of-the-vhs#>

er lange, og spesielt når etterspørselen er stor. Da er det en fordel å bestille tidlig, for å være sikker på at man får materiellet i tide. Siden utvikling av nye systemer er så dyrt og tar så lang tid, har «hylleware» blitt et fyndord i forsvarsplanleggingen. Det er vel og bra så lenge hyllewaren kan leveres raskt. Men om etterspørselen er så stor at hyllewaren først kan leveres om mange år, da risikerer man å få videospillere. Usikkerheten er altså stor.

Likevel er det noen konstanter. Personell, kompetanse, kultur og korpsånd er de aller viktigste. Derfor ville jeg ha bygd opp de planlagte avdelingene raskt, selv om det tunge materiellet ikke vil være tilgjengelig på en stund. Prioriter å få folkene på plass, gi dem utdanning, personlig utrustning, lette avdelingsvåpen og enkle kjøretøy og fartøy i første omgang. Så kan avdelingene utvikles etter hvert som mer avansert systemer kommer på plass.

Det maritime domenet

På havet mener jeg Norge må kunne:

1. stille med et stort bidrag i beskyttelsen av energileveransene til Europa
2. sikre tilgang til norske havner for forsyninger til Norge og Norden, og å sikre at ledene langs Norskekysten holdes åpne
3. slå tilbake forsøk på landinger på Norskekysten og om nødvendig nedkjempe styrker som har landet.
4. holde et kontinuerlig oppdatert bilde over alt som foregår i Barentshavet og Norskehavet og bidra til operasjoner der
5. bidra til å sikre forsyningslinjene over Atlanteren
6. bidra til å hegne om Havretten globalt
7. og ikke minst sikre norsk suverenitet og myndighetsutøvelse i norske havområder og havområder der Norge har suverene rettigheter

Norge har viktige maritime interesser, både lokalt langs Norskekysten, regionalt i havområdene rundt Norge, og globalt med særlig vekt på havretten. Lokalt og regionalt må Forsvaret både kunne bygge bilde og agere både i fred, krise og krig. Globalt må Forsvaret kunne bidra sammen med allierte i perioder. I Sjømaktsteori skiller man ofte mellom blått hav, der truslene kommer fra andre fartøy; grønt hav, der truslene også omfatter fly og missiler fra land; og brunt hav, der truslene også inkluderer alle mulige våpen med kortere rekkevidde. I vår tid minker størrelsen på det blå havet raskt, på grunn av utviklingen og særlig spredningen av teknologi. Den samme utviklingen øker trusselnivået i grønt hav dramatisk i store deler av verden. Det er også et poeng at selv om det finnes områder som kan regnes som blått hav, vil de fleste militære operasjoner til sjøs handle om forhold på land. Derfor må fartøy ment for å operere i blått hav også være utrustet for å operere i det grønne.

Det har blitt mye mer krevende siden Marinens nåværende fartøy ble anskaffet.

Havområdene rundt Norge er grønt hav. I Barentshavet og Norskehavet, og i enda større grad Nordsjøen, Skagerak og Kattegat, vil militære operasjoner være fellesoperative. Kapabiliteter fra sjø, luft og verdensrommet vil måtte samvirke. Også missiler skutt fra lastebiler på land vil kunne påvirke striden i disse havområdene. For å kunne bruke langtrekkende våpen må man kunne se hva man skyter på. Man må vite ganske nøyaktig hvor målet, som normalt er i bevegelse, vil være når missilet når fram. Dette kan være krevende nok i fredstid. Tiden det tar fra et mål i bevegelse er oppdaget til man får skutt er kritisk viktig. Har målet stor fart og det tar en halvtime før missilet når fram, er sannsynligheten for å bomme ganske stor. Missilet kan søke selv innenfor et mindre område, men om målet har stor fart kan det være langt ute av søkeområdet da. I krig vil det bli mye vanskeligere. Da vil alle typer sensorer og kommunikasjonsmidler være utsatt for fysiske angrep, elektronisk krigføring eller hacking. Det beste forsvaret i et slikt operasjonsområde vil handle om å nekte fienden å bygge et godt bilde, enten ved å uskadeliggjøre hans sensorer og hans evne til å kommunisere eller ved å operere skjult eller i stor fart. For å kunne utnytte egne kapabiliteter vil det være viktig å ha mange og ulike typer sensorer, robust kommunikasjon og å kunne angripe fra flere plattformer samtidig.

Under den kalde krigen forsøkte Forsvaret å gjøre Norskekysten til brunt vann. Kystartilleriets kanoner, minefelt og torpedobatterier gjorde det meget risikabelt for en fiende å bevege seg inn. Om en angriper skulle klare å komme seg gjennom det «grønne» vannet og inn i den norske skjærgården i 2024, finnes det nesten ingen militære avdelinger langs kysten med evne til å angripe ham på nært hold. Noe av hensikten med dette innspillet er å kunne gjenskape effekten av Kystforsvaret under den kalde krigen, men med mye mer fleksible styrker som også kan gjøre andre oppgaver.

I Fagmilitært råd foreslår Forsvarssjefen at Sjøforsvaret får flere ubåter og en overflatestruktur bygget rundt tre ulike skipsklasser: fregatter, store standardfartøy og små standardfartøy. Forsvarsløftet følger opp dette forslaget, men med litt færre fartøy. Fregattene kan brukes både i Norge og i operasjoner nesten hvor som helst i verden. De er drøftet som en «global kapasitet» under. De store standardfartøyene vil kunne operere både på Norskekysten og til havs regionalt i Nord-Europa. De små standardfartøyene vil kunne operere på Norskekysten, men vil også kunne egne seg i Skagerak, Kattegat og Østersjøen.

Både ubåter og store overflatekrigsskip kan bidra til å møte lokale, regionale og globale utfordringer. I avsnittene om kysten under er det beskrevet to klasser av standardfartøy som er bygget mer spesifikt for å møte lokale utfordringer langs kysten, men som også egner seg godt for å møte flere av de regionale utfordringene. Ubåter og store overflatekrigsskip er svært dyre i innkjøp og vedlikehold, mens standardfartøyene er tenkt som relativt billige løsninger.

Global kapasitet

Norge globale interesser i det maritime domenet er spesielt knyttet til Havretten. Styrkeforholdene til sjøs er i rask endring, og Norge kan ikke regne med at stormakter som USA og Storbritannia vil klare å sikre Havretten alene. Her står vi altså overfor et spørsmål om Norge er villig til å bidra, og i så fall med hvilke styrker?

Indirekte er også Norge knyttet opp mot den globale kjernefysiske terrorbalansen. Russland drifter en stor del av sine strategiske ubåter, de med strategisk kjernefysisk andreslagskapasitet, fra baser nær grensen til Norge. Derfra operer også russiske kjernefysiske multirolleubåter som kan true amerikanske, franske og britiske strategiske ubåter. Mye av det som foregår i Barentshavet og Norskehavet er altså knyttet direkte opp mot et globalt «stormaktsspill». Skal Norge få innsikt i, og kunne ha innflytelse på, alliert strategi i nord er det antakelig helt nødvendig å spille på lag med USA og Storbritannia. I sin tur betyr det at Norge må kunne gi substansielle bidrag. Innflytelse i militære allianser er langt på vei avhengig av hvilke bidrag man kan gi.

For å kunne samarbeide tett med USA og Storbritannia til sjø, også langt hjemmefra, trenger Norge havgående fartøy. Siden slikt samarbeid ofte handler om at norske skip integreres i allierte hangarskipsgrupper må skipene kunne holde høy fart, og de må ha sensorer og kommunikasjonsutstyr som er kompatibelt med det de allierte har. Slikt samarbeid bidrar til at norske fartøy kan operere effektivt sammen med de allierte. Det er også en ramme for å bidra til å styrke alliansen i stort, og til tider for å hegne om Havretten. Slike norske bidrag har også en sterk politisk effekt hos viktige allierte. I dag blir denne rollen ivaretatt av Nansen-klasse fregatter og logistikkskipet KNM Maud. Disse skipene bidrar også regelmessig til NATOs stående styrke av eskortefartøy i Nord-Europa, SNMG1.

Større krigsskip kan, avhengig av utrustning, løse mange ulike oppgaver:

De kan jakte ubåter og dermed beskytte både sivil trafikk og egne operasjoner. Som nevnt er Russland i ferd med å fornye sin flåte av både atomdrevne og dieseldrevne jaktubåter. Norge må ha kapasitet til å drive ubåtjakt både til havs og langs kysten, to ganske forskjellige oppgaver. Fregattene og Luftforsvarets P-8 må kunne gjøre begge deler. Da trenger fregattene både skrogmontert sonar, slepesonar, og egne helikoptre. Hovedoppgaven for standardfartøyene bør være på kysten. De må klare seg uten egne helikoptre, men dersom det skulle stå helikoptre med antiubåtkapasitet på land kan de også brukes derfra. Kanskje kan droner brukes til en del av oppgavene helikoptre brukes til i dag. Om lyttebøyer kan droppes fra luft- eller overflatedroner, og om de sistnevnte kan levere torpedoer vil risikoen for skipet reduseres kraftig. Tanken her er å kunne drive ubåtjakt langs kysten på samme måte som Sjøforsvaret vil rydde miner, ved å holde skipet litt tilbake og sende droner inn i minefeltet.

Skip med langtrekkende luftvern kan beskytte store områder mot trusler fra luften. I en krig vil plattformene i Nordsjøen være sårbare for angrep med missiler og droner. Tidligere har det vært antatt at det vil være umulig å beskytte plattformene mot missiler. Krigen i Ukraina, og operasjonene i Rødehavet og Israel har vist at vestlig luftvern er effektivt. Derfor mener jeg at det bør være et mål å kunne sikre plattformene også mot lufttrusler. Da kunne man ha installert radarer og luftvern-siloer på en eller flere nedstengte plattformer, eller øremerket større krigsskip for å beskytte dem. Fordelen med en fast installasjon er at man kan montere radarene veldig høyt, slik at de «ser» mye lenger. Om man tenker seg en kontinuerlig beredskap vil også en slik løsning være mye mindre ressurskrevende enn store skip som roteres. Fordelen med å bruke skip i en slik rolle er mobilitet og fleksibilitet. Da kan man raskt flytte luftvernet der man har bruk for det. Om man velger å bruke skip vil det i så fall kreve at de større krigsskipene som foreslås i fagmilitært råd utrustes med langtrekkende luftvern.

Større krigsskip kan også gi betydelig ildstøtte til strid på land, enten med missiler eller kanoner.

Det er utviklet ammunisjon for 127mm kanoner med stor presisjon og rekkevidde på opptil 120 kilometer. Dette er dyr ammunisjon, men hvert skudd er likevel mye billigere enn et missil med samme effekt. Et skip kan bringe med seg mye ammunisjon, det kan levere ild og flytte seg til en ny posisjon raskt. Skal man tenke virkelig fellesoperativt kan en slik kapabilitet være et viktig bidrag.

Nansen-klassen må erstattes i løpet av neste tiår. Hovedgrunnen til at Nansen-klassen sliter er ikke alderen, men at det ble kjøpt inn radar- og kampsystemer som var unike for disse skipene. Derfor blir det ekstremt dyrt å skaffe reservedeler og å modernisere dem. Nansen-klassen er i stand til å drive ubåtjakt, bekjempe fiendtlige krigsskip og til å forsvare seg selv mot trusler fra luften. Mangelen på helikoptre svekker imidlertid evnen til ubåtjakt. Skipene kan heller ikke forsvare andre skip eller et større område mot lufttrusler. Om Marinen må eskortere andre skip med forsyninger og forsterkninger til Norge har altså Nansen-klassen en viss kapasitet for å bekjempe ubåter og overflateskip, men mindre evne til å beskytte konvoien mot missiler, droner og fly. I en operasjon som den som i skrivende stund pågår for å beskytte handelsfartøy i Rødehavet ville altså Nansen-klassen ha relativt begrenset verdi.

Som kjent var Nansen-klassen tenkt utrustet med NH-90 helikoptre, primært for ubåtjakt. Dette kjøpet er nå kansellert. Det er bestilt seks Seahawk helikoptre for Kystvakten, men ingen for Marinen. En utvidelse av denne bestillingen for å kunne sette helikoptre med antiubåtkapasitet på fire fregatter og på KNM Maud ville gitt en kraftig forbedring av antiubåt-kapasiteten og større kapasitet for mange andre oppgaver. Dette er antakelig den raskeste måten å styrke Sjøforsvaret på.

Skal et krigsskip kunne løse alle de oppgavene som er skissert over må det utrustes både for ubåtjakt og med langtrekkende luftvern. I Royal Navy og US Navy kalles skip spesialisert for ubåtjakt «fregatter», og de med langtrekkende luftvern «destroyere». De fleste europeiske mariner betegner begge deler som fregatter. Et slikt skip er en stor investering. Skipene skal vare lenge, og det må regnes med at oppdragene vil variere ganske dramatisk over flere tiår. For å sikre oppdatering må skipene utrustes med de samme systemene som nære allierte bruker.

Det er ikke uproblematisk å drifte skip med mange roller. Skip og mannskap som er spesialiserte for ubåtjakt vil antakelig bli bedre i jobben enn om skipet også skal ha en viktig luftvernrolle. Begge deler er vanskelige, de krever mye kompetanse og mye øving. Øving i antiluftoperasjoner involverer bare en liten del av mannskapet og kan ha ganske kort varighet. Øving i ubåtjakt involverer hele skipet fordi operasjonen krever at all støy om bord reduseres så mye som mulig. Disse øvelsene tar også ofte lang tid.

Om alle oppgavene skal løses av én skipsklasse vil dette bli meget kapable, men også svært dyre, fartøyer. Dersom disse også skal planlegges med rom for framtidig oppdateringer blir skipene også store, og de bør kunne produsere veldig mye elektrisk kraft for kraftige sensorer, eventuelle lasere, railguns eller andre høyenergivåpen. Det finnes ingen slike skip i produksjon i allierte land i dag. Både USA og Storbritannia planlegger for slike skip i framtiden, men Italia, Tyskland og Nederland ser ut til å ha kommet lenger i planleggingen. Noen av disse er store skip det vil være naturlig å kalle kryssere. Poenget er at dersom man ønsker å kjøpe nye store overflateskip raskt og rett fra samlebåndet blir

det vanskelig å få full uttelling for alle kravene på ønskelisten.⁵⁰

Det er også mulig å tenke seg andre løsninger enn å putte alle sensorer og våpen på bare ett skrog. Både droner og større bemannede og ubemannede fartøy kan bygges inn i et system der både våpen og sensorer distribueres på flere skrog. Slike løsninger finnes ikke tilgjengelig på markedet i dag, men de store standardfartøyene til marinen (se under) bør bygges med tanke på slike løsninger. De bør optimaliseres for forholdene på kysten og nært land, men kan gi nyttige erfaringer for vurdering av framtidige kapabiliteter også til havs. Når dette er sagt så planlegger faktisk alle Norges viktigste allierte utenfor Norden å investere i store krigsskip. Ideelt sett, mener jeg altså at det er bedre å henge seg på et av de prosjektene som de utvikler for framtiden enn å kjøpe noen av de skipsklassene som er i produksjon i 2024. Men ingen av disse vil klare å levere allerede i 2029, slik Forsvarsløftet planlegger for.

Både i Forsvarskommisjonens rapport, i Forsvarssjefens Fagmilitære Råd, og i undertegnede innspill, foreslås å investere i mange skip og fartøy. Da må det også vurderes nøye hvordan disse store investeringene kan skape gode synergieffekter. Alle standardfartøyene bør bygges og vedlikeholdes på norske verft. Slik jeg oppfatter situasjonen, er det enighet om dette. Når det gjelder de større skipene er meningene delte.

Noen mener at vi må kjøpe helt identiske skip som våre allierte og bygge dem på deres verft. Jeg mener at det er utrustningen på skipene som må være den samme, ikke nødvendigvis hele fartøyet. Det er også slik at de fleste allierte, og spesielt USA og Storbritannia, har store behov for å fornye sine egne flåter, men begrenset verftskapasitet. Det er ikke i Norges interesse at fornyelsen av US Navy og Royal Navy utsettes. I det store bildet er det også slik at 94 prosent av alle verdens skip bygges i Kina, Sør-Korea og Japan. Kina alene bygger 47 prosent av alle skip i verden. I sikkerhetspolitisk perspektiv er dette problematisk, og spesielt for et land med stort behov for nybygg av sivile fartøy. I Norge har det lenge vært slik at verftene utruker skip, men skrogene har blitt bygd i lavkostland i Europa. I de siste årene har denne trenden snudd, flere skrog blir bygget i Norge, blant annet ved bruk av sveiseroboter. Slike roboter hevdes å kunne erstatte 30 sveisere og reduserer dermed fordelene med å bruke billig arbeidskraft.⁵¹ Da blir også en større del av verdiskapningen igjen i Norge.

Poenget her er at det i både økonomisk og sikkerhetspolitisk perspektiv ligger store gevinster i å bygge fartøy i Norge og å vedlikeholde dem på disse verftene. Det vil styrke den maritime industrien og samtidig øke vestens samlede kapasitet for skipsbygging. For å slippe høye utviklingskostnader vil det likevel være både naturlig og smart å samarbeide med allierte mariner og utenlandske verft. Kongsberg og selskapets norske partnere samarbeider allerede med spanske Navantia for å drive vedlikehold på Nansen-klassen. Vard, som har bygget Jan Mayen-klassen, er eid av italienske

50 Av de fartøysklassene som faktisk er i produksjon er antakelig «general purpose» varianten av den italienske Bergamini-klassen den som kommer nærmest. Den amerikanske Constellation-klassen er en variant av denne. En blanding av disse to ville gitt både god kapasitet både for langtreckende luftvern, antiubåt til havs og langs kysten, samt betydelig kapasitet for antioverflatekrigføring og ildstøtte mot land. Den australske varianten av den britiske City-klassen ville også fungere godt. I forhold til leveranse av fem-seks fartøy alt fra 2029 er antakelig den franske FDI (Frégate de Défense et d'Intervention) den mest realistiske. Ingen av disse klassene har imidlertid veldig store kraftoverskudd, og altså et begrenset mulighetsrom for oppdatering med høyenergivåpen.

51 Panorama (2018) «Her gjør én sveiserobot 30 manns jobb», 26.mars <https://panorama.himolde.no/2018/03/26/her-gjor-en-sveiserobot-30-manns-jobb/>

Fincantieri som også eier Marinette Marine i USA. Marinette bygger den amerikanske Constellation-klassen, fregatter basert på den fransk-italienske FREMM-klassen. Ifølge Vard vil de norske verftene kunne bygge slike fregatter med støtte fra Fincantieri.⁵²

Regional kapasitet

De regionale utfordringene handler delvis om forvaltning av havområdene der Norge har suverene rettigheter, delvis om Norges roller i en europeisk sammenheng, og delvis om situasjonen i Barentshavet.

Noen av disse oppgavene kan løses av fregatter eller destroyere som er omtalt over, eller av ubåter som omtales under. Andre oppgaver kan løses av store standardfartøy. Standardfartøy er en betegnelse på klasser av ganske like fartøy som er bygd på mer eller mindre sivile standarder. For å forenkle både innkjøp, vedlikehold og opplæring bør skrogene, framdriftsmaskineriet, generatorer osv. være like. Her bør det i stor grad brukes lett tilgjengelig hyllevare. Får man dette til vil standardfartøyene bli billigere, både i innkjøp og drift, enn tilsvarende fartøy bygd med militære standarder og spesifikasjoner. Samtidig må det erkjennes at et slikt grep også kan innebære redusert ytelse i noen scenarier. For eksempel er stor fart viktig i mange scenarier både på taktisk og operasjonelt nivå. Stor fart er dyrt, men her mener jeg det er viktig å ikke være for sparsommelig.

Standardfartøyene bør bygges, og senere vedlikeholdes, ved norske verft. De bør også i stor grad utrustes med norske systemer, inkludert fjernstyrte og/eller autonome droner. Skipene trenger ikke være utrustet med helikopter.⁵³ Standardfartøyene må være relativt enkle, i den forstand at driften av fartøyet kan gjøres med et relativt lite kjernemannskap. De store standardfartøyene vil antakelig være mellom 80 og 100 meter lange, med et deplasement på 3000-4000 tonn. I dag operer Kystvaktskipene av Barentshavklassen og KV Harstad, alle i denne størrelsen, med et mannskap på rundt 20. Moderne supplyskip i offshoreflåten av samme størrelse har normalt en besetning på mellom 20 og 30. Så er det naturligvis slik at jo flere sensorer, våpen og annen utrustning som plasseres om bord, jo større blir mannskapet.

Ytre kystvakt har i dag ti havgående skip for å overvåke og kontrollere de ulike sonene der Norge har suverene rettigheter. Fem av disse er innleid fra norske rederier. I tillegg bikker KV Harstad 20 år i 2025. Kystvakten vil altså ha behov for seks større standardfartøy for å beholde dagens kapasitet. Jeg tror imidlertid at ressursene i havet, og på og under havbunnen vil bli viktigere og kanskje mer omstridt i framtiden. Her handler det om å sikre bærekraftige fiskerier, men også om mulige konflikter om strategisk viktige mineraler på havbunnen. Både rørledninger, kabler for elektrisk kraft og fiberkabler som gir internettforbindelser er sårbare for gråsonekrigføring. Norge har også ansvar for søk og redning i store områder i nord. Her har trafikken av cruiseskip økt kraftig de siste årene. Cruiseskipene har blitt mye større, med mange flere passasjerer, enn den gang Maxim Gorky gikk på et isfjell i 1989. Dermed vil det eventuelle redningsoperasjoner bli mye mer krevende. Øst-Finnmark

52 Teknisk Ukeblad (2024) «Vil få store ringvirkninger for hele den maritime næringen», 5. april. <https://www.tu.no/artikler/vil-fa-store-ringvirkninger-for-hele-den-maritime-naeringen/545555>

53 Kystvakten har i 2024 fire helikopterbærende store skip, hvorav de tre av Jan Mayen-klassen er helt nye. Helikoptre er bestilt.

skal i teorien dekkes av Indre Kystvakt. I praksis er været så dårlig i vinterhalvåret at Kystvakten sjelden er til stede da. Fartøyene i Indre Kystvakt er rett og slett for små til at de kan være effektive på østkysten av Finnmark om vinteren. Gitt at russisk irregulær aktivitet er spesielt stor, og spesielt truende, i denne delen av landet bør Kystvakten utrustes for mye større tilstedeværelse der. Det krever et større fartøy. Derfor foreslår jeg på sikt å øke den havgående delen av Kystvakten med to skip, ett med helikopter og ett uten.

Standardfartøyene kan gjerne driftes med færre funksjoner enn skipene i Marinen, men de bør forberedes på å kunne ta andre roller i krig. Det innebærer at de må gjøres klar for å kunne ta ombord en større våpenlast. Da Nordkapp-klassen ble bygd ble skipene klargjort for å kunne ta om bord antiubåt-våpen og sjømålsmissiler. Det kan også gjøres på alle Kystvaktens skip. I så fall bør det også være forberedt team med reservepersonell som er øvet i bruk av disse systemene.

Som beskrevet over er Norge en svært viktig leverandør av energi til Europa. I alle scenarier der det er fare for krig mellom Russland og vesten vil leveranser og produksjon av energi være potensielle og antakelig prioriterte mål. Frafall av disse leveransene vil svekke Europa raskt og kraftig.

Plattformene i Nordsjøen er sårbare for angrep med missiler og droner i krig, og for ulike irregulære angrep i kriser. Jeg mener at Nordsjølandene bør gå sammen for å holde en stående styrke i beredskap i Nordsjøen, for å beskytte olje- og gassinstallasjonene der. En slik styrke bør baseres på at Nordsjølandene roterer skip og fly som holdes i høy beredskap. Norge bør da være i stand til å stille med et større krigsskip, et fartøy med mineryddingskapasitet og et maritimt patruljefly i en slik styrke i perioder. I så fall bør dette være dimensjonerende og føre til en viss økning i antallet P-8 Poseidon maritime overvåkingsfly og store standardfartøy med mineryddingssystemer om bord.

I en krig kan transport inn i Østersjøen bli vanskelig. Da vil norske havner ganske sikkert bli viktige både for å sikre at sivilbefolkningen i Norden får forsyninger og for å sikre at militære forsyninger og eventuelle forsterkninger kan komme fram. Da vil ubåter og sjøminer være blant truslene mot denne forsyningslinjen. Som nevnt over bør derfor både store og små standardfartøy være i stand til å drive ubåtjakt langs kysten.

Russlands nye, avanserte multirolleubåter har skapt betydelig bekymring i NATO. De er antakelig ikke tenkt brukt direkte mot Norge, men dersom disse multirolleubåtene skulle klare å trenge ut i Atlanterhavet vil de utgjøre en betydelig trussel mot hele alliansen. Norge har en nøkkelrolle i arbeidet med å holde kontroll på disse ubåtene.

Norges viktigste bidrag i Barentshavet og Norskehavet handler om etterretning og bildebygging og kapasitet for antiubåtkrigføring, Etterretningsskipene Marjata og Eger og luftforsvarets P-8 Poseidon maritime patruljefly er helt sentrale for overvåking og bildebygging. P-8 er utrustet med lyttebøyer og torpedoer for antiubåtkrigføring, men i US Navy kan flyene også utrustes med ulike typer missiler og sjøminer. Om Luftforsvaret også får tilgang på slike systemer vil det øke kapasiteten for sjønektelse kraftig. Flyene er kjøpt inn. Dette er altså en relativt lavhengende frukt å henge flere våpen på dem.

Kystvaktens fartøyer befinner seg i dette området året rundt, og bør i større grad enn hittil utrustes og bemannes for å kunne bidra til bildebyggingen. Siden fartøyene allerede er der, er også dette en lavhengende frukt. Dersom Kystvaktens skip også utrustes for å kunne ta om bord flere sensorer og

våpen i krig, vil det også øke den totale kapasiteten. Kystvakten bør i det hele tatt gjøres bedre i stand til å bidra til etterretning, til å håndtere irregulære trusler, og til å bidra i krig.

Marinen bør også gjøres i stand til å holde en fregatt og minst to ubåter kontinuerlig deployert i nord. Dette vil styrke både bildebygging og avskrekking.

Som nevnt over mener jeg også at Norge bør bidra med en fregatt kontinuerlig enten i NATOs stående styrker eller i samarbeid med US Navy eller Royal Navy. I tillegg mener jeg at Norge i perioder bør kunne stille et skip med områdeluftvern i Nordsjøen i perioder. I så fall burde det skipet inngå i en rotasjonsordning der også andre Nordsjøland bidrar. For å holde ett fartøy kontinuerlig deployert kreves normalt minst tre skip totalt. Dersom man har flere mannskaper per skip, vil man kanskje kunne forbedre dette. I så fall burde det være mulig å få til disse ambisjonene med en flåte på seks store havgående krigsskip.

Moderne ubåter har avanserte sensorer og kan holde seg skjult lenge. Norske ubåter kontinuerlig deployert i Barentshavet vil derfor være svært verdifulle for å skaffe Norge mest mulig informasjon om hva som foregår i våre nærområder. Slike bidrag er naturligvis også verdifulle for alliansen.

Ubåter krever mye utdanning og vedlikehold. Det er strenge krav til sertifisering både av materiellet og personellet. Slikt krever mye tid. Ubåtene må også kunne stille opp i øvelser der fregatter skal drive ubåtjakt, og for spesialstyrker som skal trene på skjult landgang. Med de fire ubåtene som er bestilt vil det bare være mulig å ha en deployert kontinuerlig i nord. Med seks ubåter totalt kan to deployeres. Jeg mener at Norge burde hatt 8-10 ubåter, men seks burde vært et minimum.

Kysten – et eget domene?

Norge har aldri vært erobret med en invasjon fra land. De største nederlagene har kommet som følge av angrep fra havet. I 1428 og 1429 ble Bergen, da Norges største by, plyndret av sjørøvere. En foreldet leidangsflåte hadde lite å stille opp med. I 1536, da Norge ble redusert til et lydrike i unionen med Danmark, var to skip med 200 soldater nok til å erobre landet. Fra 1807 til 1814 gjennomførte britene en blokada av Norge. Mangelen på bl.a. korn førte til at den eneste tilbakegangen i størrelsen på befolkningen siden svartedauden. I 1940 angrep tyskerne åtte norske byer fra sjøen og fra luften samtidig. Det skjedde selv om Royal Navy på papiret var mye sterkere enn den tyske flåten.

Når øyene regnes med, har Norge en kystlinje på 104 600 kilometer. Her er nesten 240 000 øyer og mer enn 80 000 holmer og skjær. De fleste norske byer og mesteparten av landets ressurser ligger ved kysten. Faktisk bor en veldig stor del av den norske befolkningen innenfor rekkevidde av en moderne kanon på et krigsskip.

I militær forstand kan Norskekysten kan nærmest regnes som et eget domene, der naturgitte forhold er svært forskjellige både fra innlandet og det åpne havet. Her gir topografi, oseanografi og hydrografi både muligheter og begrensninger. Det kreves spesiell kompetanse for å ferdes langs kysten, og i enda større grad for å kunne krige der. Om man behersker disse forholdene kan naturen langs kysten fungere som en styrkemultiplikator.

Russland har vist meget stor interesse for Norskekysten, og spesielt etter 2014. Russland har ganske sikkert bygd opp kunnskap og evne til å drive omfattende gråsonekrigføring langs Norges kyst. Fram til krigen i Ukraina brøt ut i 2022 styrket Nordflåten sin evne til amfibiske operasjoner ganske kraftig. Det er sterk grunn til å tro at Nordflåten vil få mange flere konvensjonelle ubåter og mindre overflateskip for kystnære operasjoner i løpet av inneværende tiår. Disse observerte utviklingstrekkene henger ganske sikkert sammen. Det vitner om at Russland enten vil forsøke å bruke Norskekysten, eller å nekte andre å bruke den. Fra norsk side blir det dermed viktig å avskrekke russerne fra å forsøke seg på en framskutt handlingsmåte som skissert over, og etter beste evne forsøke å sikre mot gråsoneoperasjoner. Avskrekkingen handler om å bygge et seigt og potent lagdelt forsvar som det vil koste mye å trenge gjennom. Det handler om å kunne føre krig både på havet og langs kysten. Sikring mot gråsoneoperasjoner handler om å ha en best mulig forståelse av hva som foregår og store nok styrker til å kunne sikre mange steder samtidig.

Ubåter, sjøminer, og sjømålsmissiler fra fartøy og fra land er antakelig de beste verktøyene for å avskrekke amfibiske landinger langs Norskekysten. For angriperen vil det være viktig at slike operasjoner går fort. Selve landingen er en veldig sårbar fase. Sjømålsmissiler innenfor rekkevidde, enten på små fartøy eller på land, vil øke risikoen dramatisk. Om det er mistanke om miner eller ubåter i operasjonsområdet må disse uskadeliggjøres i forkant av en landing. Ubåtjakt og minerydding er ofte tidkrevende operasjoner. Ubåtjakt langs kysten er også vanskelig. Der vil det være flere lag i vannet der saltinnhold og temperatur varierer. Slikt gjør at sonar ikke fungerer optimalt. Men ubåter er bare effektive om de kan operere skjult. Stor fart skaper mye støy og fare for at ubåten blir oppdaget og ødelagt. Derfor må ubåtene forflytte seg sakte. Det betyr at en ubåt bare kan sikre et begrenset område dersom den skal holde seg skjult.

Både jagerfly, fregatter og ubåter vil bidra til avskrekkingen langs kysten. Det er likevel en sjanse for at kampflybasene kan settes ut av spill i en periode, at fregatten kan bli senket og at ubåten(e) ikke kommer til skudd. Om en angriper har god etterretning og overraskelsesmoment kan han planlegge for slikt. Om det finnes flere lag med forsvar blir risikoen for angriperen mye større.

Hverken jagerfly, fregatter eller ubåter er spesielt egnet til å håndtere gråsonetrusler. «Hybride» angrep kan iverksettes i en krise fra individer eller fartøy som allerede er i eller i nærheten av Norge. Heimevernet vil ha en viktig rolle i å sikre mot slike trusler, men langs kysten vil HV bare ha kapasitet for å sikre noen punkter.

For å sikre både seilingsledene og kysten generelt, både mot regulære og irregulære trusler slå tilbake bør Norge bygge opp kapabilitet for å utnytte kystens topografi som styrkemultiplikator og kapasitet til å kunne gjøre dette mange steder samtidig.

Som nevnt bør det bygges to hovedklasser av standardfartøy både for Marinen og Kystvakten. Forsvarsløftet foreslår fire store og tolv små standardfartøy. De store må kunne operere både langs kysten og på havet. De små bør optimaliseres for å seile langs kysten, men være store nok til å kunne krysse åpne havstrekninger trygt. I Marinen bør de organiseres i skvadroner, for eksempel med ett stort fartøy og fire eller seks små. Jeg mener da at det er behov for fire slike skvadroner. Da vil en i en krisesituasjon kunne sette opp en skvadron i Troms og Finnmark, en i Nordland og Trøndelag, en i vest og en i sør. Disse skvadronene bør matches med fire kompanier med kystjegere. Kystjegerne er omtalt i avsnittet om amfibiske stridsgrupper under. Sammen vil disse kunne sikre et nærvær og evne

til bildebygging langs hele kysten. De vil også gi en kraftig økning i kapasitet for å kunne håndtere både irregulære og regulære trusler.

De større standardfartøyene må kunne fylle mange funksjoner. I Marinen bør de kunne fungere som moderskip for fjernstyrte og autonome mineryddingsystemer, men også for andre typer droner. Tanken er at disse skipene først og fremst skal operere langs kysten. Da trenger de ikke helikoptre for ubåtjakt. Slike helikoptre kan da operere fra baser på land. Dersom det bygges ut langtrekkende luftvern på land som også dekker skipsledene langs kysten trenger standardfartøyene heller ikke slikt luftvern selv. Luftvern til selvforsvar er tilstrekkelig. Skipene bør kunne legge miner, de må kunne bidra til antiubåtkrigføring nær kysten, de bør ha sjømålsmissiler og evne til egenbeskyttelse mot trusler fra luften. Skipene bør også kunne fungere som kommandofartøy og delvis som logistikkskip for MTB-skvadronene. Da er det behov for fire slike skip i Marinen, men som det drøftes under ville jeg økt antallet til seks for å få mer fleksibilitet til minerydding. I Marinen erstatter disse fartøyene fire mineryddere og to logistikkskip av Reine-klassen, men de kan også ta roller som korvettene av Sleipner-klassen og mineleggerne av Vidar-klassen hadde tidligere.

De minste standardfartøyene bør tilsvare tidligere MTB-er med relativ høy fart, men med bedre sjøgående egenskaper. De bør utrustes med sjømålsmissiler og andre våpen egnet i kystsonen. De vil ha lavere fart enn dagens Skjold-klasse, og antakelig ikke så gode «stealth»-egenskaper, men de bør kunne bære et utvalg av droner for bruk i luften, på vannet og under vannet. Disse båtene bør kunne gjøre flere «traktor»-oppgaver enn Skjold-klassen kan i dag. Der Skjold-klassen er en Ferrari med ekstreme egenskaper bør de små standardfartøyene være mer som en pickup.

Jeg mener altså at Marinen bør kunne sette opp fire skvadroner med store og små standardfartøy. Om antallet små standardfartøy økes fra tolv til 16, trenger ikke alle å være fullt bemannet hele tiden, noen kan brukes til opplæring og andre kan være en del av reserven. Disse båtene bør ha sonar, sjømålsmissiler og mulighet for å kunne bære med seg og operere ulike typer droner. Også disse kan kanskje brukes til mineryddingsoppgaver. Utrustningen av sensorer og våpen bør kunne variere, slik at skvadronens samlet sett får et bredt spekter av kapabiliteter.

Sjøforsvaret og FFI har arbeidet lenge med å utvikle nye konsepter for minerydding. Da blir fjernstyrte og autonome overflate- og undervannsdroner helt sentrale. Slike systemer kan opereres fra land, for eksempel rundt utvalgte havner for mottak av forsterkninger. I så fall kan de fraktes med skip, men trenger ikke nødvendigvis å være permanent utrustning på de skipene. Dette er vel og bra, men for at Norge skal kunne bidra til NATOs stående mineryddingsstyrke og å ha en raskt tilgjengelig mobil kapasitet bør minst to store standardfartøy utrustes for dette. Dermed kommer antallet slike fartøy i Marinen opp i seks.

Både store og små standardfartøy bør ha våpensystemer i containere som er lette å skifte ut. Hensikten er ikke at skipene skal kunne skifte roller raskt. Danske og amerikanske erfaringer viser at raske rolleskifter er vanskelige, fordi det tar lang tid og krever mye øvelse å beherske de ulike rollene. Likevel, med tanke på at fartøyene skal vare noen tiår kan det være ønskelig å endre roller underveis, avhengig av trusselbildet. Med container-løsninger blir det lettere å endre fartøyets roller uten dyre ombygginger. Det vil altså antakelig redusere levetidskostnadene.

På kortere sikt er poenget med våpen og utstyr i containere er at det skal være enklere å «lade om».

Strid på havet kan være intens, med et veldig høyt forbruk av missiler og ammunisjon. Kapasiteten til kyststridskreftene vil øke dramatisk med et effektivt forsyningsystem. Det kan være basert på enten Kystvaktens store standardfartøy eller mobiliserte sivile fartøy.

Både store og små standardfartøy bør kunne bære og operere fjernstyrte og/eller autonome systemer i luften, på vannet og under overflaten. Her er det et stort mulighetsrom for å utvikle distribuerte systemer der sensorer og effektorer (våpen) er spredt på mange plattformer som alle er knyttet til ett nettverk.

Forsvarsløftet foreslår å gi Indre Kystvakt seks små standardfartøy. Jeg mener disse bør få et utvidet ansvar for å håndtere hybride maritime trusler og økt evne til å håndheve alle deler av Kystvaktloven.⁵⁴ I dag har IKV fem små skip, men hvert av dem må dekke ganske store områder. Jeg mener som nevnt over at IKVs rolle i Øst-Finnmark bør utføres av et større skip, men en økning fra fem til seks små standardfartøy vil likevel være ønskelig for å gi bedre dekning langs hele kysten. Som resten av Kystvaktens fartøy bør IKV-båtene ha mulighet til å ta om bord tyngre våpen og annet utstyr, men trenger ikke å være utrustet med disse permanent. Igjen vil det være en forutsetning at det finnes reservepersonell til å bemanne disse systemene.

Kystinfanteri: Amfibiske stridsgrupper

I Forsvarsløftet foreslås det følgende:

«Det etableres et alliert treningssenter på Sørreisa underlagt Hæren. Senteret skal være et kompetansesenter for amfibieoperasjoner under arktiske forhold som tilrettelegger for samlet amfibietrening av og med allierte styrker.»⁵⁵

Dette er et litt rart forslag. Gitt at svært mange av de bakkestyrkene vi håper skal kunne forsterke Norge i krig er amfibiske enheter, marineinfanteri, er ideen om et slikt treningssenter god. Men Hæren har ingen amfibiske avdelinger selv. I fagmilitært råd foreslår Forsvarsjefen riktignok å sette opp en sjømobil bataljon i Hæren, men denne nevnes ikke i Forsvarsløftet.

Under foreslår jeg at det opprettes et nordisk flernasjonalt «arktisk korps» i nord, og at både Brigade Nord og Finnmarksbrigaden inngår i dette. Jeg mener dette bør ha veldig høy prioritet i Hæren. Det kan innebære en svekket kapasitet til å opprettholde bånd til andre allierte avdelinger, som US Marines, Royal Marines og Korps Mariniers. Det vil i så fall være veldig uheldig.

I tillegg til kyststridskvadronene i Marinen mener jeg at det settes opp avdelinger av bakkestyrker utrustet og øvet for strid på langs av og fra kystsonen. Disse bør kunne operere sammen i «kyststridsgrupper». Til sammen må disse kyststridsgruppene være i stand til å slåss både på sjøen, fra sjøen mot land, på land og fra land mot sjøen. De må naturligvis også utrustes mot trusler fra

54 Kystvaktloven (1999) Lov om Kystvakten, (LOV-1997-06-13-42) Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-06-13-42>. Se også Lov om undersjøiske kabler (2008) Lov om beskyttelse av undersjøiske kabler og rørledninger utenfor sjøterritoriet, (LOV-2005-01-07-2). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1884-06-14-3>

55 Prop. 87S (2023-2024) Forsvarsløftet, s. 65

luften. De må kunne sikre mot irregulære trusler, kunne slå tilbake forsøk på landinger langs kysten og om nødvendig uskadeliggjøre fiendtlige styrker som har klart å lande der. Kyststridgruppene må naturligvis kunne deles opp, slik at land- og sjøkomponentene kan brukes hver for seg etter behov.

I USA er US Marines en egen forsvarsgrein. I Storbritannia og Nederland er Royal Marines og Korps Mariniers lagt under marinene. I Sverige og Finland er Amfibiekåren og Nylands brigad også underlagt marinene. I Frankrike er Troupes de Marine en del av Hæren, mens Fusiliers Marin ligger under marinene. Den siste er en ganske liten avdeling for styrkebeskyttelse og spesialoperasjoner. Her hjemme var Kystartilleriet underlagt Hæren fram til 1934 da det ble overført til Marinene. I Norge kunne man tenke seg disse avdelingene som en kraftig utvidet Kystjegerkommando under Sjøforsvaret eller som en del av Hæren. Fram til nedleggelsen rundt 1994 var Hærens 3. Infanteribataljon, som hadde en sjømobil rolle, en del av Brigaden i Nord-Norge. Bataljonen brukte Marinens landgangsfartøy som ble tatt ut av tjeneste i 2003. Både Hæren og Sjøforsvaret la ned de avdelingene der de samarbeidet med hverandre.

Jeg mener det er viktig å bygge opp igjen et tett samarbeid mellom Hæren og Sjøforsvaret. Jeg foreslår at Hæren setter opp flere sjømobile, eller helst amfibiske, avdelinger⁵⁶, og at disse kan sette opp kyststridsgrupper sammen med Sjøforsvarets kystgående styrker og Kystjegerkommandoen. Jeg foreslår å sette opp to regimenter i Hæren, hvert med to stridsgrupper på størrelse med en bataljon med støtteavdelinger. Ett bør bygges for operasjoner i nord, det andre for operasjoner i Sør-Norge og i Østersjøen. Deler av denne styrken kan være basert på reserver.

Dette vil gi mulighet til å bruke fire kyststridsgrupper satt sammen fra Hæren og Sjøforsvaret. I forsvar mot hybride trusler eller for å sikre mottak av forsterkninger og forsyninger, gir dette kapasitet til å holde en gruppe i Oslofjordsområdet, en på Vestlandet, en i Trøndelag/Nordland og en i Troms/ Finnmark. I et krigføringsscenario kan en større enhet (med ett regiment) settes inn for å støtte større operasjoner i nord, og en annen i sør.

Kyststridsgruppene bør utvikles med tanke både på kompetanse fra MTB-våpenet, Kystjegerkommandoen og Minedykkerkommandoen, men også med et blikk på utviklingen av nye littorale konsepter for US Marines, Royal Marines og Korps Mariniers.⁵⁷ De vil naturligvis også måtte trekke på kompetanse fra Hæren, og kanskje særlig fra artilleriet, luftvernartilleriet og ingeniørvåpenet.

Hver kyststridsgruppe bør ha et kompani/en skvadron med kystjegere. Deres rolle vil være

56 Med sjømobil menes her styrker som er tilpasset for lett å kunne transporteres og settes i land på kaier og strender som ikke er forsvart. En slik avdeling kan være relativt tungt utrustet for strid på land. Med amfibisk menes styrker som både kan slåss på sjøen og på land, og ha en kapasitet for å angripe og kanskje lande i områder som faktisk er forsvart. En slik styrke kunne i så fall vært utrustet med større stridsbåter med egne våpensystemer, kanskje i kombinasjon med ulike ubemannede systemer. Både USMC og RM utvikler nå nye konsepter for littoral krigføring.

57 I en debatt om min første rapport i denne serien refereres Sverre Diesen på at jeg var negativ til US Marines sitt nye konsept. Jeg er ikke det. Jeg er helt enig med Diesen at dette ville egnet seg svært godt i Norge. Problemet jeg pekte på var at omleggingen til littorale regimenter i Stillehavet ble finansiert ved å legge ned avdelinger i Atlanterhavet, og at akkurat det ikke er heldig sett fra Norge. Et annet poeng jeg gjorde var at siden US Marines også har kuttet ut stridsvogner reduseres sannsynligheten for at Norge vil få forsterkninger med slikt materiell kraftig. Se <https://www.forsvarsforeningen.no/nyheter/15359/>

rekognosering, målangivelse og oppklaring.⁵⁸ Disse bør settes opp med stridsbåter, droner og med egne organiske våpen. Det som nå er Kystjegerkommandoen, ble i utgangspunktet opprettet som ni lette missilbatterier for kystforsvar. Da ble de utrustet med Hellfiremissiler. Dette var opprinnelig et missil laget for å kunne skytes fra helikoptre mot mål på bakken. Det egner seg også til bruk mot mindre fartøy på rundt 10 kilometers avstand. Kystjegerkommandoen står nå uten slike missiler. En viktig grunn til å gjeninnføre missiler i denne klassen er at de er mye billigere enn mer avanserte og langtrekkende sjømålsmissiler som f.eks. NSM. Det er viktig å spare de mest avanserte missilene til viktige mål, og ikke skyte dem mot mål som koster mindre enn missilet.

De amfibiske regimentene vil gjøre Hæren i stand til å utnytte kystsonens særlige egenskaper. Det vil gi Hæren en mye bedre mobilitet enn i dag. Hæren har i fagmilitært råd foreslått en sjømobil lett infanteribataljon. Jeg vil foreslå en mer sammensatt styrke og at det bør tenkes mer innovativt. Skvadronene fra Marinen vil ha kapasitet til å støtte striden langt ut på havet. Stridsgruppene fra Hæren bør ha både luftvern og langtrekkende rakettartilleri som kan støtte andre styrker langt inne på land. De kan også gis containere med tunge bombekastere som kan brukes både på fartøy og lastebiler, og antakelig også fra lastebiler om bord på fartøy. Det kan gi slike avdelinger en veldig mobil ildkraft. De må ha kjøretøy nok til at både sjø- og landsiden på kysten kan utnyttes.

Sårbarheten til logistikken er en akilleshæl i Hæren. Logistikkhubber og havner er stasjonære og prioriterte mål for langtrekkende artilleri og missiler. De amfibiske stridsgruppene kan bidra til å gjøre forsyningskjedene mindre sårbare. De bør ha en logistikkavdeling der forsyningene finnes på skip, og distribueres fra lastebiler og tankbiler som skipene kan ha med seg. De bør ha ingeniørkapasitet og evne til å utnytte sivile ressurser for å bygge midlertidige havner og flyttbare logistiske landingspunkter. Her kan store flåter fra offshorenæringen benyttes. Alt som kan flyttes skaper utfordringer for fiendens målangivelse fordi det krever kontinuerlig oppdatering av etterretningen. Med dagens teknologi kan det meste oppdages og angripes, men det krever kapasitet og den er alltid begrenset.

For transport og forsyning på sjøen kan de amfibiske stridsgruppene støttes av mobiliserte sivile fartøy. Dette gjøres antakelig best ved å inngå kontrakter med ett eller flere rederier slik at ordningen kan øves regelmessig. Skip fra offshoreflåten og små ro-ro skip egner seg godt for å frakte tungt utstyr, og noen av dem vil egne seg godt som plattformer det kan skytes fra.⁵⁹ Det vil likevel være en fordel å ha tilgang til noen egne skip for øving og kontinuerlige operasjoner i fred og krise. En mulig løsning kan være at Marinen anskaffer flere store standardfartøy, men da med en arkitektur tilpasset stridsgruppene operasjonskonsept. Både USA og Nederland, som begge har brukt store dokklandingsskip for å frakte marineinfanteri, planlegger nå å innføre mindre fartøyer for dette formålet. Deler av styrken kan også settes opp på stridsbåter, avhengig av hvilke konsepter man velger. Stridsbåter kan, avhengig av størrelse, både bære sjømålsmissiler, bombekastere, lett luftvern, miner, droner og andre typer våpen og sensorer. De kan frakte og sette i land infanteri, men har begrenset evne til å frakte kjøretøy. De kan sammenliknes med stormpanservognene til Hæren. Stridsbåter er godt egnet til å finne skjul blant holmer og skjær, men ikke til å krysse åpne havområder i dårlig vær. En stor stridsbåt, uten våpen og sensorer, vil koste rundt 15 millioner

58 Oppklaring i denne sammenheng handler om det US Marines kaller «counter-reconnaissance», altså å slå ut fiendens rekognoseringskapabiliteter. Det kan være ubemannede systemer, men også stridsbåter og spesialstyrker.

59 Se ellers Ulriksen og Østensen (2019) Building on strength for en drøfting av hvordan offshore-flåten kan brukes for å styrke slike avdelinger.

kroner.⁶⁰ De kan bygges av mange verft langs hele kysten.

Disse avdelingene vil gi muligheter til å opprettholde og styrke samarbeidet med US Marines, Royal Marines og nederlandske Korps Mariners. Styrken i sør-øst bør også samarbeide tett med det svenske Amfibiekårens 4. marineregiment i Göteborg, og med danske og tyske styrker. Styrkene i sør vil også være godt egnet til å delta i Joint Expeditionary Force (JEF), en britisk-ledet fellesoperativ styrke der alle de nordiske og baltiske landene deltar sammen med Storbritannia og Nederland.

Styrken i nord bør stasjoneres i Lofoten-Ofoten-Vesterålen-området⁶¹ og samarbeide tett med alliert marineinfanteri som øver i nord.

Det maritime domenet: oppsummering

Som tabellen under viser mener jeg at det er nødvendig med en kraftig satsing i det maritime domenet og på Sjøforsvaret. Det er likevel på sin plass å peke på at selv med den foreslåtte satsingen blir Sjøforsvaret målt i antall hoder og avdelinger mindre enn både i 1990 og i 2000.

Investeringene blir tunge, men kan i høy grad komme norske verft og teknologibedrifter til gode. Den største utfordringen i denne styrkestrukturen er å få nok personell til driften. Det må til en betydelig satsing på rekruttering. Oppsiden er at en slik satsing på sikt også vil hjelpe norske maritime næringer med å finne kompetent personell. Under er de ulike behovene kort oppsummert:

- Seks store, havgående krigsskip med evne til å beskytte et større område mot trusler fra luften, til å bekjempe ubåter og overflateskip. Skipene bør også utrustes for å kunne støtte operasjoner på land med langtrekkende ild. Skipene må kunne integreres i allierte hangarskipsgrupper og derfor ha stor fart og kompatible systemer med de allierte. Norge bør kontinuerlig kunne stille ett slikt skip som bidrag til alliansen og partnere og ett deployert i nord. I tillegg bør Norge kunne stille et slikt skip i beredskap i Nordsjøen i perioder.
- Det bør umiddelbart bestilles Seahawk helikoptre med antiubåtkapabilitet for Nansen-klassen og KNM Maud. Seks slike er allerede bestilt til Kystvakten. Også disse bør få ASW-kapabiliteter. Helikoptrene kan flyttes over til nye skip når de kommer. Om tilpassing til Nansen-klassen blir for dyrt, kan de operere fra land i kystnære operasjoner, eller eventuelt fra Jan Mayen-klassen til havs.
- Minst seks, helst 8-10 ubåter. Fire er allerede bestilt. Norge bør kunne holde minst to ubåter kontinuerlig deployert i nord, og i tillegg ha kapasitet nok til å bidra til øvelser for norske og

60 Utgangspunktet her er konseptet «Stridsbåt 2000», en 27 meter lang båt med 45 knops fart. Estimater for pris har jeg fått fra sivile skipsbyggere som har fått se tegningene. Opprinnelig var skroget tenkt bygd i karbonfiber, men den nevnte prisen er for et skrog i aluminium utrustet med standard dieselmotorer.

61 I Fagmilitært råd foreslås en lett amfibisk bataljon som del av Finnmark Landforsvar. Jeg mener som nevnt i scenarioene over at Lofoten-Vesterålen er mer truet. I tillegg er kysten av Finnmark mindre egnet for kystnære operasjoner fordi topografien gir færre muligheter for å operere skjult der. Om det skulle være behov for innsetting av styrken i Finnmark vil den uansett kunne flytte seg raskt.

allierte styrker. Samarbeid med Tyskland om anskaffelse og vedlikehold er på plass. Et utvidet operativt samarbeid bør være et mål.

- Seks eller sju P-8 Poseidon maritime patruljefly. Fem er allerede kjøpt. Økningen tar hensyn til større oppgaver i Nordsjøen. Flyene bør utrustes med missiler og sjøminer i tillegg til det som allerede er anskaffet. Her samarbeides det allerede med tilsvarende fly fra USA og Storbritannia, og Tyskland har besluttet å anskaffe slike. Dette samarbeidet bør utvikles videre.
- Seks store standardfartøy for Marinen. Alle bør ha selvforsvar mot lufttrusler. Fire av disse utrustes for antiubåt- og antioverflatekrigføring. Disse bør kunne fungere som kommandoskip for kyststridsskvadroner med flere små standardfartøy. Minst to utrustes primært som moderskip for mineryddings-systemer. Flere mineryddings-systemer behøves, men noen kan opereres fra land. De fire kan i perioder bidra til SNMG1. De to moderskipene bør i perioder stå i beredskap for SNMCMG1 og i Nordsjøen. Alle fartøyene må kunne operere droner i luften, på vannet og under vannet.
- Minst 16, helst 24 små standardfartøy utrustet for antioverflateoperasjoner, men også med evne til å bidra til ubåtjakt. Selvforsvar mot lufttrusler, de bør kunne bruke droner i luften, på vannet og under vannet, og ha muligheter for å legge miner. Våpensystemer bør være plassert i containere for å gjøre det lettere å lade om, og for å kunne endre utrustning og roller over tid uten stor ombygging. Fartøyene bør kunne holde relativt stor fart.
- Fire skvadroner bestående av minst et stort og 4-6 små standardfartøy. I krise må disse være i stand til å sikre kontroll på kysten mot «hybride» trusler. I krig må de være i stand til å hindre inntrenging og/eller landgang i kystsonen. De må også kunne inngå i større kyststridsgrupper sammen med Hærens amfibiske regiment (se under).
- Fire skvadroner/kompanier med Kystjegere, inkludert reserve. Disse utrustes for rekognosering og målangivelse, men også med organiske våpen for oppklaring. Med oppklaring menes her bekjempelse av fiendtlige rekognoseringsstyrker. Disse skvadronene må kunne inngå i større kyststridsgrupper. Både som del av slike grupper og som selvstendige enheter bør KJK utvide samarbeidet med alliert marineinfanteri og nordiske kyststridsavdelinger.
- To amfibiske regiment, hvert med to stridsgrupper utrustet for rask forflytning langs kysten og for å kunne utnytte kystens særtrekk for å påvirke strid på land, på havet og i luften. De må kunne inngå i kyststridsgrupper sammen med skvadronene av standardfartøy og kystjegere som er nevnt over. De må også kunne bidra til å sikre mottak av forsterkninger i Norge. Ett regiment stasjoneres i nord, det andre i sør. Disse enhetene må søke tett samarbeid med US Marines, Royal Marines, nederlandske Korps Mariniers, den tyske Seebatalion og det svenske Amfibiekåren. Halvparten av hvert regiment kan bestå av reserver.
- Sju store standardfartøy og ett ekstra Jan Mayen-klasse skip for Kystvakten. Dette er en økning på ett skip med helikopter, og ett uten helikopter, i forhold til dagens struktur. I tillegg til klassiske kystvaktoppgaver bør de gis ekstra kapasitet og kapabilitet for bidrag til bildebygging. Skipene bør klargjøres for å kunne ta om bord containere for et utvalg av våpen og team av reservister for å betjene disse. I krig vil de da kunne gå inn i flere roller.

- Seks små standardfartøy for Indre Kystvakt. IKV bør styrkes for å bli i stand til å håndtere hybride trusler langs kysten, alene eller sammen med Politiet. Ideelt bør Politiet ha en liaison på hvert av disse fartøyene. Disse fartøyene bør også klargjøres for å kunne ta om bord reservister og ulike våpensystemer.

Tabell 1: Sjøforsvaret – forslag til sammensetning

Kategori	1990	2000	2024	LTP	Forslag	
Fregatter/jagere	5	3	4 (5)	5+	6	
Ubåter	13	10	6	5+	6-8	
Kampstøtteskip (Korvetter) ⁶²	16 ⁶³	13	6 ⁶⁴	4	6	Store SF
Små kampfartøy (MTB)	47	15	6	12	16-24	Små SF
Ytre Kystvakt m helikopter	3	3	4	4	5	
Ytre Kystvakt u helikopter	10	10	6	6	7	Store SF
Indre Kystvakt	-	-	5	6	6	Små SF
Havgående logistikkskip	0	0	1	1	1	
Landgangsfartøy	5	5	0	0	se tekst	STUFT ⁶⁵
Totalt fartøy	99	59	38	43	53-63	
Kystartillerianlegg	32+	15	0	0	0	
Lette missilbatterier/ Kystjegerkompanier	0	9 (plan)	1	1	4	
Totalt enheter	131	83	39	44	57-67	

Tabellen gir et inntrykk av størrelsen på Sjøforsvaret fra 1990. Siden det er stor forskjell på fartøyene, og siden Kystartilleriet hadde en styrke etter mobilisering på 30 000, er det grenser for hvor mye man skal legge i tallene. Sjøforsvarsdistriktene (nedlagt 2002) og Sjøheimvernet (nedlagt 2017) er ikke tatt med. Tabellen viser også at økningen i antall fartøy i Forsvarsløftet er relativt beskjeden.

På land – Norden og Europa

Norske bakkestyrker, Hæren og Heimevernet, bør slik jeg ser det kunne:

- Sammen med Sverige og Finland bygge et troverdig forsvar i de nordligste delene av Norden.
- Sikre et betydelig defensivt forsvar av Finnmark. Dette inngår også i punktet over, men er likevel en egen oppgave.
- Stille med et substansielt bidrag til alliansen i Norden/Nord-Europa.
- Sammen med Sjøforsvaret kunne sikre og forsvare Norskekysten.
- Sikre viktige institusjoner, installasjoner og objekter i hele Norge.

62 Kategorisering av skip i typer, som korvetter, fregatter, jagere og kryssere, er ikke på noen måte en eksakt vitenskap. Ofte er betegnelsen påvirket av politiske forhold, noen snakker fartøyene opp, andre snakker dem ned. Skjold-klassen, som i bunn og grunn er en «fast attack craft» eller missilbåt kalles «kystkorvett». Her er betegnelsen korvett brukt på de store standardfartøyene i Marinen, men avhengig av utrustning bør noen av dem antakelig kalles moderskip for minerydding.

63 2 Sleipner, 1 Vadsø, 2 Vidar, 10 minesveipere, Horten

64 4 mineryddere, 2 Reine-klasse

65 STUFT (Ships taken up from trade) er sivile skip som er mobilisert eller rekvirert.

Som nevnt bør Norge legge vekt på å beholde etablert samarbeid med allierte styrker og samtidig bygge opp et omfattende og forpliktende samarbeid i Norden. For bakkestyrkene bør et slikt samarbeid innebære at Norge deltar i flernasjonale avdelinger på ulike nivåer. Over tid gir dette stor effekt fordi man lærer sine partnere godt å kjenne, noe som vil være svært viktig i operasjoner. Det er imidlertid krevende å samarbeide tett med mange partnere, hver avdeling har begrenset kapasitet. Jeg mener evnen til å understøtte strategisk viktig samarbeid med varig partnerskap med allierte avdelinger bør være en dimensjonerende faktor i utformingen av norske bakkestyrker.

En hær er vanligvis organisert i lag, tropper, kompanier, bataljoner, brigader, divisjoner og korps. Normalt består en avdeling av tre-fire avdelinger på nivået under. En hær har mange våpengrener og troppearter, og deles gjerne inn i styrker for kamp- eller manøver, kampstøtte og støtte. For hvert organisasjonsnivå økes kompleksiteten og flere kampstøtte og støttestyrker tilføres. I dag er en stridsgruppe der en manøverbataljon støttes av kompanier med artilleri, ingeniører og forsyningsavdelinger i praksis den minste avdelingen med mange troppearter.⁶⁶ Slike stridsgrupper kan være kontinuerlig oppsatt, eller settes opp etter behov fra de ulike bataljonene i en brigade eller divisjon.

De fleste hærer består av stående styrker og reserver. Da kan man sette opp hele divisjoner der de stående styrkene bare utgjør en liten kadre og resten er reserver. Men man kan også sette opp kompanier med en eller flere reservetropper, bataljoner med ett eller flere reservekompanier, osv. Det er fordeler og ulemper med begge måter å bruke reserver på. Jo høyere kravene til beredskap er, jo større del av styrken bør være stående. Men i langvarige operasjoner vil det styrke utholdenheten om man kan tilføre f.eks. et fjerde eller femte kompani til en bataljon. Det er åpenbart at jo bedre utdannet, øvet og samtrente reservene er, jo lettere vil det være å integrere stående og reservestyrker.

I NATO er et korpshovedkvarter satt opp for å kunne lede styrker på rundt 60 000 soldater eller mer. Det finnes ni flernasjonale korpshovedkvarter i det europeiske NATO. Seks av korpsetene er dominert av en «lead nation» eller «framework nation», mens de tre andre er et partnerskap der to, tre eller flere partnere veksler på lederskapet. Norge er linket opp til Det tysk-nederlandske korps og bidrar med stabsoffiserer hele tiden, og jevnlig med styrker når korpset har oppgaver for NATO. Norge er også, litt mer indirekte, koplet det britisk-ledede Allied Rapid Reaction Corps (ARRC) via Joint Expeditionary Force (JEF). Norge har ikke ledende roller i disse korpsetene.

Danmark er en av de tre framework nations i Multinational Corps Northeast i Szczecin i Polen. Her er Danmark en juniorpartner i forhold til Tyskland og Polen. De to siste veksler på å lede korpset, mens en dansk offiser alltid sitter som nestkommanderende eller stabssjef. I NATO finnes også noen flernasjonale divisjoner og brigader. Danmark er lead nation i Multinational Division North, og en av tre framework nations sammen med Latvia og Estland. I staben er det offiserer fra 10 medlemsland. Divisjonen ble bygd rundt Den danske division, som den erstattet i 2019. Hovedkvarteret har baser i Danmark og i Latvia. I fred består det av 100 offiserer og en del stabsstøttepersonell. Det danske bidraget, ifølge dansk Wikipedia, er på rundt 140 personer. I krig økes det totale antallet til 600, hvorav 250 dansker.

66 I Norge har «stridsgruppe» av og til blitt brukt om en redusert bataljon. Jeg bruker ordet slik det vanligvis er brukt internasjonalt, altså om en bataljon forsterket med andre kapabiliteter.

Et arktisk korps

Det finnes ingen slike flernasjonale korps eller divisjoner i Norden utenom Danmark. Til sammen har Norge, Sverige og Finland et areal som er større enn Frankrike, Tyskland og Storbritannia. Jeg vil argumentere for at Norge, Sverige og Finland bør opprette minst ett, og kanskje to slike flernasjonale korps. Der bør de tre nordiske landene veksle på å stille sjef, nestkommanderende og stabssjef, og hvert land bør øremerke styrker til korpset. I tillegg bør allierte inviteres til å stille stabsoffiserer og til å sende styrker til øvelser og trening.

Korpset i nord bør ha ansvaret for forsvaret av de nordligste fylkene i de Norge, Sverige og Finland. I en situasjon der de nordiske landene blir underlagt ulike strategiske kommandoer i NATO vil korpset kunne bidra til bygge broer mellom disse. For Norges del vil det være naturlig å stille Brigade Nord og kanskje Finnmarksbrigaden under dette korpset. Om Sverige og Finland kan stille bidrag av tilsvarende størrelse kan det være naturlig å sette opp en fellesnordisk divisjon i tillegg. En slik divisjon kan inkludere en brigade fra hvert av landene og underlegges korpset. Det kan synes som overlapp å bygge både et korps og en divisjon dersom dette er de eneste tilgjengelige styrkene, men i alle tre land vil det også være Heimevernsavdelinger og territoriale styrker i tillegg til de mobile manøverstyrkene. Det bør også være et mål at korpset i krise og krig kan få tilført en del styrker fra allierte. Da vil korpset få en viktig funksjon i samordning av disse styrkene.

Korpset i nord bør spesialiseres innenfor vinterkrig og gis en «centre of excellence»-rolle på det feltet. Noen naturlige samarbeidspartnere ville være US Marines, Royal Marines og Korps Marinens som allerede øver jevnlig i Norge. I tillegg vil korpset kunne bygge opp samarbeid med Alpe- og bergjegeravdelingene i Tyskland, Frankrike, Italia og Spania.⁶⁷ Dette er de europeiske avdelingene som er best rustet for vinterkrig. Jeg tror at slikt samarbeid vil kunne lede til at noen av disse styrkene blir øremerket som forsterkningsstyrker i nord, og at de regelmessig vil øve i nord slik at de er egnet for rollen. Et nordisk korps i nord vil også kunne sikre at operasjoner på bakken på nordkalotten vil bli ledet av offiserer som faktisk kan sitt operasjonsområde, både geografisk, klimatisk og politisk. Det er liten grunn til å forvente at noen av de europeiske flernasjonale korpset vil ha slik kompetanse.

Brigade Sør

Fagmilitært råd 2023 foreslo å opprette en brigade i Sør-Norge. Det samme gjør Forsvarsløftet, som også vil oppgradere Finnmark Landforsvar til en liten brigade. Dette er gode forslag. Det er likevel et spørsmål hvordan Brigade Sør kan utnyttes strategisk for å sikre samarbeid med viktige allierte. Omtalen av Brigade Sør i Forsvarsløftet er ganske knapp. Brigade Sør skal være basert på reservister, og:

«Brigaden vil på sikt kunne bidra til forsvar av sentrale nasjonale funksjoner, sikring av allierte mottaksområder og brukes som en mobil reaksjonsstyrke.»

«Brigade Sør vurderes å være særlig relevant for nordisk samarbeid.»
(Forsvarsløftet side 65)

⁶⁷ I øvelsen Nordic Response 2024 deltok alpejegere både fra Tyskland, Frankrike og Italia.

Her er det litt å ta tak i. For det første er en reaksjonsstyrke normalt basert på avdelinger i høy beredskap slik at de kan rykke ut raskt. Det kan ikke en reservestyrke være. Telemark bataljon er en slik reaksjonsstyrke. Det ville vært naturlig at Telemark bataljon, som står på Rena, ble kjernen i Brigade Sør, men det er ikke sagt noe om det i Forsvarsløftet. Forsvar av sentrale nasjonale funksjoner er Heimevernets og Gardens oppgave. I Forsvarsløftet står det at Garden skal videreføres som en selvstendig bataljon med de samme oppgaver som i dag. Sikring av alliert mottak er også bl.a. Heimevernets oppgaver. Der trengs luftvern og dekning på sjøsiden, ikke en brigade fra Hæren.

Dersom Telemark Bataljon gjøres til kjernen i Brigade Sør vil brigaden kunne spille en mye større rolle som et norsk bidrag i alliansen. I dag stiller altså Norge stabsoffiserer for det tysk-nederlandske korpset, og sender jevnlig ut styrker som del av dette. Det kan være gode grunner til å plugge Brigade Sør inn i dette korpset. Tyskland vil ganske sikkert spille en større rolle i den framtidige europeiske styrkestrukturen, og politisk er det som regel liten avstand mellom Norge og Tyskland. På den andre siden har Tyskland tatt på seg en betydelig rolle i Litauen og må (gjen)oppbygge forsvarssamarbeidet med Polen etter flere år med stor politisk friksjon. Også Tsjekkia, Slovakia og Ungarn ser til Tyskland for partnerskap. Tyskland har allerede tatt på seg flere forpliktelser enn det den tyske hæren kan klare å følge opp på kort sikt.⁶⁸

Både det polsk-tysk-danske MNC North-East og det britisk-ledede ARRC, og dermed JEF, kunne vært alternative tilknytningspunkter. Det kunne vært en mulighet å linke norske styrker opp til den dansk-ledete MND-N. Sverige har allerede besluttet å stille en mekanisert bataljon i beredskap for denne divisjonen i Latvia under NATO Forward Land Forces fra 2025.⁶⁹ Da skal altså svenske og danske bataljoner rotere i beredskap. MNC-NE og herunder MND-N, vil være fokusert på Baltikum og det østlige Polen. Antakelig vil også GE-NL Corps måtte fokusere på disse områdene. ARRC og JEF sannsynlig på Østersjøområdet, og da kanskje mest på Estland og det sørlige Finland.

Som nevnt tror jeg vil det være behov for mer enn ett hovedkvarter på korps-nivå i Norden. Finland vil antakelig relativt lett kunne påta seg en lederrolle i et flernasjonalt korps stasjonert sør i landet. Da kunne det også være et alternativ å plugge svenske og norske styrker, kanskje som en skandinavisk divisjon inn i et slikt korps.

Dette valget er ikke enkelt. Norges valg bør også avstemmes med Sverige. Bør Norge og Sverige gå sammen for å få en bedre integrert nordisk styrke? Eller bør de gå til hver sin kant for å kunne trekke flere allierte mot Norden? Min foreløpige konklusjon er at Norge bør bruke Brigade Sør for å beholde et nært samarbeide med Tyskland og Nederland, men at det bør vurderes å opprette felles nordiske styrker som kan gå inn i dette korpset. Uansett vil brigaden kunne bli viktig for hvilken rolle Norge kan spille i alliansen i Nord-Europa.

68 Tyskland er tungt inne i Eurokorpset, det tysk-nederlandske korpset og Multinational Corps North-East, men har bare tre divisjoner med åtte brigader å fordele på disse korpse.

69 Forsvarsmakten (2024) Svenska soldater till Baltikum, hentet fra: <https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2024/01/svenska-soldater-till-baltikum/#:~:text=F%C3%B6r%20Sveriges%20och%20F%C3%B6rsvarsmaktens%20del,huvudsakligen%20fr%C3%A5n%2071%3Aa%20bataljon.>

Hæren – utforming og utrustning

Krig på bakken i det nordlige Norden vil antakelig være preget av at relativt små styrker slåss i digre områder. Til sammen har Troms, Finnmark, Nordland, Västerbotten, Nordbotten, Lappland, Nordra Østerbotten og Kainuu en befolkning på 1,67 millioner, men et areal på 414 237 kvadratkilometer. Størrelsen tilsvarer hele Tyskland, Nederland og mesteparten av Belgia. De landene har en befolkning på 110 millioner. Øst for grensen har Murmansk Oblast og republikken Karelen til sammen litt under 1,2 millioner innbyggere og et areal på 325 422 kvadratkilometer.

Logistikk for større hæravdelinger i dette området vil være svært vanskelig for begge parter. Antakelig vil logistikken være et større problem for russerne enn for NATO, og spesielt om de skulle forsøke å trenge dypt inn i området. Langs Norskekysten kan forsyninger føres fram på sjøen. Men veinettet i innlandet i nord er tynt. I Finnmark går E-6 grovt øst-vest. To russiske brigader er stasjonert nær grensen her. I finsk Lappland går E-75 og E-63 nord-syd, med noen mindre veier inn i Russland. Den ene går via Alakkurtti, der 80. brigade er stasjonert, og inn i Finland fra helt sør i Murmansk oblast. Det er bare tre veier fra Karelen Oblast, der Russland har besluttet å sette opp et nytt armékorps, og inn i Finland nord for Onega-sjøen. Fra vest går E-45 fra Alta og sydovert inn i Finland. Fra Skibotn går E-8 inn i den «finske kilen» der den møter E-45 fra Sverige i Karesuando. E-10 går fra Narvik inn i Sverige og syd mot Bottenviken. I den grad man kan se for seg større slag på bakken i dette området vil kontroll over dette veinettet antakelig stå sentralt. Det er lite trolig at det vil bli lange, sammenhengende frontlinjer i dette området. Veiene og trafikknutepunkt blir viktige å holde, men vanskelige å forsvare. Styrkene vil antakelig ha stort manøverrom så lenge de kan operere utenfor vei.

I Forsvarsanalysen 2024 fra FFI⁷⁰ heter det at «Et vanskelig ambisjonsspørsmål i analysen har vært hvilken rolle mekaniserte landstyrker skal ha i avskrekking og i strid». I Hæren har det i mange år vært heftig debatt om Norge bør satse på tunge, pansrede styrker med stridsvogner og stormpanservogner eller lett, mobilt infanteri med enklere kjøretøy og panservernsmissiler. Noen har også ment at det er bedre å satse på langtrekkende ild i stedet for tunge pansrede styrker. Da kan det argumenteres for at det er bedre å konsentrere effekt, altså ild, enn å konsentrere styrkene. Langtrekkende ild, fra rakettartilleri, fly eller skip fungerer best om fienden opererer i større forband. De er lettere å finne, de trenger mye sårbar logistikk, og de er avhengig av et betydelig ledelsesapparat. Et mottrekk mot den langtrekkende ilden kan da være å operere med mange små avdelinger spredt ut over et stort område. Den russiske 80. mekaniserte brigade synes å være bygd for slike operasjoner. Skal man tvinge fienden til å konsentrere styrker slik at han blir mer sårbar for langtrekkende ild, må man antakelig konsentrere egne styrker. Da risikerer man å bli mer sårbar selv for fiendens langtrekkende ild. Dermed vil man alltid stå overfor et dilemma i slike situasjoner.

For meg er det et poeng at man store nok, men ulike typer styrker. Da kan man i større grad velge hvordan man vil slåss og tilpasse seg ulike scenarier når man kommer til strid. Dersom man har gjort valget på forhånd og bare kan slåss på én måte blir man veldig forutsigbar og dermed sårbar. Da blir det lett for fienden å tilpasse seg og velge mottrekk. Derfor har jeg landet på store brigader med både lette og tunge manøveravdelinger, men også stor kapasitet for rekognosering og oppklaring slik at langtrekkende ild kan få effekt.

70 Forsvarets Forskningsinstitutt (2024) Forsvarsanalysen 2024. Hentet fra: <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/forsvarsanalysen-2024>, s. 37

Det er vanskelig å se hva Russland har å tjene på å trenge dypt inn i det nordlige Norden med veldig store styrker. Samtidig, dersom landet ligger åpent uten forsvar åpner gir det et spillerom for de russiske styrkene. Russland har et behov for å utvide forsvarslinjene rundt basene på Kola, og dermed for å nekte vestlige styrker å angripe gjennom den nordiske nordkalotten. Russerne har også et behov for å forsvare jernbanen fra St. Petersburg til Murmansk, siden både sivilbefolkningen og de militære styrkene på Kola er helt avhengig av den. Det er antakelig mulig å avskrekke større russiske angrep i denne regionen, rett og slett ved å gjøre forsvaret så troverdig at et angrep vil koste mer enn det smaker. Samtidig er det antakelig helt umulig å avskrekke russiske tiltak for å forsvare basene på Kola dersom russerne tror at Vesten kommer til å angripe dem. Et nordisk forsvar i nord bør altså være sterkt nok til å kunne avskrekke større russiske angrep, men ikke så sterkt at russerne konkluderer med at de nordiske styrkene kan ødelegge basene på Kola. Da vil de være tvunget til å angripe.

Det er litt over 330 kilometer i luftlinje fra Porsangermoen til Gadzjiievo, basen til de russiske strategiske ubåtene. Dersom Norge velger å utplassere meget langtrekkende artilleri på GP, har russerne ikke noe valg. Det artilleriet må ødelegges om krigen nærmer seg. Om det ikke kan gjøres med konvensjonelle midler tror jeg det er stor fare for at taktiske kjernefysiske våpen kan bli brukt. Poenget er igjen at Norge og Norden kan avskrekke noen mulige russiske handlemåter på operasjonelt og taktisk nivå både før og under en krig. Men Norge og Norden kan ikke avskrekke russerne fra å forsvare sin strategiske andreslagskapasitet. Om norske og nordiske tiltak truer basene på Kola direkte, har russerne ikke noe annet valg enn å ødelegge trusselen om de tror krigen kommer. Jeg vil understreke at Hæren absolutt må få langtrekkende rakettartilleri, poenget er at man bør vurdere nøye hvor det skal stasjoneres.

Fagmilitært råd 2023 foreslår å sette opp Brigade Sør med lettpansrede hjulkjøretøy.⁷¹ Det er fordeler og ulemper med et slikt valg. Den tyske hæren er helt klar på skillet mellom lette, middelstunge og tunge styrker. De tunge styrkene bør helst være på plass i operasjonsområdet før krigen begynner dersom de skal få effekt i første fase.⁷² De lette styrkene kan flys inn i et operasjonsområde og være meget raskt på plass. Men de har ganske lette våpen og liten egenbeskyttelse. De middelstunge enhetene er satt opp på pansrede kjøretøy på hjul. De kan altså bevege seg raskt over lange avstander for egen maskin. Dermed egner de seg godt for styrker som skal deployeres raskt.

Nedsiden er at de hjulgående kjøretøyene normalt har tynnere panser enn panservogner med belter, og er altså mer sårbare enn klassiske stridsvogner og stormpanservogner. Avhengig av veinettet og terrenget kan hjulkjøretøy ha mindre taktisk mobilitet enn beltekjøretøy. Hjukjøretøy, og særlig 8x8 kan bære tilnærmet samme ildkraft som beltekjøretøy, men på grunn av vekten går ildkraften sterkt på bekostning av beskyttelsen. De tunge styrkene har stridsvogner og stormpanservogner med mye panser og stor ildkraft. De har høy egenbeskyttelse. De har også veldig god taktisk mobilitet utenfor vei. Beltene fordeler vekt bedre enn hjul, så disse maskinene kan være mye tyngre enn hjulkjøretøy. Men tunge styrker trenger transport om de skal bevege seg over lange avstander. Tyngden fører også til større slitasje på belter enn på hjul når det kjøres på vei. Kjøretøyene må da fraktes på skip, jernbane eller trailere over lengre avstander.

71 Forsvarets Fagmilitære råd 2023, Hentet fra: https://www.forsvaret.no/aktuelt-og-presse/publikasjoner/fagmilitaert-rad/bilder-og-video/Forsvaret-FMR-2023.pdf/_attachment/inline/c9147b67-7913-48ef-ac78-e61a2805f9a0:fd23bf41d3431040024613dfb377c033d84e2796/Forsvaret-FMR-2023.pdf, s. 81.

72 Se Das Zielbild des Heeres (2023) på Bundeswehr sine hjemmesider 30. mars. <https://www.bundeswehr.de/de/organisation/heer/aktuelles/das-zielbild-des-heeres-5604474>

For Norge blir det da en vurdering om hva som er viktigst, å komme raskt fram til et operasjonsteater, eller å bringe med seg mer ildkraft og beskyttelse når man først kommer fram? Storparten av Brigade Sør vil antakelig bestå av reserver. Brigaden som helhet vil altså ikke kunne stå i høy beredskap. I så fall vil den ikke kunne nå raskt fram til et operasjonsområde, verken i Norge eller i utlandet. Da er det mer naturlig å tenke på denne brigaden som en oppfølgingsstyrke. Om ikke deployeringstiden er avgjørende er det bedre å komme tungt, med mye ildkraft og beskyttelse. For meg blir derfor valget lett, begge brigadene bør i hvert fall delvis utrustes med tunge, beltegående pansrede kjøretøy.

Jeg mener at Forsvaret må styrkes raskt. Derfor ville jeg på kort sikt bygd opp to lette infanteribataljoner og to pansrede bataljoner for hver av brigadene. Det tar rett og slett lengre tid å anskaffe tungt panser enn utrustning for lettere styrker. På litt lengre sikt kan man da velge hvordan man vil utvikle dem videre. Avhengig av ressurser kan da Brigade Nord settes opp med tre aktive og en reservebataljon, mens Brigade Sør har en aktiv og tre reservebataljoner.

Så langt om manøverstyrkene. Krigen i Ukraina har vist at både tunge og lette bakkestyrker kan brukes med stor effekt, men også at støtte- og kampstøtteavdelinger er helt essensielle for å kunne føre effektiv strid. Det er her jeg mener det er viktig å ta de tunge løftene. Artilleriet bør styrkes kraftig. Her kan det skilles mellom artilleri for støtte i den nære striden, ild med middels rekkevidde for å kunne slå mot fiendens umiddelbare bakre linjer og ild på dypet langt bak fiendens linjer. Til nærstøtte bør Hæren utrustes med tunge bombekastere (120mm) som integreres i manøverbataljonene. For middels rekkevidde har Hæren allerede kjøpt inn noen K-9 selvdrevne haubitsere. Her trengs to ekstra bataljoner for Brigade Sør og Finnmarksbrigaden. I Brigade Nord og Brigade Sør bør hver bataljon ha fire batterier, slik at hver brigade kan stille fire bataljonsstridsgrupper. For lang rekkevidde bør det anskaffes utstyr til to bataljoner, en for hver av de to store brigadene. Alle bataljonene bør settes opp med minst ett aktivt batteri, Brigade Nord med tre.

En større hæravdeling må forholde seg både til den nære striden og striden på dypet. Den nære striden forutsetter styrker med både ildkraft og beskyttelse. Striden på dypet forutsetter rekognosering og evne til langtrekkende ild. Man må se for å kunne skyte. Målangivelse, eller «targeting» er et fellesoperativt anliggende, men Hæren bør også ha en egen evne til å se hva den skal skyte på. Man må regne med at fienden vil forsøke på det samme, derfor er det nødvendig å bekjempe hans rekognosering. For å kunne utnytte artilleriet effektivt, og unngå enormt forbruk av ammunisjon, foreslår jeg å gi hver brigade en pansret kavaleribataljon og en lett jegerbataljon for å drive oppklaring og rekognosering. Rekognosering handler om å finne ut hvor fienden er, oppklaring handler i denne sammenheng om å kunne ødelegge fiendens rekognoseringskapasitet.⁷³

Tilsvarende er det nødvendig med en betydelig styrking av luftvernet. Antakelig var mangel på organisk luftvern på lavt nivå i den ukrainske hæren en av de viktigste årsakene til at offensiven mot sør stoppet opp i august-september 2023. Ukrainerne hadde, forståelig nok, brukt mesteparten av luftvernet rundt byene. Mangelen på eget luftvern gjorde at selv sterke panseravdelinger ble relativt lette mål for russiske angrepshelikoptre og droner. Hver bataljon bør utrustes med lette luftvernsmissiler og kanskje også med luftvernkanoner til bruk mot droner. Hver brigade bør også

73 For diskusjoner om dette, se Johnsen, Erlend Floer (2019) Kavalerioperasjoners krevende kompleksitet (stratagem.no) og Pettersen, Magnus (2022) Har Hærens kavaleribataljon livets rett? (stratagem.no)

få en luftvern bataljon med systemer med middels rekkevidde. For samme formål bør evnen til elektronisk krigføring styrkes kraftig.

Det er også behov for flere ingeniører, mer kapasitet for forsyning og transport og for reparasjon og vedlikehold. Jeg ville gitt hver brigade to ingeniørbataljoner og to logistikkbataljoner. På toppen av dette må sambandsbataljonene og sanitetsbataljonene gis ekstra kapasitet for å kunne betjene en større brigade.

Brigade Nord har i 2024 åtte bataljoner, og planlegger for en ekstra manøverbataljon og for langtreckende artilleri. De brigadene jeg foreslår har hver fire bataljoner for manøver, to rekognosering, to artilleri, to ingeniør, to stridstren, og en hver av luftvern, samband og sanitet, - totalt 15 bataljoner. Dette gir betydelig større utholdenhet. Her er det også et viktig poeng at den kraftige økningen i støtte- og kampstøtteavdelinger kan gjøre det mulig å integrere og støtte allierte avdelinger på bataljonsnivå i hver brigade. Det vil altså både være et grep for å styrke Hærens stridsevne, men også evnen til å samarbeide med allierte. Dermed vil det kunne bidra til å hente inn flere forsterkninger til Norge. Som nevnt vil deler av begge brigadene måtte være basert på reserver.

Jeg mener altså at Hæren må ha minst to større hæravdelinger, en i nord og en i sør, som kobles opp mot et nordisk korps i nord, og et nordisk eller europeisk korps i sør. Begge kan inngå i flernasjonale divisjoner. Brigade Nord inngår i et Arctic Corps der Norge, Sverige og Finland er «framework nations». Kanskje bør Brigade Nord inngå i en flernasjonal divisjon som blir den mobile delen av korpsets styrker. Den må kunne stille fire bataljonsstridsgrupper. Brigaden har flere støtteavdelinger enn normalt. Det betyr at den kan utvides til en liten divisjon om allierte bataljoner eller stridsgrupper fra Heimevernet kobles til. Brigade Sør opprettes og inngår i et nordisk eller europeisk korps. Den utformes som Brigade Nord, men med et større innslag av reserveavdelinger. Telemark bataljon, som full stridsgruppe, beholdes som en reaksjonsstyrke i høy beredskap. Finnmark Landforsvar/ Finnmarksbrigaden kan legges under et nordisk korps i nord, men da som en relativ selvstendig avdeling med sitt eget oppdrag. Finnmarksbrigaden bør øremerkes for å sikre Finnmark og ikke for mobilitet på hele Nordkalotten. Finnmarksbrigaden bør særlig ha stor kapasitet for å dirigere inn langtreckende ild fra norske og allierte luft- og sjøstridskrefter. LTP foreslår at Finnmarksbrigaden får en ekstra lett infanteribataljon og en artilleribataljon, men med andre støtteelementer på kompaninivå. Finnmarksbrigaden blir altså mindre enn de to andre brigadene. Under foreslår jeg å opprette mobile stridsgrupper i Heimevernet for innsats i hele Norge. Jeg mener to av disse fra Sør-Norge bør øremerkes for Finnmark og øves regelmessig der. Da bør Finnmarksbrigaden heller få flere støtteavdelinger enn en ekstra lett infanteribataljon fra Hæren.

HMK Garde er i dag den største bataljonen i Hæren. I krise og krig vil Garden ha viktige oppgaver i hovedstaden. Derfor bør avdelingen beholdes som en selvstendig bataljon der. Likevel kan HMKG spille en viktig rolle for å utdanne lett infanteri til reservestyrkene for brigadene.

En stor utfordring med de flernasjonale løsningene jeg har foreslått vil er at med mange hovedkvarter på brigade-, divisjons- og korpsnivå blir det et stort behov for offiserer på mange nivå og for støtteavdelinger på de ulike nivåene. Dersom denne modellen skal realiseres må det åpenbart utdannes mange flere offiserer, men det er kanskje vel så viktig å re-rekruttere offiserer som har sluttet i Forsvaret.

Hæren oppsummert

Tabell 2: Hæren – utvikling. Styrker etter mobilisering.

Kategori	1990	2000	2024	LTP	Forslag	
Divisjonshovedkvarter	3	1	0	1 ⁷⁴	(2)	Flernasjonale
Brigader	13	6	1	3	3	
Manøverbataljoner og jegerbataljoner i brigadene	39	18	3+1	11	14	
Selvstendige feltbataljoner	23	27	3	1	5	Fire sjømobile, HMKG.
Artilleribataljoner i brigadene	13	6	1+	4	5	
Selvstendige artilleribataljoner	7	0	0	0	0	
Totalt infanteri, kavaleri, jeger og artilleribataljoner	82	51	7	16	24	
Selvstendige kompanier	55	0	0	0	0	

Tabellen viser også for Hæren at den foreslåtte styrken målt i avdelinger er en betydelig opptrapping i forhold til Hæren av 2024, men mye mindre enn Hæren i 2000 og 1990. Den viser også at de foreslåtte brigadene er mye større enn de tidligere utgavene.

I forhold til Forsvarsløftet foreslår jeg altså større brigader, men også at to regimenter med marine- eller kystinfanteri opprettes. Ett regiment stasjoneres i sør, det andre i nord. Sammen med Marinen må disse kunne sette opp fire kyststridsgrupper. Mange av de viktigste allierte styrkene som øver i Norge er marineinfanteri, og de to regimentene må utvikle nært samarbeid med US Marines, Royal Marines, Korps Mariniers og Amfibiekåren.

Heimevernet

Heimevernet er den eneste forsvarsgreinen som er til stede i hele landet⁷⁵, og sammen med Sivildforsvaret en ressurs som kan mobiliseres i mange typer kriser. Heimevernet er spesielt viktig for å sikre mot hybride trusler og sabotasje og anslag fra irregulære enheter og spesialstyrker. Fra rundt 2000 til 2017 fikk Heimevernet ansvar for å sikre 40 prosent flere objekter samtidig som antallet soldater var mer enn halvert. Likevel er det store mangler i dagens Heimevern. Et strakstiltak burde være å kjøpe inn personlig utrustning, våpen og ammunisjon for i det minste å gi HV en mulighet for å løse sine oppdrag. I tillegg bør HV utvides både i antall soldater, men også i forhold til hvilke oppdrag HV bør kunne løse.

Hybride trusler krever mottiltak på tvers av sektorer i Norge. Samvirke mellom Forsvaret, Politiet,

74 Prop. 87S (2023-2024) Forsvarsløftet, s. 64 foreslår at alle Hærens avdelinger «organiseres under et felles taktisk ledelselement», noe som kan tilsvare et divisjonshovedkvarter.

75 Se også Stormoen, Ole Martin og Jakobsen, Eskil (2024), Heimevernet og forsvaret av Norge: Skjerpet trusselbilde, uforløst potensial, NUPI Research Paper 1/2024. NUPI_Research_Paper_1_2024_StormoenJakobsen.pdf

fylker, statsforvaltere, kommuner, andre etater og næringslivet er helt essensielt for at Totalforsvaret skal kunne fungere. På lokalt nivå er det primært Heimevernet om ivaretar dette samvirket fra Forsvarets side. Derfor mener jeg i prinsippet at antallet Heimevernsdistrikt bør overlappes med fylker og i hvert fall med Politidistrikt. I 2009 ble HV-07 i Agder slått sammen med HV-08 i Rogaland. Mens denne rapporten ble skrevet besluttet regjeringen å gjenopprette HV-07. Det mener jeg var en helt riktig beslutning.

Tabell 3: Oversikt over fylker, HV-distrikt og Politidistrikt

Fylke	Areal Km2	Befolkning	Heimevernet	Politidistrikt
Finnmark	48 631 (3)	74 112 (15)	HV-17	Finnmark
Troms	25 863 (7)	168 340 (14)	HV-16	Troms
Nordland	38 154 (4)	241 235 (12)	HV-14/HV-16	Nordland
Trøndelag	42 201 (5)	468 702 (5)	HV-12	Trøndelag
Møre og Romsdal	14 335 (11)	265 238 (10)	HV-11	Møre og Romsdal
Vestland	33 870 (6)	636 531 (3)	HV-09	Vest
Rogaland	9 377 (12)	479 892 (4)	HV-08	Sør-Vest
Agder	16 434 (8)	307 231 (8)	HV-08	Agder
Innlandet	52 072 (2)	371 385 (6)	HV-05	Innlandet
Buskerud	14 693 (10)	267 020 (9)	HV-03	Sør-Øst
Telemark	15 298 (9)	175 546 (13)	HV-03	Sør-Øst
Vestfold	2 167 (15)	253 555 (11)	HV-01	Sør-Øst
Akershus	5 894 (13)	716 020 (1)	HV-02	Øst
Oslo	454 (16)	709 037 (2)	HV-02	Øst
Østfold	4 004 (14)	309 161 (7)	HV-01	Øst
Svalbard	61 022 (1)	3094 (16)	ingen	Svalbard
15 fylker + Svalbard	384 483	5 488 984	11 distrikt	13 distrikt

Heimevernet skal operere i hele landet, men forholdet mellom areal og befolkning varierer voldsomt i både fylker, politidistrikt og heimevernsdistrikt i Norge. Oslo og Akershus har ca 26 prosent av befolkningen, men bare 1,6 prosent av arealet. Finnmark og Troms har 19 prosent av arealet, men bare 4,4 prosent av befolkningen. HV-08, inntil nylig i Agder og Rogaland, hadde et like stort areal som Troms, men fire og en halv ganger så stor befolkning.

Områdene varierer også kraftig i framkommelighet og i hvor mange og hvilke typer objekter som bør sikres. I mange av HV-distriktene går det mye raskere å flytte seg på sjøen enn på land. Det tilsier at hvert HV-distrikt bør få en viss frihet til å organisere og utruste seg slik at de blir best mulig i stand til å løse sine lokale oppdrag.

I avsnittene over har jeg foreslått løsninger som i stor grad handler om evnen til å samarbeide med allierte. Det kan gi store politiske og militære fordeler for Norge, men innebærer også forpliktelser som betyr at store deler av styrkene kan bli satt inn utenfor Norge. Heimevernsloven sier at Heimevernet «skal fortrinnsvis delta i vernet av heimtrakten».⁷⁶

76 Lov om Heimevernet, §1 (LOV-1953-07-17-28). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1953-07-17-28>

Jeg mener at dette fremdeles bør være tilfelle for storparten av Heimevernet, men at det bør opprettes avdelinger som kan sendes for å forsvare andre deler av landet. Det vil bidra til å jevne ut de store forskjellene mellom landsdeler, men også til å gi Forsvaret i stort ekstra utholdenhet og robusthet i forhold til ulike scenarier.

Jeg foreslår at det opprettes 12 bataljonsstridsgrupper utrustet med enkle kjøretøy, men også med panservernsmissiler, lette luftvernsmissiler og tyngre bombekastere. Disse gruppene bør også inkludere både ingeniører og logistikkavdelinger. De bør både øve i hjemtraktene og i andre mulige innsatsområder.

Tabell 4: Heimevernet oversikt

Kategori	1990	2000	2024	LTP	Forslag	
HV totalt	85000	83000	40500	45000	58000	
HV-Innsatsstyrker / stridsgrupper	HV-016	HV-016	Ca 2500 (12 grp)	Ca 4000 (16 grp)	18000	12 stridsgrupper, 23 innsatsgrupper.
HV-Kyst	7000	6000	0		Ca 2750	Fordelt på 11 HV-distrikt
HV-distrikt	17	17	11		12	Mest mulig overlapp med politidistrikt/fylker. ⁷⁷

En av hensiktene med slike stridsgrupper vil være å tette gap i forsvaret av Norge ved å sikre at det i hele landet finnes styrker som faktisk kan slåss, og ikke bare gjøre sikringsoppdrag. Dermed vil det bli mye mer risikabelt for en angriper å gjøre raid med små styrker. Han vil møte motstand uansett og vil ikke få ro til å etablere seg før en tyngre styrke kommer. En annen hensikt er å sikre at det står styrker som kan slåss i landet selv om de større avdelingene i Hæren er i utlandet. Det konseptet som foreslås i denne rapporten er spisset mot å øke samarbeidet med allierte. Det ligger en viss risiko i dette. For selv om konseptet handler om å sikre forsterkninger til Norge om det er behov for det, innebærer det også at Norge forplikter seg til å stille opp for andre. Da kan situasjoner oppstå der det blir nødvendig for norske styrker å delta andre steder. I slike situasjoner vil altså disse HV-stridsgruppene være en forsikring.

I dag har de elleve HV-distriktene tolv innsatsgrupper som øver betydelig mer enn soldatene i områdestrukturen. Hver gruppe teller bare rundt 200-300 soldater. Forsvarsloftet foreslår å øke til 16 slike grupper. Etter min mening bør alle HV-distriktene ha en innsatsgruppe på land og en tilsvarende gruppe på sjøen i distriktene med kystlinje. Da økes i så fall tallet til 23. Slik jeg ser det bør deler av både innsatsgruppene og stridsgruppene bestå av lønnet reservepersonell.

Norge har et stort antall objekter som bør sikres mot sabotasje og angrep. Mange av disse ligger ved sjøen. Sikring mot slike angrep krever ikke de mest avanserte kapabilitetene, men det vil kreve mye

⁷⁷ Luftheimevernet ble lagt ned i 2005. Da ble også Akershus HV-04 slått sammen med HV-02 (til Oslo og Akershus), med Solør til HV-05 (Innlandet), HV-06 med HV-03 (Telemark & Buskerud), HV-13 med HV-12 (til Trøndelag), HV-10 med HV-09 (til Vestland), HV-15 med HV16 Nord-Hålogaland/Troms. Agder HV-07 gikk inn i HV-08 i 2009. Sjøheimevernet ble lagt ned i 2017.

folk og stor kapasitet. Jeg har allerede foreslått å styrke både Marinens, Kystvaktens og Hærens kapasitet langs kysten. Det vil gi en betydelig økning i daglige nærværet der. Men disse enhetene vil også ha mange andre oppgaver enn sikring. Derfor bør de fleste HV-distriktene også ha avdelinger som kan utføre oppdrag på sjøen, og utrustes deretter.⁷⁸ Dette er spesielt viktig i HV-distrikter med olje- og gassinstallasjoner og/eller undersjøiske kabler og viktige havner. Her tenkes det primært på sikringsoppdrag med små fartøy. Større fartøy krever både sertifikater og vedlikehold som kan være ganske krevende for en organisasjon som ikke er rigget for det. Med en utvidelse av Indre Kystvakt og med mange små standardfartøy i Marinen blir også disse i stand til å løse oppdrag som krever større fartøy. Om Sjøforsvaret får en lønnet reserve kan denne også bidra i slike oppdrag.

Det bør også vurderes om noen av HV- stridsgruppene bør bygges opp som sjømobile avdelinger. Årsaken er at i deler av landet er det mye lettere å ta seg fram på sjøen enn langs vei. Her handler det mer om å flytte avdelinger sjøveien enn om amfibiske operasjoner, men at avdelingene forbereder seg på slike operasjonskonsepter. En slik ordning må i så fall bruke mobiliserte sivile fartøy. Slike kan etter loven rekvireres etter behov, men en ordning der det inngås kontrakter med rederiene i fredstid vil gjøre slike ordninger mye lettere.

78 HV-01, HV-03, HV-07, HV-08, HV-09, HV-11, HV-12, HV-14, HV-16, HV-17.

Innspill: Luftdomenet

I luftdomenet må Forsvaret tetter min mening kunne:

1. Sikre landet mot angrep gjennom luften, det være seg bombefly eller langtrekkende missiler.
2. Bidra til overvåking og bildebygging i fred, krise i krig i alle domener både i og nær Norge og i havområdene der Norge har interesser.
3. Bidra til felles forsvar i Norden og i NATO i stort, bl.a. i «Air Policing»-oppdrag.
4. Støtte resten av Forsvaret med transportfly og taktiske helikoptre.
5. Drifte Redningstjenesten
6. Sikre og bidra til å drifte mange sivile flyplasser for allierte styrker og for mottak av forsterkninger.
7. Sømløst kunne operere sammen med allierte i spesifikke scenarier

Luftforsvaret har ansvar for det meste av flygende materiell i Forsvaret, og har tradisjonelt stått for storparten av landbasert luftvern. Luftforsvaret er viktig både for landdomenet og det maritime domenet. Dersom en angriper får herredømmet i luften vil både Hæren, Marinen og hele det sivile samfunn være svært utsatt. På den ene siden er det viktig å sikre at egne luftstyrker ikke slås ut, og på den andre siden må både Hæren og Sjøforsvaret kunne beskytte seg selv mot trusler fra luften i perioder der Luftforsvaret selv er under angrep. Det må nemlig regnes med at Luftforsvarets baser vil være høyt på listen over mål en angriper vil ønske å ødelegge med missiler, droner eller sabotasje.

Mange har pekt på at finsk og svensk NATO-medlemskap vil gi NATO i Norden et betydelig antall moderne kampfly.⁷⁹ Her er også samarbeidet mellom Norge, Sverige og Finland kommet lengst. Det å få til et felles nordisk kommando- og kontrollapparat bør ha høy prioritet. Kampfly har lang rekkevidde og kan flytte seg raskt. I en situasjon der Norden splittes mellom hovedkvarterene i Norfolk og Brunssum kan det bli spesielt viktig å ha et hovedkvarter for luftoperasjoner i Norden som kan håndtere balansen mellom de to.

Det nordiske samarbeidet gir også store muligheter for å flytte flyene rundt, og kjøre operasjoner fra desentraliserte baser. Det vil gi store fordeler da hovedbasene i en krig vil være helt åpenbare og prioriterte mål for missilangrep. Utvikling av konsepter og praktiske løsninger for spredning bør også ha høy prioritet. Luftforsvaret bør prioritere samarbeidet i Norden på den ene siden, og samarbeidet med USA, og delvis med Storbritannia og Tyskland, på den andre. Det betyr antakelig at det blir vanskeligere å opprettholde samarbeidet med en del andre partnere på samme nivå som tidligere.

79 Solli, Per Erik, Robin Häggblom og Anders Persson (2022) A flexible and resilient Nordic Air Base Concept, i Luftled nr 3, https://issuu.com/konsis/docs/luftled_nr_3_2022_49533557f28599/32

Norge har gått inn i flere flernasjonale prosjekter der noen NATO-land har gått sammen for å anskaffe kapabiliteter de ikke har sett seg råd til å kjøpe alene. Dette gjelder transportfly C-17 Globemaster III og tankfly. I tillegg kommer AWACS-flåten som Norge bidrar med personell til, men som er en felles ressurs for hele NATO. Transportflyene er stasjonert i Ungarn, men eies av et konsortium med 12 land, deriblant Norge, Sverige og Finland. Tankflyene er kjøpt inn sammen med Belgia, Nederland, Luxembourg, Tsjekia og Tyskland. Tidligere har Norge deltatt i «European Participating Air Forces», et samarbeid basert på at både Norge, Danmark, Belgia, Nederland og Portugal i sin tid anskaffet F-16. Selv om både Belgia og Nederland har kjøpt F-35 er det dessverre kanskje samarbeidet med disse landene som må tones noe ned dersom det nordiske samarbeidet skal prioriteres. Dette er åpenbart uheldig, men nært samarbeid med mange partnere krever stor kapasitet. Om man ikke klarer å opprettholde slikt samarbeid, bør kanskje framtidige fellesflåter av denne type styrkemultiplikatorer være basert på nordisk samarbeid.

Luftforsvaret har deltatt jevnlig i Iceland Air Policing og Baltic Air Policing. Her bidrar mange allierte med kampfly for å sikre luftrommet til små allierte stater som ikke har sitt eget flyvåpen. Dette er oppdrag som er svært viktige for å bygge opp og understøtte den interne solidariteten i alliansen. Det er oppdrag Norge bør fortsette å prioritere. Disse oppdragene har blitt løst ved at ulike land stiller 4-6 fly hver for en periode, uten at det er et bestemt mønster i hvem som bidrar samtidig med hvem. Det kan tenkes at en mer institusjonalisert ordning med faste partnere kunne vært fordelaktig og gjort det lettere å bygge og vedlikeholde et høyt nivå av samarbeid med disse.

Norge har investert meget store beløp i innkjøp av nye jagerfly. Investeringen har ikke blitt fulgt opp med ressursbruk på det som skal til for å få kampkraft ut av disse flyene. Derfor vil jeg ikke foreslå å kjøpe inn flere kampfly. Derimot er det helt nødvendig å utdanne og ansette flere teknikere, kjøpe inn mer ammunisjon og sikre basene mye bedre.

I forrige rapport var en av konklusjonene at det er sannsynlig at Norge kan få bistand fra amerikanske bombefly i krig. Disse flyene kan ha med seg en formidabel våpenlast, og dersom norsk etterretning har god oversikt over operasjonsområdet kan innsats fra disse flyene ha en avgjørende effekt. Jeg mener dette samarbeidet bør videreutvikles, men samtidig er det viktig fra norsk side å forstå og erkjenne at dette i visse situasjoner kan trigge russiske reaksjoner. Som nevnt tidligere vil det være fordelaktig for russerne å utvide sitt defensive perimeter mot lufttrusler dersom den primære trusselen er bombefly.

På maritim side bør samarbeidet med USA og Storbritannia, og etter hvert forhåpentligvis Tyskland, om overvåking på havet videreutvikles og styrkes. Da bør det også omfatte Nordsjøen for å sikre olje- og gassleveranser til Europa. USA, Storbritannia og Norge har allerede P-8 Poseidon, og Tyskland vil få sine første i løpet av 2024.

Forsvarsløftet lover nye helikoptre til både Hæren, Spesialstyrkene og Marinen. For Kystvakten er det allerede bestilt 6 Seahawks. Disse er alle avhengige av at Luftforsvaret kan stille med helikoptre for dem.⁸⁰ Uten å gå inn i de lange debattene om NH-90 til Marinen og Kystvakten og fordelingen av helikoptre mellom FS og Hæren er det bare å slå fast at alle fire trenger helikoptre og at de er mye svakere uten. Her har jeg foreslått 12 til Marine og Kystvakt. Det vil bl.a. styrke evnen til å jakte

⁸⁰ I tillegg skal Luftforsvaret drifte helikoptre for Redningstjenesten.

ubåter. Jeg foreslår også å gi tolv hver til FS og de to store brigadene i Hæren. Det er også et klart behov for helikoptre i Finnmark. For brigadenes del handler dette først og fremst om sikre evnen til utplassering av lette styrker og spesielt om evnen til å få sårede raskt til sykehus. Uten helikoptre for MEDEVAC vil antallet sårede som dør før de får behandling vokse kraftig.

Luftforsvaret har overordnet ansvar for flygende materiell i Forsvaret. Gitt at både droner og helikoptre er verdifulle verktøy både i Hærens og Sjøforsvarets operasjoner, er ikke dette uproblematisk. Historikken både når det gjelder droner og helikoptre de siste tiårene viser vel at nåværende praksis ikke er formålstjenlig. Forsvaret kom seint i gang med bruk av droner,⁸¹ og både Hæren og Sjøforsvaret kommer veldig dårlig ut når det gjelder tilgang til helikoptre sammenliknet med sine allierte motparter. Uten at jeg skal være skråsikker tror jeg det ville vært en fordel for alle parter å revurdere hvem som skal drifte både helikoptre og større droner. Jeg tror det ville vært en klar fordel med et prinsipp der brukeren har ansvaret for både helikoptre og droner, men at Luftforsvaret ivaretar utdanning og at Forsvarsmateriell sikret at stordriftsfordeler både med innkjøp og vedlikehold blir ivaretatt.

Det er allerede besluttet å øke Norges kapasitet når det gjelder luftvern. Det er ikke til å komme utenom at hele landet ligger innenfor rekkevidde av missiler skutt fra fly, krigsskip eller ubåter i Barentshavet. Russlands kapasitet for å skyte langtrekkende kryssermissiler og visse typer ballistiske missiler fra slike plattformer har økt kraftig de siste årene. Som nevnt tidligere kan det forventes en enda mer dramatisk økning i årene som kommer. Det er svært viktig for Norge å erkjenne at selv om både Finland og Sverige ligger mellom Russland og storparten av Norge, så er Norge svært sårbart for missilangrep fra nord og fra havet i vest.

Som krigen i Ukraina viser må landet ha kapasitet til både å beskytte befolkningssentre, viktig industri og infrastruktur og egne militære styrker. I spørsmålet om hvorvidt Norge vil få forsterkninger eller ikke vil det også være svært viktig å vise at mottaket også er beskyttet mot trusler fra luften.

Det ligger allerede i kortene at luftvernet skal styrkes. Luftvernet må kunne beskytte både mot ballistiske missiler, kryssermissiler og droner, i tillegg til ulike flytyper. Luftvernet må også inkludere midler for elektronisk krigføring som kan jamme innkommende missiler og droner. Et «soft kill» er mye billigere enn et «hard kill». Luftvernet må være lagdelt og i stand til å skyte ned mål på lang, middels og kort avstand. I Ukraina har russerne i perioder sendt inn store mengder droner og billige missiler for å få ukrainerne til å bruke opp sine dyre luftvernsmissiler på billige mål. Derfor er det også viktig å unngå at man bruker opp avanserte luftvernsmissiler mot mål som kunne vært tatt ut med enklere metoder.

Luftvernet sin effektivitet er vel så avhengig av evnen til å oppdage innkommende missiler, droner og fly som av missilene. Da blir det viktig å dele informasjon, eller bildet, med allierte i Norden, men også å få tilgang til sivile radarer og andre sensorer som kan supplere Forsvarets egne systemer.

Med Norges geografi og topografi vil det være krevende å beskytte hele landet med luftvern. Jeg

81 Se for eksempel Røkke, Truls (2016) UAV – den stygge andungen i moderne luftkrig, Masteroppgave ved NTNU. Hentet fra: <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2395824/TrulsR%C3%B8kke%20oppgave.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

mener det vil være nødvendig med minst 4 batterier med langtrekkende luftvern med kapasitet til å skyte ned både ballistiske missiler og kryssermissiler. Som nevnt bør det i hvert fall utredes om man også kan få til en dekning av plattformene i Nordsjøen. Antall batterier avhenger av hvilken dekning og rekkevidde det er mulig å få til.

Det langtrekkende luftvernet bør suppleres med minst 12 batterier med middels rekkevidde og like mange med kort rekkevidde. Disse batteriene må være mobile. Dette vil gjøre det mulig å dekke nesten hele landet med langtrekkende luftvern, og å bygge opp et punktforsvar rundt noen spesielt viktige steder.

Dette vil måtte bli en meget stor investering, men alternativet er at landet fortsatt legges åpent for angrep som russerne hver uke viser at de er villige til å utføre mot Ukraina.

Med en lønnet reserve kan Luftforsvaret både bygge opp en stor luftvernorganisasjon og ha folk nok til delvis å kunne ta over, drifte og sikre et antall sivile flyplasser. Det vil gjøre det mulig å ta i mot allierte luftstyrker, men også til å sikre mottak av allierte forsterkninger og forsyninger. Det vil også gi enda større muligheter for spredning av nordiske luftstyrker. Fram til rundt 2005 hadde Luftforsvaret også sju reserveskvadroner med over hundre helikoptre til sammen. Jeg mener at en tilsvarende organisasjon bør gjeninnføres. En slik styrke vil antakelig egne seg best i bakke linjer, men i krig vil det være nok oppgaver der. Styrken vil også kunne gi verdifull avlastning for de stående styrkene.

Oppsummering Luft

Tabell 5: Utvikling av Luftforsvaret siden 1990

Kategori	1990	2005	2024	LTP	Forslag	
Jagerfly	87	57	40 (52)	52	52	
Maritime patruljefly	6	6	5	5 + droner	6-8	Evt. store droner
Transportfly	7	6	4	5	6	Mulig mobilisering
Helikoptre (støtte Hær/FS)	13	18	18	økning	36	Mulig mobilisering
Helikoptre (støtte Sjø)	5	6	(6)	12	12	Mulig mobilisering
Helikoptre (Redningstjeneste)	9	12	16	16	16	Mulig mobilisering
Luftvern lang rekkevidde	4	0	0	1	4-6	Batterier
Luftvern middels rekkevidde	6	6	3	6	12-18	Batterier
Luftvern kort rekkevidde	31	18	0	0	12-18	Batterier, inkl. Luft-HV

Tabellen viser at forslaget innebærer en viss økning i maritime patruljefly og transportfly i forhold til 2024, men en kraftig økning av helikoptre og en meget stor økning i luftvern. Likevel, det er bare antallet helikoptre som er en stor økning i forhold til 1990. Men fram til 2005 hadde Luftforsvaret også over hundre mobiliserte helikoptre i reserveskvadroner. Det vises ikke i tabellen. Jeg har ikke vurdert antallet baser og flystasjoner. Dagens organisasjon, der svært mye handler om Ørland, er uansett bare en svak skygge av tidligere utgaver. I 1998 hadde Luftforsvaret en krigsoppsetning med 17 flystasjoner og 34 000 soldater og befal.⁸²

Luftforsvaret har mye av ansvaret for overvåking og bildebygging, noe som er helt sentralt for norske og allierte styrker i alle domener. Innhenting og deling av informasjon og etterretning både i Norden og med viktige allierte som USA og Storbritannia er blant Norges viktigste bidrag. Dette vil være viktig både for defensive operasjoner med fly og luftvern og for mer offensive operasjoner der gode måldata kan være avgjørende for om man klarer å utnytte alliert hjelp effektivt.

Luftforsvaret har svært viktige støtteroller både på bakken og på havet. Helikoptre kan, og bør, være et viktig element både på mange av Sjøforsvarets fartøyer og Hærens avdelinger. Helikoptrene vil altså gi Luftforsvaret en aksje i det flernasjonale samarbeidet på havet og på bakken. Både Hæren og Marinen vil også slite tungt om fienden får herredømme i luften. Da vil de på den ene siden være mer utsatt for direkte angrep, og på den andre få mindre data som gjør dem i stand til å bruke egne langtrekkende våpen.

Luftforsvaret har allerede gjort mye for å styrke samarbeidet med Sverige og Finland i Norden, og med USA og Storbritannia over Norskehavet og Barentshavet. Dette samarbeidet bør styrkes og utvikles. Samtidig bør det etterstrebtes å beholde og utvikle samarbeidet med andre allierte. Da blir det for eksempel viktig å holde så mange kampfly som mulig i operativ drift.

82 Stortingsproposisjon n.5 45 (1997-98) Om visse organisasjonsendringer i Forsvaret, 27. mars 1998. Kapittel 2 om Luftforsvaret. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-45-1997-98-/id201792/?ch=2>

Oppsummering

Jeg tror at faren for en storkrig mellom Vesten på den ene siden og Kina og Russland på den andre i inneværende tiår ikke må undervurderes. Per 2024 har kanskje Vesten overlegne militære kapabiliteter, men den andre siden har større industriell kapasitet på mange områder. Derfor mener jeg det er helt nødvendig for Vesten å gjenoppbygge både militær og industriell kapasitet. Mange vestlige land har kuttet dramatisk i sine forsvarsstrukturer samtidig som Russland og Kina har bygget opp. Norge er ett av de landene.

I et strategisk lys er Norge spesielt viktig på grunn av sin beliggenhet og på grunn av landets rolle som svært viktig leverandør av energi til Europa. Det er også disse faktorene som gjør Norge sårbart.

Norge vil være et viktig land i en slik storkrig. Russland har vist stor interesse for Norge, og særlig for kysten vår. Jeg har skissert og begrunnet tre ulike, men mulige, handlemåter for Nordflåten i en storkrig. I alle tre vil norske olje- og gassleveranser til Europa være et viktig mål. I en av dem, den farligste, vil russerne forsøke å ta kontroll over deler av Norskekysten for å bruke den selv. I de to andre vil de prøve å nekte NATO å bruke den som et utgangspunkt for angrep mot Russland og/eller til mottak av allierte forsterkninger til Norden. Norge har mye å tape.

Hovedargumentet i denne rapporten er at Norge bør bygge et forsvar som er stort nok og godt nok til å kunne innlede langvarig og tett samarbeide med avdelinger fra flere allierte land. Dette konseptet handler delvis om å forbedre sjansene for å få allierte forsterkninger til Norge, og at samarbeidet mellom norske og allierte styrker skal bli så effektivt som mulig. Det handler om å styrke alliansen generelt og båndene til viktige allierte spesielt. Da bør det ha svært høy prioritet å styrke samarbeidet i Norden og å gjøre det så sterkt og forpliktende som mulig. Et sterkt nordisk samarbeid er også en forsikring i en tid da politisk usikkerhet preger mange vestlige land, inkludert viktige allierte.

Jeg har foreslått en styrkestruktur som kan bygge slikt samarbeid med mange allierte avdelinger og samtidig sikre Norge og landets interesser. Jeg har lagt vekt på at forsvaret av Norge må bygge med flere lag av ulike styrker med et ganske bredt spekter av kapabiliteter. For å sikre en stor nok styrke til å kunne gi en viss utholdenhet og samtidig holde høy kvalitet har jeg foreslått å innføre en lønnet reserve av soldater og befal som allerede er utdannet og har fått kompetanse og en viss erfaring. Jeg mener alt dette er nødvendig, men altså at å sikre den sårbare kystlinjen og å bygge et så sterkt samarbeid i Norden som mulig er de aller viktigste tiltakene.

Detaljene i den styrkestrukturen jeg har foreslått kan definitivt diskuteres, det kan være bedre måter å løse ulike oppgaver på. Hva Forsvaret skal brukes til, hvilke oppgaver det skal løse, er også både et politisk og moralsk spørsmål. Forsvarets oppgaver er listet opp i mange offentlige dokumenter, men ofte på et overordnet nivå. Jeg har forsøkt å gå dypere inn i disse oppgavene slik de framstår i 2024. Jeg har også lagt inn oppgaver som flere regjeringer har sagt er viktige for Norge, men der Forsvarets rolle ikke har blitt definert.

Forsvarsløftet dekker hele perioden fram til 2036. I april 2024 har russerne sakte og dyrekjøpt, men

jevn framgang i Ukraina. Spenningen mellom Kina og USAs allierte til havs i Øst-Asia er svært høy. Og situasjonen i Midtøsten er faretruende. I vest framstår USA, Norges viktigste allierte, som sterkt polarisert. Storbritannia, Norges nest viktigste allierte, framstår som alvorlig svekket. Min største bekymring er at de nærmeste årene kan bli farlige, og at tiltakene i langtidsplanen skal komme for seint. Det haster med å gjøre Forsvaret sterkere. Det er helt nødvendig å gjøre mange ting samtidig. Det fordrer at det raskt settes i gang med å forenkle lover, instruksjer, forskrifter og praksis som gjør forsvarssektoren tungrodd. Det fordrer at det meget raskt gjøres tiltak for å tette hullene, for at færre velger å slutte i Forsvaret og flere velger å komme tilbake. Det handler om lønn og incentiver og om å lage en fornuftig pensjonsordning. Inntakene på krigsskolene bør økes kraftig så raskt som overhodet mulig, og helst allerede sommeren 2024. Det haster også å øke industriproduksjonen og å få bestilt materiell til de styrkene vi allerede har, og til de vi trenger å opprette raskt.

Vi er inne i en tid der faren for krig er reell. Det er den nye normalen. Den gamle og relativt fredelige normalen vil ikke komme tilbake med det første. Forsvarsløftet viser at den politiske ledelsen har erkjent dette. Det er gledelig, men nå må denne erkjennelsen omsettes i handling. Det er vanskelig, og det vil kreve både handlekraft og politisk utholdenhet. Jeg mener at det ikke er noen vei utenom. Norge må i mye større grad ta ansvar for egen sikkerhet, og Norge må i større grad også være med å ta ansvar for sikkerheten til hele alliansen og den krympende delen av verden som fremdeles kan regnes som demokratisk. Mye står på spill, og arbeidet må starte nå.

Norwegian Institute of International Affairs

C.J. Hambros plass 2d
PO box 7024 St. Olavs Plass
0130 Oslo, Norway

post@nupi.no

